

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARINDA TARIMIN FİNANSMAN
SORUNSALI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Uğur BATUR

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL

TOKAT – 2022

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL danışmanlığında hazırlamış olduğum “Türkiye Tarım Politikalarında Tarımın Finansman Sorunsalı ve Çözüm Önerileri: Çorum İli Örneği” adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

19/12/2022

Uğur BATUR

JÜRİ KABUL VE ONAY

Uğur BATUR tarafından hazırlanan “**Türkiye Tarım Politikalarında Tarımın Finansman Sorunsalı ve Çözüm Önerileri: Çorum İli Örneği**” adlı tez çalışmasının savunma sınavı 22.11.2022 tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen Jüri tarafından Oy Birliği ile Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Üye (Başkan): Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN

.....

Üye: Doç. Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL

.....

ONAY

...../...../.....

Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

İTHAF

Araştırmamın tüm aşamalarında bana bilgi ve tecrübelerini aktaran, her türlü desteği sağlayan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL'e, yüksek lisansa başlamam ile bilgi birikimimin artmasına katkıda bulunan, hayata farklı pencerelerden bakmamı sağlayan sayın hocalarım; Prof. Dr Süleyman Serdar KARACA, Doç. Dr. Mihriban COŞKUN ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Atilla KARKACIER, Doç. Dr. Elif BOYRAZ'a saygılarımı sunarım, teşekkür ederim.

Araştırmamın yol güzergâhında önüme çıkan engellerin çözümünde desteğini esirgemeyen Hitit Üniversitesi'ndeki akademik personel arkadaşlarımıza özellikle de Doç. Dr. Eyyüp Ensari ŞAHİN, Doç. Dr. Ahmed KOÇ ve Ayhan ADMIŞ hocama saygılarımı sunarım, teşekkür ederim.

Yine araştırmamın her safhasında yanımda olan ve bana bu birikimim oluşmasında katkı sağlayan T.C. Ziraat Bankası çalışma arkadaşlarıma, kıymetli deneyimlerini esirgemeyen büyüklerime ve üstatlarıma teşekkür ediyorum.

Eğitim-öğretim hayatım boyunca her türlü maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, her zaman motivasyonumu arttırmaya çalışan, tüm mesaisini bize feda eden biricik annem Huriye BATIR' a ve tüm hayatını ailesi için harcayan, varını yoğunu ne varsa ortaya koyan ve dualarını üzerimizden esirgemeyen babam Sadettin BATIR' a teşekkür ediyorum.

Yine tez yazım sırasında ve akademik hayata atılım konusunda beni her zaman destekleyen, tez yazımın her aşamasında bölümleri tek tek okuyan gerekli düzenlemeler konusunda fikir veren kayınbabam Ahmet KALINSAZLIOĞLU ve kayınvalidem Fidan KALINSAZLIOĞLU'na teşekkür ediyorum.

Araştırmamın başından sonuna kadar geçen sürede fedakârlıklarını esirgemeyen kendisinin de akademik çalışmaları olmasına rağmen bana her an destek olan, bırakmayı düşündüğüm zamanlarda motivasyonumu tekrar kazanmamı sağlayan, bu süreçte oğlumun büyümesinde çoğu zaman tek başına kalan değerli eşim Rukiye BATUR'a ve canımdan çok sevdiğim oğlum Tarık Gündüzalp BATUR'a bu çalışmalar esnasında gösterdikleri aktif sabır için ve her seferinde yanımda oldukları için teşekkür ediyorum.

ÖZET

TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARINDA TARIMIN FİNANSMAN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ

BATUR, Uğur

Yüksek Lisans, İşletme Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL

Aralık 2022, xiii + 150 sayfa

Bu çalışma Türkiye tarım politikaları içerisinde önemli yer tutan finansman konusu üzerinden tarım politikalarını incelemiş ve tarım işletmelerinde yaşanan finansman sorunlarını araştırmış ve bu veriler ışığında çözüm önerileri üretmiştir. Araştırmanın verileri, Çorum il genelinde 405 tarım işletmesinden yüzyüze görüşme veya dijital ortamda sunulan anket ile elde edilmiştir. Ayrıca işletme sahiplerinin memnuniyet düzeyleri likert tipi sorularla ölçülmüştür. Çalışmada Türkiye’deki tarım finansmanı konusu geçmişten günümüze anlatılmış, uygulanan metotlarına değinilmiş, tarım işletmelerinin sorunları araştırılmış, ülkemiz tarım sektörünün kalkınmasında fayda sağlamak için çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Araştırmada işletmelerin dosya ücreti, komisyon, sigorta vb. masrafları, faiz oranları, devlet destekleri, prosedür fazlalığı, gereksiz evrak talebi, gereğinden fazla teminat talebi, alternatif ürün eksikliği, kredi vade uyumsuzlukları konularından şikâyet ettiği görülmüştür. Tarımın sürdürülebilmesi için finansman sorunlarının kamu tarafından minimize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yukarıda sayılan sorunların en aza indirilebilmesi için dinamik limitli kredilerin tahsisi, yapay zekâ uygulamaları ile kullanıcı dostu finansman ürünlerinin hizmete sunulması, tüm finans aktörlerinin bu sektöre yönelmesi başlıca önerilerimiz olup, bunların hayata geçirilmesi sektörün geleceği açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Tarım Politikaları, Tarım Finansmanı, Tarımın Finansman Sorunları,

ABSTRACT**AGRICULTURAL FINANCE PROBLEM AND SOLUTION PROPOSALS IN
TURKISH AGRICULTURAL POLICIES: THE CASE OF ÇORUM****BATUR, Uğur****Master's Thesis, Department of Business Administration****Advisor: Asst. Prof. Dr. Mustafa GÜL****December 2022, xiii + 150 pages**

This study examined the agricultural policies through the financing issue, which has an important place in Turkey's agricultural policies, and investigated the financing problems in agricultural enterprises and produced solutions in the light of these data. The data of the study were obtained by face to face or digital survey method with 405 agricultural enterprises throughout the province of Çorum. In addition, the satisfaction levels of business owners were measured with Likert type questions. In this study, the subject of agricultural financing in Turkey has been explained from the past to the present, the applied methods have been mentioned, the problems of agricultural enterprises have been researched, and solutions have been offered to benefit the development of our country's agricultural sector. In this study, it was seen that businesses complained about the following issues: file fee, commission, insurance, etc. costs, interest rates, government supports, procedural excess, unnecessary document demand, excessive collateral demand, lack of alternative products, loan-duration mismatches. Financing problems should be minimized by the public to sustain agriculture. In this context, to minimize the above-mentioned problems, our main suggestions are the allocation of dynamic limit loans, the introduction of artificial intelligence applications and user-friendly financing products, and the orientation of all financial actors to this sector, and their implementation is important for the future of the sector.

Keywords: Agricultural Policies, Agricultural Financing, Agricultural Financing Problems

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	ii
JÜRİ KABUL VE ONAY.....	iii
İTHAF.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI.....	5
1.1. POLİTİKA VE TARIM	5
1.2. TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI.....	6
1.2.1. Türkiye Tarım Politikalarının Tarihsel Gelişimi.....	7
1.3. MAKRO GÖSTERGELER İŞİĞİNDA TÜRKİYE TARIMI	13
1.3.1. Türkiye Nüfusu ve Kırsal Nüfus	14
1.3.2. Türkiye GSYİH Verileri ve GSYİH İçinde Tarımın Payı.....	17
1.3.3. Tarım Sektöründe Çalışan Sayısı	20
1.3.4. Tarım Sektöründe Dış Ticaret	22
1.3.5. Tarımsal Desteklemeler	25
BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE FİNANSMAN SORUNSALI.....	30
2.1. FİNANSMAN KAVRAMI VE İŞLEVLERİ.....	30
2.2. FİNANSIN TEMEL İLKELERİ.....	32
2.3. FİNANSMAN TÜRLERİ.....	34
2.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri.....	34
2.3.2. Vadeye Göre Finansman Türleri.....	37
2.3.3. Alternatif Finansman Türleri:	39
2.4. FİNANSAL PİYASALAR.....	42
2.4.1. Para Piyasaları:	43
2.4.2. Sermaye Piyasaları:	44

2.5. İŞLETME KAVRAMI VE İŞLETMELERİN FİNANSMAN İHTİYACININ SEBEPLERİ.....	46
2.6. TÜRKİYE TARIM FİNANSMANININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	48
2.6.1. Osmanlı Devleti Son Dönemi Çalışmaları ve İlk Finansman Hareketi Olan Memleket Sandıkları.....	49
2.6.2. Cumhuriyet Döneminde Tarımın Finansmanı Üzerine Yapılan Çalışmalar	51
2.6.3. Avrupa Birliği (AB) Üyelik Çalışmaları Kapsamında Tarımın Finansmanı (1959 Sonrası).....	54
2.7. TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ	68
2.7.1. Tarım İşletmelerinin Tanımı ve Finansman İhtiyacını Doğuran Sebepler ..	69
2.7.2. Tarımsal Kredi Türleri ve Uygulama Örnekleri.....	72
2.7.3. Tarım İşletmelerinin Finansmanında Bankacılık Sektörünün Durumu:..	83
2.7.4. Tarımsal İşletmelerin Yaşadıkları Finansman Sorunları:	90
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMAN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	94
3.1. ÇALIŞMANIN AMACI	94
3.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	94
3.3. ÇALIŞMANIN VERİ SETİ VE KISITLARI	95
3.3.1. Materyal ve Yöntem.....	95
3.3.2. Araştırma Soruları.....	97
3.4. LİTERATÜR TARAMASI.....	97
3.4.1. Yurtiçi Çalışmalar	97
3.4.2. Yurt Dışı Çalışmalar	106
3.5. ÇALIŞMA BULGULARI	107
3.5.1. Tarım İşletme Sahiplerinin Demografik Verileri.....	107
3.5.2. Tarımsal İşletmelerin Faaliyet Konusu.....	112
3.5.3. Tarımsal İşletmelerin Gelir- Gider Durumu	113
3.5.4. Tarımsal İşletmelerin Talep Ettikleri Kredi Türleri Ve Kredi İhtiyacı Duyma Sıklıkları.....	115
3.5.5. Tarımsal İşletmelerin Kullandıkları Alternatif Finansman Araçları	116
3.5.6. Tarımsal İşletmelerin Finansman İhtiyacını Karşıladıkları Kurumlar ..	117

3.5.7. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanırken Dikkat Ettikleri Durumlar ...	119
3.5.8. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Likert Yöntemli Sorularla Analizi.....	120
3.5.9. Tarımsal İşletmelerin En Sık Karşılaştıkları Sorunlar	126
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
KAYNAKÇA.....	138
EKLER	147

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye Kırsal - Kentsel Nüfus Karşılaştırma Tablosu.....	15
Tablo 2: Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla ve Tarımın Payı Tablosu	18
Tablo 3: Tablo 3: Tarımda Dış Ticaret Tablosu	23
Tablo 4: Yıllara Sâri Döviz Kuru – GSYİH Destek Tablosu.....	28
Tablo 5: Sermaye Piyasaları ve Para Piyasaları Arasındaki Temel Farklar Tablosu	45
Tablo 6: Türkiye Tarımın Finansmanı Dönemleri	48
Tablo 7: Üretim Konusuna Göre Destekleme Tablosu	66
Tablo 8: 2020 Güncel ve 2017-2019 Arası Döneme İlişkin Sübvansiyon Oran Tablosu	68
Tablo 9: Nakdi-Gayri Nakdi Tarımsal Kredi Türleri Tablosu	72
Tablo 10: İşletme-Yatırım Tarımsal Kredi Türleri Tablosu	73
Tablo 11: Vadeye Göre Tarımsal Kredi Türleri Tablosu	74
Tablo 12: Sübvansiyonlu-Sübvansiyonsuz Tarımsal Kredi Türleri Tablosu.....	76
Tablo 13: Traktör / Mekanizasyon Kredisi Örnek Kredi Tablosu (İmal).....	79
Tablo 14: Traktör / Mekanizasyon Kredisi Örnek Kredi Tablosu (İthal)	79
Tablo 15: Modern Basınçlı Sulama Kredisi Örnek kredi tablosu (İmal):.....	80
Tablo 16: Arazi Alımı Kredisi Örnek Kredi Tablosu.....	81
Tablo 17: Taksitli Kredi Örnek Kredi Tablosu	82
Tablo 18: Tarım ve Tüm Sektörlerin Kredi Tahsis Tablosu	86
Tablo 19: TTK Faaliyet Raporları Tablosu.....	89
Tablo 20: Güvenilirlik İstatistiği Alfa Katsayısı Tablosu.....	97
Tablo 21: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Cinsiyet Tablosu	108
Tablo 22: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yaş Aralıkları Tablosu.....	109
Tablo 23: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Tablosu.....	110
Tablo 24: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu Tablosu	111
Tablo 25: Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Faaliyet Tablosu	112
Tablo 26: Tarımsal İşletmelerin Yıllık Gelir Tablosu	113
Tablo 27: Tarımsal İşletmelerin Yıllık Gider Tablosu	114
Tablo 28: Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanma Sıklığı Tablosu.....	115
Tablo 29: Tarımsal İşletmelerin Alternatif Finansal Ürün Kullanım Tablosu.....	116
Tablo 30: Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullandıkları Bankaların Tablosu.....	118
Tablo 31: Kredi Kullanımında Dikkat Edilen Hususlar Tablosu	119
Tablo 32: Tarımsal İşletmelerin Memnuniyet Ölçümleri Tablosu	121
Tablo 33: Tarımsal İşletmelerin En Çok Karşılaştıkları Finansman Sorunları Tablosu.....	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye Kırsal - Kentsel Nüfus Şeması.....	16
Şekil 2: Tarımda İstihdam Şeması	20
Şekil 3: 2019 Yılı Tarımda İstihdam Şeması	21
Şekil 4: Türkiye Tarımı Dış Ticaret Grafiği	24
Şekil 5: Tarımsal Destekleme Grafiği	27
Şekil 6: Firmalarda Alınan Finansman Kararları.....	31
Şekil 7: İmalat İşletmesi Faaliyet Döngüsü Şeması	38
Şekil 8: Finansal Sistemin Gösterimi Şeması	43
Şekil 9: Tarımın Tüm Sektörlerin Kredi Bakiyesine Oranının Gösterimi.....	87

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri (USA)
AKS	Arı Kayıt Sistemi
AOÇ	Atatürk Orman Çiftliği
a.g.e.	Adı geçen eser
A.Ş.	Anonim Şirket
BCH	Borçlu Cari Hesap
BDDK	Bankacılar Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
BİST	Borsa İstanbul
BM	Birleşmiş Milletler
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
DGD	Doğrudan Gelir Desteği
DGDS	Doğrudan Gelir Desteği Sistemi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EBK	Et Balık Kurumu
FAO	Gıda ve Tarım Teşkilatı (Food and Agricultural Organization)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSS	Genel Sağlık Sigortası
HAYBİS	Hayvan Bilgi Sistemi
HES	Hidroelektrik Santral
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yöreler
Ltd. Şti.	Limited Şirket
MB	Merkez Bankası
OTP	Ortak Tarım Politikaları
ÖKS	Örtüaltı Kayıt Sistemi
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı

SEK	Süt Et Kurumu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TARSİM	Tarım Sigortaları Merkezi
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TKV	Türkiye Kalkınma Vakfı
TL	Türk Lirası
TMO	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TZDK	Türkiye Zirai Donatım Kurumu
WB	World Bank, Dünya Bankası

GİRİŞ

Finansman fonksiyonu, işletmelerin yaşam döngülerinin sürdürülebilirliği açısından en az üretim ve pazarlama fonksiyonları kadar önemlidir. Çünkü alınan finansman kararları direkt olarak üretim maliyetini ve rakip pazarlarındaki rekabet şartlarını dolayısıyla da pazarlamayı etkilemektedir. İnsanlar artık istedikleri ürünlere anında, kaliteli olarak, en ucuza alma eğilimindedirler. Üretim dönemindeki arza dayalı politikalar günümüzde etkisini kaybetmiş, interaktif pazarlar oluşmuş, e-ticaretin gelişmesi ile dünyanın diğer ucundaki ülkelerden alışverişler ortaya çıkmış, ülke sınırları kavramları pazarlamada ortadan kalkmıştır. Bu sebeptendir ki, işletmeler artık üretim maliyetlerini düşürme ya da çok farklı hizmetler sunarak farkındalık yaratma, marka konumlandırma eğilimine girmişlerdir.

İşletmeler sadece finansman maliyetlerini düşürmek için bile iyi bir finansman politikası belirlemek zorundadırlar. Finansman yöneticileri ise en uygun fonu bulup, en verimli kullanacağı zamanı tespit edip işletmelerine temin etmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda firma, faaliyet döngüsünü devam ettirecek olup, rakiplerine avantaj sağlayacaktır. Bu şu demektir; bir işletme en uygun finansman aracını en uygun zamanda kullanırsa rakip pazarlarda etkin rol oynar ve hızla büyür, hedeflerine daha rahat erişir.

Finansman kavramı genellikle yukarıda değinilen şekilde anlaşılmakta kişilerin zihinlerine finansman denildiğinde kredi, fon ve bunların araçları gelmektedir. Kısmen bu doğru olsa da ayrıca şu fonksiyonları da eklemek gerekir. Bunlar; yatırım kararları, sermaye bütçelemeleri, aktif-pasif yönetimi, net işletme sermayesi yönetimi, nakit akış yönetimi, sübvansiyon ve devlet destek programları ve hatta vergi bazlı politikaların yönetimidir.

Tüm işletmelerde olduğu gibi tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için de finansman kavramı önemlidir. Çünkü tarımın sürdürülebilmesi için; tarımın finanse edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, birçok dünya ülkesi tarım sektörünü ayakta tutmak için çalışmaktadır ve bunun için finansman politikaları belirlemişlerdir. Hatta Pakistan, Sırbistan, Gana, Nijerya ve Çin gibi ülkeler bu konuda bilimsel çalışmalar yapmış ve yaptıkları çalışmalarda; finansmana erişim sağlamanın üretim artışında etkili olduğunu, aralarında pozitif bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Tarım işletmeleri finansman açısından diğer işletmelerden bazı konularda ayrılmaktadır. Öncelikle ayrıldıkları ilk nokta, faaliyet döngüsü kavramı ile ilgilidir. İşletmelerin bazılarının faaliyet döngüsü bir yıldan uzundur, bazılarınınki ise kısadır ve/ya mevsimsel özellik barındırmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde bile kullanacağı finansman araçları ve yöntemleri değişecektir.

Tarımsal işletmeler faaliyet döngülerini finanse edebilmek ve hasatlarının pazarlanması için kısa vadeli finansman araçlarını; işletme alımı, tadilatı, arazi alımı, makine ekipman alımı, teknolojik araçların entegrasyonu, hayvan alımları gibi yatırımlarını finanse edebilmek için orta/uzun vadeli finansman araçlarını tercih etmektedir. Literatürel bazda durum incelendiğinde kısa vadeli finansman ile faaliyet döngüsü finanse edilirken, yatırımlar uzun vadeli araçlarla finanse edilir. Bu durum Tarım işletmelerinde de olması gereken asıl olgu iken, bazen bu durumun tam aksi durumlar ile tarım işletmelerinde karşılaşılmaktadır. Yani tarımsal işletmeler bazen işletmelerin finansman ilkelerindeki genel-geçer doğruları kullanmayarak, farklı finansman metotlarına eğilim göstermiştir. Bu metodun ise bilimsel metotlara aykırı olduğu gözlemlenmiştir. Bu duruma bir örnek verilecek olursa, tarımsal işletmelerden bazıları kısa vadeli kaynakla, uzun vadeli yatırım yapmaktadır. Bunun sebebi ise sübvansiyonlu kredilerin genelde kısa vadeli olmasından kaynaklıdır. Bu ise firmaların bazen nakit akışlarında aksaklığa girmelerine ve üretim yaptıkları ürünleri çok ucuza satmak zorunda kalmalarına bazen de işletmelerin iflasa sürüklenmelerine sebep olmaktadır.

Ayrıca tarımsal işletmelerde düzenli bir nakit akışı yoktur ve doğa koşullarıyla iç içedir bu nedenle finansman riski çok yüksektir. Asya'da Endonezya Afrika'da ise Gana, Nijerya gibi ülkelerde tarım işletmelerine banka ve finansman kurumlarının finansman sağlamadığı görülmüştür bunun sebebi ise bu işletmelerin çok riskli görülmeleri ve verilen kaynağın yok olacağı endişesidir. Doğal afetler, kuraklık, yangın, hayvan hastalıkları ve böcek istilaları sebep gösterilerek tarım işletmelerinin kredi talepleri finans kuruluşları tarafından reddedilmiştir. Finansman kuruluşları bu işletmelere kredi temin etmemelerine sebep olarak %100'e yakın risk barındırmalarını neden olarak göstermiştir. Çin'de ise bu durum örnek gösterilecek bir vaziyettir. Çin genelinde bu soruna Çin Cumhuriyeti, Çin Tarım Bankası (ABC), Çin Tarım Geliştirme Bankası (ADBC), Kırsal Kredi Kooperatifleri, Çin

Çiftlik Mortgage Şirketi gibi kuruluşlar kurarak çözüm getirmiştir. Bu düzenli yatırım meyvelerini vermiş ve Çin tarım bankaları Dünya'nın en büyük bankaları arasında yer almıştır. Türkiye'de de bu durum bazı dönemlerde birebir yaşanmıştır. Ülkemizde tarım sektörü son yıllara kadar Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından finanse edilmekte idi. Diğer finans kuruluşları, tarım sektörünü riskli görmekte ve kredi temin etmemekte idi, hatta bu alanda departmanlar bile kurmamışlardı. Ancak son yıllarda bu sektörün ne kadar önemli ve karlı bir gelir kapısı olduğu diğer kuruluşlar tarafından da fark edilmiş; tüm bankalar tarıma yönelik finansman araçları çıkarmaya başlamışlardır.

Tarım işletmeleri hem ülkemiz hem de tüm dünya ülkeleri açısından çok hayati bir işlev yürütmektedir. İnsanlığın varoluşundan bugüne kadar önceliği, güvenlik ve beslenme ihtiyacı olmuştur. Bu saikle insanlar, ihtiyaçlarının temini için tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelmiştir. Toplayıcılık evresinden sonra insanlar hayvanları evcilleştirmiş, konar-göçer yaşama geçmiş, sonrasında ya da bazı toplumlarda aynı anda yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte de tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde artış görülmüştür. Sanayi sektörünün girdisi olan ve her işlemde katma değer sağlayan tarım ve hayvancılık sektörü ülkelerin ekonomisine fevkalade katkı sağlamaktadır. Bu sektörün finansmanı da özel ihtimam gösterilmesi gereken bir konudur.

Ülkemiz, tarım sektörünün finansmanı için uzun süredir çalışmalar yapmaktadır ki bu çalışmalar, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu sektörün ayakta kalması ve gelişebilmesi için çeşitli kurumlar kurulmuş diğer uluslar ile ortak çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar yıldan yıla gelişmekte olup, bu alanda en büyük gelişim ise şüphesiz tarım kanunun yayımlanmasıdır.

İnsanoğlu var olduğu müddetçe tarım devam edecek sadece teknolojik seyri değişecektir. Tarım sektörü devam ettiği müddetçe de bunun finansmanı her zaman devam edecektir.

Çalışma üç ana bölüme ayrılmış olup, bu bölümlerin ilkinde, Türkiye'de politika ve tarım ilişkisi incelenmiş, tarım politikalarının tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş ve makro göstergeler ışığında Türkiye tarımı anlatılmıştır.

İkinci bölümde, tarımın finansmanının Türkiye'deki tarihsel gelişimine yer verilmiş olup, tarımın finansmanı ile ilgili kanunlara ve Bakanlar Kurulu kararlarına

değinilmiştir. Osmanlı Devleti’nden günümüze gelene kadar tarım ve finansmanı ile ilgili sorunlara değinilmiştir. Ayrıca finansman kavramı konusu detaylı bir şekilde incelenmiş olup; finansman türleri, finansmanın temel ilkeleri, finansman şekilleri ve türleri incelenmiştir. Alternatif finans yöntemleri önerilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye’deki tarımın finansman sorunsalı üzerinde durulmuş ve çözüm önerileri getirilmiştir. Bu bölümde Çorum il ve ilçelerinde tarım kredisi kullanan tarımsal işletmelerine yapılan anketler ve sonuçları analiz edilmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir. 405 tarım işletmesine anket yapılmış ve finansman sorunları tespit edilmiş ve çalışmanın son bölümünde öneriler getirilmiştir.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI

1.1. POLİTİKA VE TARIM

Politika, belirli bir alanda, konuda izlenecek olan yol ve tutumların tamamına denilmektedir. Bir nevi izlenecek yol haritasıdır da denilebilir. (Çeçen,1996, s.337) Politika kelimesi dilimize Latince'den geçmiştir. Arapça'daki siyaset kelimesinin eş anlamlısıdır. Latince'de şehir devletçiklerine verilen isim polis ve buralarda kamu için alınan kararların alındığı işler, devlet meselesi konularına da politika adı verilmiştir. (Altan, 2004, s.3) Politika kelimesi yine İngilizce'de de “policy” olarak kullanılmaktadır. Batı lisanlarında, toplum faydasına olan işler söz konusu olduğunda politika kelimesini tercih etmektedirler. (Tuna ve Yalçıntaş, 1981, s.21) Politika (policy), siyaset, kamu veya kamu müesseselerinin belirli bir hedef ve geniş görüşlülük dâhilinde izlemiş olduğu yollar, haritalar veya kamu işlerinin tertibatı, düzenlenmesi veya yürütülmesi olarak açıklanmaktadır. Bu çerçevede esas alındığında kamu ile insan yönetimi anlatılmaktadır. (Kışlalı, 2000, s.3)

Tarım, insanların en temel ihtiyaçları olan gıda, giyecek, kısmen güç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan bitkisel, hayvansal veya karma faaliyetlerin tamamına denilmektedir. (Olalı ve Duymaz, 1987, s.3) Tarım, bitkisel üretime ilave olarak hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri faaliyetlerini planlı, programlı ve bir politika dâhilinde kullanma işlemlerinin tamamıdır. (Gürler, 2008, s.1) Tarım, “Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması” olarak tanımlanabilmekte olup, ziraat kelimesi eş anlamlısıdır. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 07.04.2021.

Tarım, geçmişten günümüze insanlığın varoluşundan bu yana çeşitli evreler geçirmiştir. Bu evreler (Doğan, Arslan vd., 2015, s.31);

- ✓ Toplayıcılık,
- ✓ Av ve Balıkçılık,
- ✓ İlkel Ziraat,
- ✓ Geçimlik Tarım,
- ✓ Uzmanlaşmış Tarım,
- ✓ Modern Tarım.

Mademki politika belirli bir yol haritasıdır, o zaman politika tanımından da tarım ile bağ kurup; tarım politikalarını rahatlıkla tanımsal bazda açıklayabiliriz. Tarım

politikaları, tarım alanında kamunun veya kamu kuruluşlarının izleyeceği yollar, tutumların tamamına denir. Devletin tarım alanında belirleyeceği yol haritasıdır, yani vizyonudur. (Çeçen,1996, s.337)

Sektör olarak tarım, Türkiye'nin kuruluşundan bugüne kadar her zaman değerini korumuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren hem ekonomik anlamda hem de sosyal anlamda bel kemiği rolü üstlenmiştir. Ülke nüfusunun geçim kaynağı olmasının yanında nüfusun beslenmesi, milli gelire katkısı, ihracat gelirlerinin artması, trampa yöntemiyle sanayi ürünlerin ülkemize kazandırılması, istihdama katkısı, sanayi sektörüne hammadde temini gibi katkılar sağlayarak ülkemiz için vazgeçilemez kıymette bir sektör haline gelmiştir. (Kıral ve Akder, 2000: s.1)

Tarım sektörünün stratejik önemi nedeniyle ülkeler genellikle tarım politikaları belirlemiş, uzun vadeli planlara konu etmiş ve öncelikle kanuni alt yapısını oluşturarak tüm uygulamaları bu çerçeve içerisinde izlemiştir. (Yalçınkaya, Çılbant vd., 2006, s.102)

1.2. TÜRKİYE TARIM POLİTİKALARI

Türkiye'de tarım politikalarının genel çerçevesi 2006 yılına kadar bir türlü çizilememiştir. Bunun sebebi ise bir kanuna bağlı olmayışıdır. AB ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkeler gibi bir kanuni alt yapı 2006 yılına kadar oluşturulamamıştır. Yıllar içerisinde farklı kurum ve kuruluşların bünyesinde tarım politikaları icra edilmiştir, yönetilmiştir. Ki bu politikalar çoğunlukla Ziraat Bankası bünyesinde bazen de geçmişte oluşturulmuş şirketler; Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) vb. kurumlar bünyesinde ihtiva edilmiştir. (Yalçınkaya, Çılbant vd. 2006, S.102) Bu döneme kadar daha çok yapısal olmayan, geçici ve kısa vadeli tedbirlere dayalı, konjonktürel müdahale mekanizmaları devrede olmuştur. (Abay, Olhan vd. 2005: s.2)

Tarım, bir sektör olarak düşünüldüğünde sadece tohum atılıp, çıktısının alındığı fiziksel veya biyolojik tepkimelerin meydana geldiği, ya da hayvan doğumları sayesinde ileride yaşanacak gıda ihtiyaçlarının tedarikçisi bir sektör olarak düşünülmemelidir. Tarım, üretimden-sanayiye, sanayiden-hizmet sektörüne birçok sektörü içine alan zincirin tamamıdır. Tarım sektörü, üreticilerinden hariç olarak, taşıma şirketleri, haller, toptancılar, imalat sanayi sektörü, oteller, perakende sektörü ve diğer birçok işletmenin finansman boyutuyla da bankaların gelişmesinde önemli görevler icra etmektedir. (Ege, 2011, s.2)

Ülkemiz tarım politikalarında tarımsal işletmeler, doğrudan ödemeler ile

finansman boyutuyla bakıldığında da sübvansiyonlu krediler ile hibe projeleriyle, doğrudan alım yöntemleriyle desteklenmiştir. Bu sacayaklarının en önemlisi ve en hacimli her zaman tarımın finansmanları kalemi olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde tarımın kalkınması ve hâlihazırda sürdürülebilmesi için tarımsal işletmelerin ayakları üzerinde durabilmesi gerekmektedir. Bu ise tarımın finansmanı ile mümkündür. (Taşkiran, Özudoğru, 2010, s.152)

1.2.1. Türkiye Tarım Politikalarının Tarihsel Gelişimi

Tarım politikalarının detayına geçmeden önce kısa bir özet geçilirse, Türkiye’de tarım politikaları, her dönemi ilgilendiren bir konu olmuştur. Her dönemde de çeşitli yöntemler denenmiş, tarımın finansmanı boyutu değişmeyen tek kalem olmuş ve ileride de devam etmesi öngörülmektedir ve önerilmektedir.

Ülkemizde Cumhuriyet dönemi olarak atfedilen dönemde Dünya üzerindeki ülkelere paralel olarak, Dünya’da yaşanan 1929 ekonomik buhranın çözümü olarak Keynesyen Politikalar neticesinde tarımda korumacı politikalar izlenmiş ve tarımsal işletmelerin korunması amaçlanmıştır. Özellikle gümrüklerde vergiler arttırılmış ve ülkemiz çiftçisinin ithalatçı karşısında korunması amaçlanmıştır. Ayrıca bu dönemde tarımsal işletmelerin ayakta durabilmesi için finansman boyutu arttırılmış ve Ziraat Bankası şubeleri arttırılmıştır. (Ulusoy, 2003). Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım politikalarının amacı üretimi arttırmaya yönelik teşvikler olmuştur ve çiftçinin ayakta kalabilmesi adına yapılan mali uygulamalar olmuştur.

Ülkemizde 1950’li yıllarda ise tüm sektörlerde olduğu üzere tarımda da ihracatı özendirici tarım politikaları uygulanmıştır. Ayrıca makineleşme imkânları arttırılmıştır. Üretimde verimliliğin sağlandığı, çıktılarının arttırıldığı ve yurtdışına pazarlandığı bir tarım amaçlanmıştır. Bu politikalar 1980 yıllarına kadar devam etmiştir.

1980’li yıllarda ise ülkemizde artık tarım sektöründe köklü bir revizyon yapılması kararlaştırılmıştır. 1980 sonrası tarım politikalarında belirleyici IMF (Uluslararası Para Fonu), DB (WB, Dünya Bankası), DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası kuruluşlar olmuştur. 1980’lerde tarımsal kredilerde sübvansiyonlar azaltılmış, piyasa faiz oranlarından işlem yapılmaya başlanılmıştır. Buna ilave olarak doğrudan destekleme yapılan ürünlerde azaltılma yoluna gidilmiştir. Ülkemizde 1990’larda ise seçime etkisi olacağı endişesiyle sübvansiyonlar tekrar getirilmiş, doğrudan gelir desteği verilen ürünler tekrar arttırılmıştır. Ülkemizde seçim ekonomisi kavramı tarım politikalarının da

eşgüdümsüz, düzensiz olmasını beraberinde getirmiştir. (Eştürk, Ören, 2014, s.194)

2000’li yıllar ise tekrar IMF güdümlü tarımsal politikalar egemen olmuş doğrudan gelir destekleri azaltılmış, sübvansiyonlu krediler daraltılmıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise artık kanuni altyapı oluşturulmuştur. Bu kanun tarım politikaları için özgürlük reçetesidir denilebilir. Çünkü bu tarihe kadar tarımsal uygulamalar farklı kurumların altında hayatını sürdürmüş, bir çerçevesi olmamış, sürdürülebilir olmamıştır. Ancak bu kanuna ilişkin yönetmelikler çıkarılamadığı için sürüncemede kalmıştır. (Abay, Olhan vd., 2005: s.2) Günümüzde ise kanuna uygun yönetmelikler kurumlarda uygulama alanı bulmaktadır. Desteklemeler artarak devam etmektedir. Kredi sübvansiyon uygulamaları Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)’nın hedef ve misyonları ışığında devam etmektedir.

Dünya ile bütünleşme gereğince ülkemiz tarım politikaları da gerek iç konjonktüre gerekse dış konjonktüre bağlı olarak sürekli değişiklik göstermiştir. Tarım politikalarını; plansız dönem tarım politikaları ve planlı dönem tarım politikaları başlığı altında detaylı olarak anlatılmış, tarımın finansmanı ile ilişkilendirilmiştir.

1.2.1.1. Plansız Dönem Tarım Politikaları

Ülkemiz tarım politikaları tarihçesi içerisinde plansız dönem olarak bahsedeceğimiz dönem 1923-1963 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu aşamaları tarih tarih açıklamak daha verimli olacaktır.

- ✓ Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında üretim teşvik edilmiş, küçük, büyük bütün özel tesisler teşvik edilmiştir. Finansman boyutunda ise Ziraat Bankası şube sayısı 110’dan 300’e çıkarılmış. Savaş nedeniyle harap olmuş muhitlerin onarılması ve geniş tarım kesiminin kredilendirilmesi sağlanmıştır. (Topuz, 2007, s.381)
- ✓ 1925 yılında çiftçinin en büyük mali yüklerinden birisi olan, çiftçiyi üretimden bu yönüyle caydıran Aşar Vergisi ortadan kaldırılmıştır. (Toprak, 1988, s.22)
- ✓ 1926 yılında Osmanlı’dan kalan miri toprak ve arazi sistemi ortadan kaldırılmış, 1923-1938 yılları arasında köylüye arazi dağıtımları başlamıştır. Tarımsal işletmelerin öz kaynaklarında en büyük yer tutan kalemlerden birisi olan arazilerin devri sayesinde üretim miktarları artmış, 1929 yılına gelindiğinde tarım politikalarındaki bu iyileştirmeler sayesinde tarımsal çıktılarda %27’lik bir artış gerçekleşmiştir. Bu tarihlerde yine Ziraat

Bankası'na ithalat yetkisi tanınarak, tarımsal işletmelerin mekanizasyonu sağlanmış ve finansmanı sağlanmıştır. (Dernek, 2006, s.3)

✓ 1929 yılı tüm Dünya'yı kasıp kavuran Ekonomik Buhran ülkemizi de kısmen etkilemiştir. Ülkemizin özel sektörünün güçlü olmaması, kamu eliyle firmaların kurulmaya çalışılması gibi sebeplerle ülkemiz diğer ülkeler gibi derinden etkilenmemiştir. Hatta bu dönem ekonomistlerinin görüşü de müdahaleci ekonomi programları olmuştur. Bu dönemde ülkemiz tarımsal sanayi sektörüne kamusal yatırımlar yapmış, fabrikalar tesis etmeye başlamıştır. Bu dönemde ülkemizde yaşanan olumsuzluk ise ihracatın azalması ve tarımsal ürün fiyatlarının düşmesi olmuştur. Bu dönemde ülkemizde çiftçiye korumak üzere; vergilerde azaltma yapılmış, kredilerin aynı ödenmesi, çiftçi borçlarının ertelenmesi, bazı borçların tamamen silinmesi kararlaştırılmıştır. Tarımsal ürünlerin iç pazarlarda talebini cezbedecek ve tüketimini arttıracak politikalar belirlenmiştir. Yine dış pazarda ise takas, trampa yöntemleri belirlenmiştir. (Dernek, 2006, s.3) Yine bu dönemde Ziraat Bankası tarımın yanında olmuş ve adeta lokomotif görevi üstlenmiştir. Ekmeğin reçete ile verildiği bu dönemde tasarrufu özendirmek üzere mevduat kampanyaları yapmış, ilk defa halka kumbara dağıtımı gerçekleştirilmiştir.

(<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi>
E.T. 10.08.2022)

- ✓ 1933-1937 döneminde 1. Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı uygulanmıştır. Bu dönemde ülkemiz ekonomisi, küçük bir mecra ya da köy ekonomisini andırmaktadır. (Hatipoğlu, Aysan, 1994, s.18) Bu yıllarda ilk defa çiftçinin üretimlerini korumak ve desteklemek üzere hububat desteklemeleri yer almış, “Buğday Koruma Kanunu” çıkarılmış ve Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) kurulmuştur. (Topuz, 2007, s.383)
- ✓ 1938 sonrası dönem ise 2. Dünya savaşı öncesi döneme denk gelmektedir. Bu dönemde devletlerarası hareketlilik artmış, dünya siyasetinde tansiyon artmaya başlamıştır. Tarım politikaları açısından bu dönem, devlet müdahalelerinin yoğunlukta olduğu ve kıtlıkların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde savaş endişesi sebebiyle ülkemiz gereğinden fazla ordu personeli

göreve almış ve bu personelin bakımını üstlenmiştir. Tarımsal ürün çıktılarında önemli bir yer tutan buğday, bu dönem aralığında şu sebeplerden dolayı azalmıştır: Bu sebeplerden ilki, orduya zaruri alımlar ikincisi yine askeri sebeptir ki; bu da askerlik süresinin uzatımıdır. Bu gibi sebeplerle tarlalar boş kalmış ve ekim yapılan arazilerde bu dönemde ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu durumun nihai sonucu olarak da üretimde azalma meydana gelmiştir. (Hatipoğlu, 1993, s.140) Bu dönemde halkta, gıda konusunda yoksulluk, devlete karşı güvensizlik ve huzursuzluk başlamıştır. Bu durumun sebebi ise “Milli Koruma Kanunu” ve uygulamalarda yaşanan keyfiliklerdir. Bu kanunla devlet istediği ürüne el koyabilmiş ve stoklama yapıyor gerekçesiyle bazı ürünler kamulaştırılmıştır ve mağduriyetler yaşanmıştır. Özellikle tarımsal işletmeler, uygulamalarda görülen keyfi kararlardan olumsuz bağlamda en fazla etkilenen sektör olmuştur. (Oktar ve Varlı, 2010, s.5)

- ✓ 1950-1963 yılları arasındaki tarım politikalarının genelini Marshall Yardımları olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri’nin ülkemize yapmış olduğu yardımları oluşturmaktadır. Bu dönemde 2. Dünya savaşı dönemine kıyasla piyasa düzelmeye başlamış ve ürünlerin fiyatlarında artışlar meydana gelmiştir. Tarımsal işletmelerin ekonomik durumu düzelmeye başlamıştır. Marshall Yardımları netice vermiş ve tarımda kullanılan makinelerde özellikle traktör ve pullukların sayılarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Bu artışı rakam vererek anlatmak gerekirse, 1945 yılında 1.156 adet olan traktör sayısı 1954 yılında 37.743 adede ulaşmış, tarımda mekanizasyon 9 yılda 30 kat üzerinde artış göstermiştir. Bunun sebebi ise hiç şüphesiz, tarım ürünlerindeki ithalat oranının %1’lerden %8’lere yükselmesidir. (Keyder, 2008, s.162) Ayrıca Ziraat Bankası’ndan kullanılan tarımsal krediler 10 kat artmış olup, kredilerin kullanımı kolaylaşmıştır. (Keyder, 1984, s.1260) Bu dönemde halkın %80’i kırsal kesimde yerleşik olup, tarım ile uğraşmaktadır. (Celal Bayar, 1969, s.137) Bu dönemdeki tarımsal politika, dış fonların yardımları sağlanarak tarımsal işletmelerin mekanizasyonlarının artırılması olmuştur. Bu sebeple de tarımsal krediler geneli mekanizasyon ağırlıklı olmuştur. Bu döneme traktör devrimi denilmesi de bu yüzdendir. (Oktar,

Varlı, 2010, s.6-7-8)

1.2.1.2. Planlı Dönem Tarım Politikaları:

Ülkemiz tarım politikaları tarihçesi içerisinde planlı dönem olarak bahsedilen dönem 1963 yılı sonrasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu aşamaları da tarih tarih açıklamak daha verimli olacaktır.

- ✓ 1960'lı yıllarda kalkınma planları ortaya konulmuş artık bu tarih sonrası döneme ülkemizde “Planlı Kalkınma Dönemi” denilecektir. Artık tarım politikalarının belirlenmesinde bir yol haritası çıkarılması amaçlanmıştır. 1963-1967 yılları arasında ilk 5 yıllık kalkınma planı uygulama alanı bulmuş olup, belirli bir tarım alanından en yoğun bir biçimde verim almayı amaçlayan intansif ya da entansif tarım ile ülkemiz tanışmış oldu. Kalkınma odaklı tarımsal politikaların ilk yıllarında devletin tarıma müdahalesi aheni olurken, ilerleyen yıllarda bu destek fiyat desteğine dönüşmüştür. (Demirdöğen, Olhan, 2017, s.7)
- ✓ 1970'li yıllar ise tüm dünyada “petrol arz şokları” olarak tasvir edilen dönemdir. Bu dönemde ilk defa IMF’ den kredi talebinde bulunulmuş ve bundan sonraki süreçlerde uluslar-arası mekanizmaların kontrolünde hazine ve maliye politikaları uygulamaya alınmıştır. Bu tarih ile artık gözetim altında politikalar belirlenmeye başlanmıştır. Bu durum 1980 yılına kadar devam etmiştir. Tarımsal politikalarda verimlilik esası dikkate alınmıştır. Desteklemeler genellikle tarımsal kredilerde sübvansiyon uygulamaları sayesinde tarımsal işletmelerin kriz ortamından etkilenmesi en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönem artık devlet müdahalelerinin artık dış kuruluşlar kontrolü ile yapılmaya başlandığı dönem olmuştur. Yani belirli bir çerçeve çizilmiş bu çerçeve dışına çıkılması ülkemiz için mümkün olmamaya başlanmıştır. (Eştürk, Ören, 2014, s.194-195)
- ✓ 1980'li yıllarda artık tarım müdahalelerinin en dibe indirildiği kararların alındığı yıllardır. 24 Ocak 1980 Kararları’nda Türkiye Tarım Politikalarında yeni döneme girilmiştir. Bu tarihe kadar devam etmekte olan bazı uygulamalar rafa kaldırılmıştır. Bu uygulamalardan ilki, gübre kullanımının artmasını sağlamak üzere ortaya çıkarılan ithal gübrelere sübvansiyon uygulamaları kaldırılmış, gübre fiyatları arttırılmıştır. Yine bu dönem

içerisinde ortaya konan bir diğer yenilik de döviz kurunun serbestleştirilmesi olmuştur. Serbest döviz kuru uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde getirilen bir diğer yenilik ise; tarımsal kredilerin kullanımına yönelik şartların ağırlaştırılması olmuştur. Kredi tahsis şartları ağırlaştırılmış ve tarım işletmelerinin adeta bir can suyu olan tarımsal kredi sübvansiyon uygulamalarında indirimle gidilmiştir. Kredi faiz oranlarında güncellemeye gidilmiş, tarımsal işletmelerin finansman maliyeti bu sebeple artmıştır. Tarımsal destekleme yapılan ürünlerin adedinde birdenbire %50 oranında azalma getirilmiştir. Yine tarım işletmelerinin gelir kalemlerinden bir tanesi olan doğrudan destekleme gelirleri kalem kalem azaltılmış ve hazinenin tasarruf yapması amaçlanmıştır. Bununla birlikte destekleme ödemelerinin tutarlarında kısıntıya gidilmiştir. IMF gibi dış piyasa kontrolörleri yüzünden tarım sektörünün diğer sektörlerle rekabet etme şansı ne yazık ki kalmamıştır. Tarım sektörüne yönelik kullandırılan krediler piyasa cari faiz oranlarıyla işlerlik kazanır hale getirilmiştir. Ziraat Bankası'nın yapısı ile ilgili yapılan kararları alınmıştır. (Kazgan, 1999, Oral ve arkadaşları, 2013, Demirdöğen ve Olhan, 2017, s.7)

- ✓ 1990'lı yıllar ise ülkemiz tarım politikaları için 1980 döneminde alınan kararlar açısından bakıldığında tam zıddı bir dönem diyebiliriz. 1980'li yıllarda alınan kararların tam tersi uygulamalar bu dönemde uygulamada kendine yer bulmuştur. Bu kararların sebebi ise, içler acısıdır. 1990'lı yıllarda alınan kararlar; tarımın sürdürülebilirliği, tarımsal ve kırsal kalkınma saiki ile değil, aksine seçim kaygısından kaynaklanmıştır. Bu ise tarım politikalarının ülkemizde nasıl bir ipekten ipe bağlı olduğunun göstergesidir. Türkiye tarımının anayasal ve yasal olarak altyapıya ihtiyaç duyduğu, uzun vadeli olarak plan, program, hedef, vizyon ve misyon gibi kavramlara ne kadar ihtiyacının olduğunun açık göstergesi 1980 ve 1990 yılları arasındaki uygulama farklarıdır. 1980 kararlarında alınan ürün desteklerinin sayısı arttırılmış, sübvansiyonlar serbest bırakılmıştır. Kredi kullanımlarında kolaylıklar sağlanmıştır. Kredi şartları hafifletilmiştir. (Yücer, 2005, Şahinöz 2001, s.290-291) Ancak bu dönemde ülkemiz tarımını destekleyen şu kuruluşlar özelleştirilmiştir;

- ✓ Süt Enstitüsü Kurumu (SEK)
- ✓ Et Balık Kurumu (EBK)
- ✓ Türkiye Ziraat Donatım Kurumu (TZDK)
- ✓ Yem Fabrikaları

Bu özelleştirmelerin neticesinde besi ve süt hayvancılık sektörü için pazar garantisi olan bu sektörlerde fiyatsal dalgalanmalar baş göstermiştir. Bu fiyat dalgalanmaları 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ile imzalanan “Tarım Anlaşması” ve 1996 yılında Avrupa Birliği (AB) ile imzalanan “Gümrük Birliği Anlaşmaları” ile de toplum içerisinde daha derinden hissedilir olmuştur. (Yücer, 2005, Şahinöz 2001, s.290-291)

- ✓ 2000’li yıllar ise, ülkemiz tarım politikaları açısından farklı bir döneme girilmiş, ülkemiz tarımı farklı bir sürüme evrilmiştir. Artık bu dönem, AB ile tam üyelik anlaşmaları gereğince uygulanan Ortak Tarım Politikalarına (OTP) geçiş dönemidir. 2005 yılında ülkemizde ilk defa “Tarım Kanunu” ortaya çıkarılmıştır. OTP ve AB yasalarını aşmayacak olması kaidesiyle destekleme alımları, kredi sübvansiyon uygulamaları, devlet müdahalelerine izin verilmiştir. Bu çerçeve ise liberal ve piyasa mekanizmasının geçerli olduğu tarımsal politikalardır. Tarıma istenilen değer verilmeye başlanmış, stratejik bir sektör olarak kabul edilmiştir. İlk defa 2006-2010 yılı için “Ulusal Tarım Stratejisi hazırlanmıştır.” Bu dönemdeki tarım politikaları Susam ve Bakkal (2008)’ e göre IMF ve DB tarafından oluşturulmuştur. Tarım Kanununda şu çerçeve çizilmiştir “tarımsal üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi, doğal, biyolojik kaynakların korunması, geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, gıda güvencesi ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması suretiyle tarım sektöründeki refah düzeyini yükseltmek olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete 2006: 26148).

1.3. MAKRO GÖSTERGELER İŞİĞINDA TÜRKİYE TARIMI

Türkiye tarım ve hayvancılık sektörünün reel rakamları baz alınarak bu bölümde analizler yapılmıştır. Burada konusu geçen makro göstergeler; nüfus, gsyih, demografik göstergeler, işgücü, istihdam, dış ticaret, desteklemeler ile tarım ve hayvancılık rakamları kıyaslanarak, tablolar eşliğinde analiz edilmiştir.

1.3.1. Türkiye Nüfusu ve Kırsal Nüfus

Popülasyon kavramı olarak da ifade edilen nüfus, belirli bir zaman diliminde sınırları belirlenmiş bir bölgede yaşamakta olan insan sayısına denilmektedir. Bu iki kelime de insan sayısını belirleyen kavramlar olarak kullanılmaktadır. Nüfus, bir ülkede, bir mecrada, bir kasabada ya da bir meskende belirli bir zaman diliminde yaşayan kişilerin toplamıdır. (Aksu,1998, s.219)

Nüfus, sayım teknikleri ve yöntemleri zamanın getirdiği şartlara göre değişse de sayım yoluyla belirlenir. Nüfus sayımlarının pek çok amacı vardır ki bunlardan bazıları; seçmen sayısının belirlenmesi, erkek-kadın sayısını belirlemek, yine bu çalışmada üzerinde sıkça durulduğu üzere kırsal-kentsel nüfusu tespit etmektir.

Geçmişte nüfus sayımları tüm toplumlarda özellikle asker sayısının belirlenmesi ve vergilendirmede kolaylık sağlanması ana temasında yapılmakta idi. Bu zamanlarda özellikle erkeklerin sayısı önem arz etmekte idi ve kadınlar ve çocuklar göz ardı edilmekte idi. Nüfus sayımlarının diğer amaçları ise şunlardır ;(Aksu,1998, s.254-265)

- ✓ Erkek ve kadın nüfusunu tespit etmek,
- ✓ Kentte ve kırsalda yaşayan kişilerin sayılarını belirlemek, kentselleşme oranını belirlemek,
- ✓ Okuma ve yazma oranını ve toplumun eğitim seviyesini belirlemek,
- ✓ Seçmen sayısını belirlemek,
- ✓ Tarımla uğraşan nüfusu tespit etmek,
- ✓ Nüfusun yaşlara göre dağılımını belirlemektir.

Makro göstergeler ışığında Türkiye tarım sektörü değerlendirirken ilk bölümde ülke nüfusuna ve bu nüfusun ikamet ettiği yer dikkate alınmıştır. Tük' den temin edilen 1927-2019 yılları arasındaki veriler dikkate alınarak tablo ve grafik oluşturulmuştur.

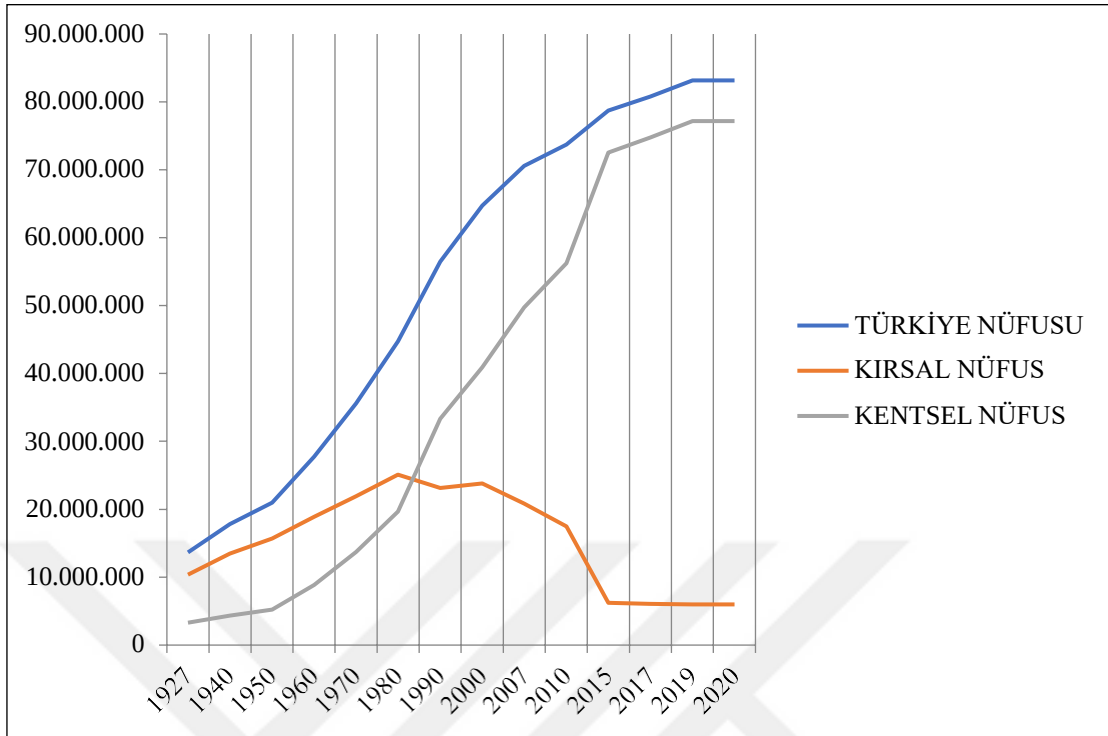
Tablo 1: Türkiye Kırsal - Kentsel Nüfus Karşılaştırma Tablosu

Yıllar	Türkiye Nüfusu	Kentsel Kesim Nüfusu	Kırsal Kesim Nüfusu	Kırsal Nüfusun Payı
1927	13.648.987	3.303.054	10.345.933	% 75,80
1940	17.821.543	4.346.842	13.474.701	% 75,60
1950	20.947.155	5.244.304	15.702.851	% 75,0
1960	27.755.532	8.860.443	18.895.089	% 68,10
1970	35.606.176	13.692.101	21.914.075	% 61,60
1980	44.737.321	19.645.371	25.091.950	% 56,10
1990	56.476.035	33.326.351	23.149.684	% 41,0
2000	64.729.501	40.931.848	23.797.653	% 35,10
2007	70.586.256	49.747.859	20.838.397	% 29,50
2010	73.722.988	56.222.356	17.500.632	% 23,70
2015	78.741.053	72.523.134	6.217.919	% 7,90
2017	80.810.525	74.761.132	6.049.393	% 7,50
2019	83.154.997	77.167.837	5.987.160	% 7,20

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Bu çalışmada yıllara sâri olarak Türkiye toplam nüfusu ve bu nüfusun paysal ve adetsel olarak ne kadarlık kısmının kırsal kesimlerde ne kadarlık kısmının ise kentte mukim olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada yer alan bir sonraki şekilde nüfusun yıllara sâri olarak nasıl bir eğimle hareket ettiği daha net gözükmemektedir.

Şekil 1: Türkiye Kırsal - Kentsel Nüfus Şeması

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Tüik verilerinden faydalanılarak oluşturulan tablo 1'e bakılarak şu verilere ulaşılabilecektir. Yeni devlet Türkiye Cumhuriyeti ilk yıllarında nüfusun % 75,80'i kırsal kesimde yaşamakta olup % 24,20'lik kısmı ise ilçe ve il merkezlerinde ikamet etmektedir. Halkın çoğunluğu kırsal kesimde mukimdir. Mevcut durum yani kırsal yörelerde yaşam 1980'li yılların ortalarına kadar üstünlüğünü korumuştur. Sanayileşmenin ve hizmet sektöründe işgücünün artmasıyla 1990 yılında kırsal kesimde yaşam %41, kentsel kesimlerde yaşam ise %59'a yükselmiştir. Bu artışın bir sebebi de nüfus artışının oranlara yansımından kaynaklanmıştır. 1927 yılında nüfus 13.648.987 kişi iken, 1950'li yıllarda 21 milyon kişiye, 1960'lı yıllarda 28 milyona, yine 1990'lı yıllarda 56 milyona ulaşmıştır.

Milenyum çağı da denilen 2000'li yıllarda bu durum teknolojinin gelişmesi, sanayisel atılımların meydana gelmesi, organize sanayilerin artması, üniversitelerin artması ve okuyan nüfusun artması, farklı hizmet kollarında işgücünün ortaya çıkması, tarım ve kırsal gelirlerin düzensiz gelir akışı gibi nedenlerle kırsal kesimden kentsel kesime içsel göçler artmış ve nüfus artık il ve büyükşehir merkezlerinde konumlanmıştır.

Büyükşehir gibi bir kavram ortaya çıkmıştır. Hâlihazırda da 30 adet büyükşehir konumunda il mevcuttur. Tarım sektöründe çalışan kişi sayısı giderek azalmakta olup,

kırsal bölgelerde yaşam rağbetini kaybetmiş durumdadır. 2000 yılında 23.797.653 kişi kırsal kesimde yaşarken bu durum, 2010 yılında 17.500.632 kişiye düşmüştür. 2015 yılı sonrası ülkemiz tarımsal kesimi radikal bir biçimde değişikliğe uğramış ve 2010-2015 yılları arasında oransal olarak %68 oranında bir azalma yaşayarak yıllara sâri bakıldığında en yüksek oranda düşüşü yaşamıştır. Teknolojinin tarım sektörüne girişi çalışan kişi sayısının azalmasına sebep olarak gözüксе de aslında burada ciddi bir yanılgı söz konusudur. Çünkü teknik gelişimler kişi sayısını azaltır, zaman tasarrufu meydana getirir ve verimliliği arttırır. Ancak azaltılan bu kişiler tarımın farklı kollarında istihdam edilerek tarımsal kalkınma sağlanılabilirken, bu durum tam aksi bir yönde vuku bulmuştur.

Azalan bu işgücü doğrudan il merkezlerine göç etmiş ve büyükşehirlerin artışına sebep olmuştur. Bu durum artılarıyla eksileriyle farklı mecralarda tartışma konusu olabilir, tartışılabilir. Ancak bu çalışmada sürdürülebilir tarım ve tarımın finansmanı konu edildiği için bu açıdan değerlendirilmiştir. Tarımdan ayrılan bu kesim il merkezlerine akım etmiş ve buralarda belediyesel sorunlara; alt yapısal sorunlar, düzensiz kentleşme sorunları, toplu taşıma sorunları, çevre kirliliği gibi sorunlara neden olmuştur. Ayrıca artan nüfus sebebiyle eğitim, sağlık gibi imkânların sağlanmasını da doğurmuştur. Tarımsal kesimde işgücünün azalması iş gücü gerektiren faaliyetlerin azalmasına, özellikle bitkisel ürünlerde tek düze, teknik imkânlarla yapılabilen işlere yönelirken, hayvancılık sektöründe sürü yöneticisi ve sığır çobanlarının azalması sonucunda köylerde sürü nüfusları azalırken, küçükbaş hayvancılık sektörü bitme noktasına gelmiştir.

2015-2020 yılları arasında ise bu durum hala stabil olarak devam etmekte olup, ülke nüfus oranında artışla beraber, köy nüfusunda azalış devam etmektedir. Köyler atıl evler, ahırlar, depolar, samanlıklar yuvası haline dönüşmüş, ekipmanların kullanımı minimum düzeye inmiş bazıları hurda vaziyeti almıştır. 2019 Tük verilerine göre 83.154.997 kişi iken bu nüfusunu %7,20'si 5.987.160 kişi kırsal kesimde mukimdir.

1.3.2. Türkiye GSYİH Verileri ve GSYİH İçinde Tarımın Payı

Gayrisafi yurt içi hâsıla, bir ülkenin sınırları içerisinde üretim faktörlerinin (Şıklar, 2009, s.265) yerli ve yabancı olmalarına bakılmaksızın belirli bir periyot içerisinde genellikle yıl içerisinde (Parasız, 2010b, s.138; Manisalı, 2002, s.153) üretmiş olduğu nihai mal ve hizmetlerin piyasadaki değerlerinin (Ülgen, 2007, s.215) toplamına denilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye GSYİH' nın yıllara sâri olarak durumu,

tarımın hasıla içindeki payı ve tutarları verilmiştir. Tarımın, hâsıla içindeki önemi rakamsal bazda izah edilmiştir.

Tablo 2: Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla ve Tarımın Payı Tablosu

YILLAR	GAYRİSAFİ YURTIÇİ HÂSILA TUTARLARI (MİLYAR \$)	TARIMIN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (YÜZDESEL)	TARIMIN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI (TUTAR \$)
1960	13,995	% 41	5,738
1965	11,997	% 40	4,799
1970	17,087	% 36	6,151
1975	44,634	% 33	14,729
1980	68,789	% 25,8	17,748
1985	67,235	% 19,5	13,111
1990	150,676	% 17,3	26,067
1995	169,486	% 15,5	26,270
2000	274,303	% 10	27,430
2005	506,315	% 9,2	46,581
2010	776,968	% 9	69,927
2013	957,799	% 6,7	64,173
2015	864,314	% 6,9	59,638
2018	778,382	% 5,8	45,146
2019	761,425	% 6,4	48,731

Kaynak: Tüik, Worldbank (Dünya Bankası) verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Türkiye GSYİH tutarları incelendiğinde, 1960 yılında 14 milyar dolara yakın olan hâsıla 2019 yılında yaklaşık 54 kat artarak 761 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. Türkiye' nin rakamsal bazda en iyi performans gösterdiği yıl ise 2013 yılıdır. 2013 yılında Türkiye GSYİH tutarı 1 trilyon dolar seviyelerine yaklaşmış ve 957,799 milyon dolar ile yılı kapatmıştır. Son yıllarda ise dolar kurundaki artış sebebiyle hâsıla tutarlarında azalma meydana gelmiştir. Merkez Bankası 31.12.2013 tarihi dolar kuru 2,13 TL ve 31.12.2019 dolar kuru ise 5,95 TL' dir. Bu rakamlara bakılarak kıyaslama yapıldığında veriler daha doğru sonuçlar verecektir. (TCMB, dolar kuru)

Türkiye GSYİH tutarları tabloya göre 1985-2013 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. 2013-2019 yılları arasında ise tutarlarda düşüş seyri devam etmektedir. Bu

tutarlar içerisinde tez konumuzu barındıran tarımın payı ise 1960 yıllarda oransal bazda %41 seviyelerinden 2019 yılında %6,4 seviyelerine gerilemiştir. Tarımın GSYİH içindeki payı 2000 yılından sonra oransal bazda tek haneli rakamlara düşmüştür.

Tutarsal bazda tarım payı incelendiğinde ise 1960 yılında 5,7 milyar dolar olan tarımın payı 8,5 kat artarak 2019 yılında 48,7 milyar dolara yükselmiştir. GSYİH tutarlarında Türkiye' nin en iyi performans yılı 2013 yılı olurken, GSYİH içindeki tarımın payları incelendiğinde en iyi performansı 2010 yılında göstermiştir. 2010 yılındaki hâsıla içindeki tarımsal pay 1960 yılına göre yaklaşık 12,5 kat artarak 69,9 milyar dolar ile gerçekleşmiştir.

Küresel olarak tarımsal ürünlerin katma değeri incelendiğinde sanayi ürünleri ve teknolojik ekipmanlara göre katma değer hem sınırlıdır hem de fiyatsal olarak düşüktür. Yapay zekâ ve yazılımların aşırı değerli olduğu bu yıllarda GSYİH içindeki tarımsal payların düşük olması normaldir. Ancak başta ülkemiz olmak üzere her ülke tarımsal ürünlerden feragat ederek yatırımlarının tamamını doğrudan sanayi ve teknoloji yatırımlarına kanalize etmemelidir. Bunun yerine teknik tarım modelleri ile daha sağlıklı ve daha üretken imkânlarla erişim sağlanmalıdır.

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımın finansmanı konusuna şu şekilde değinilmiş ve dinamik ve değişken bir oran getirilmiştir. Burada hem iç kaynaklar hem de dış kaynaklardan karşılanabileceği ifade edilebilmekle birlikte, tutarın GSMH' nin yüzde 1'inden aşağıda olamayacağı hususu getirilmiştir.

Bu kanunda amaçlanan husus şudur, tarımsal yatırımlar her ne şartta olursa olsun devam edecektir ve buna ilişkin kaynağı GSMH %1'inden az olamamak üzere hükümetler belirleyecek ve Türkiye çiftçilerine sunacaktır.

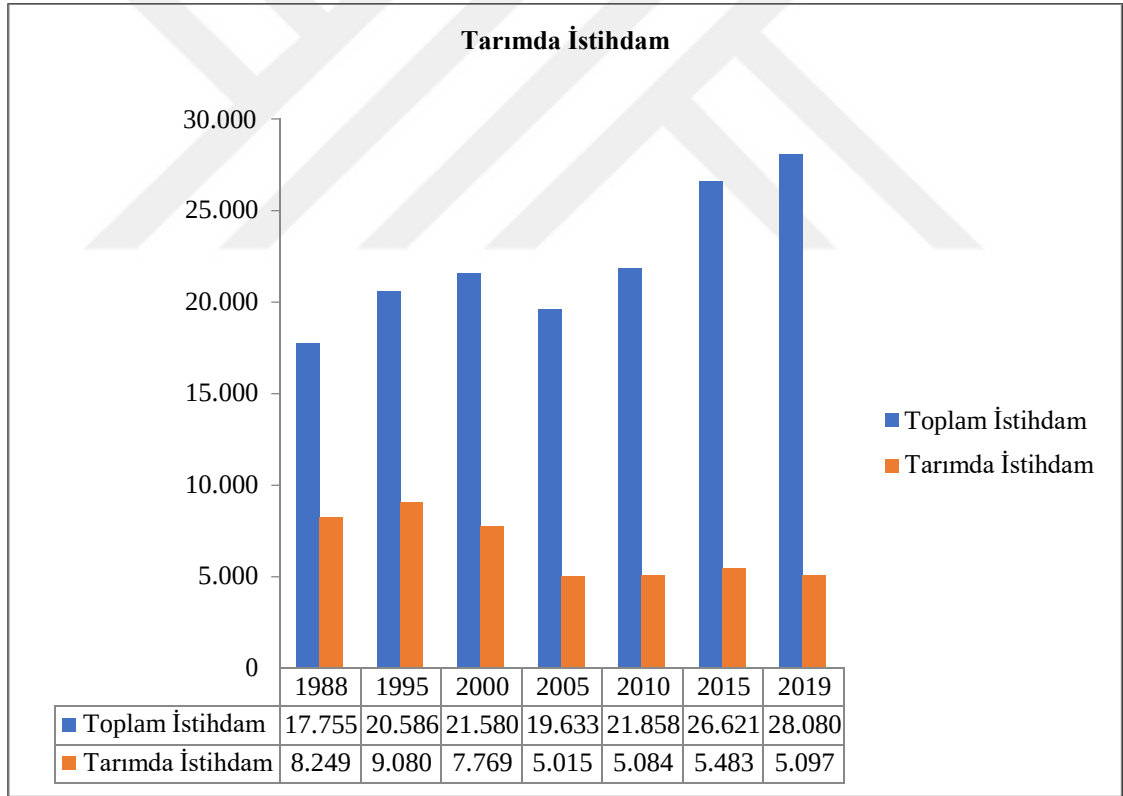
Tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması adına ülkemiz tarım politika belirleyicilerinin bu orandan aşağı olmamak üzere tarımsal destekleri sağlaması ve samimi bir şekilde uygulaması gerekir. Bu tutarlar doğrudan gelir desteği, büyükbaş-küçükbaş yetiştirme desteği, hibe-teşvik projeleri, ithalat azaltmak için ithal ürünlerin yetiştirilmesi üzerine verilecek teşvikler, tarımsal sanayi yatırımları, kredi sübvansiyon destekleri şekillerinde tarım politikaları belirleyiciler tarafından bir hedef ve vizyon ışığında uygulanmalıdır.

1.3.3. Tarım Sektöründe Çalışan Sayısı

Hâlihazırda bir işe sahip olanlar ile işsizlerin toplamına işgücü denilmektedir. Bununla birlikte çalışma çağına olmayanlar, emekliler, iş aramayı bırakanlar ve fiziki durumu sebebiyle çalışamayacak olan kişiler işgücü kapsamına girmemektedir. (TÜİK, İşgücü)

Tarım ülkemiz ekonomisine farklı açılardan ve doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bunlardan birisi hammadde olarak sanayinin girdisi olurken, bir diğeri doğrudan hammadde satışı ihracat rakamlarına yansımaktadır. Ayrıca tarım sektörü bir de istihdam boyutuyla ülkemiz ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadır.

Tarım sektörüne doğrudan işçi olarak katkı sağlayan kişi sayısı aşağıda açıklanmıştır. Bu çalışmada 15 yaş üzeri tarım sektöründe çalışan işçiler dikkate alınmıştır.

Şekil 2: Tarımda İstihdam Şeması

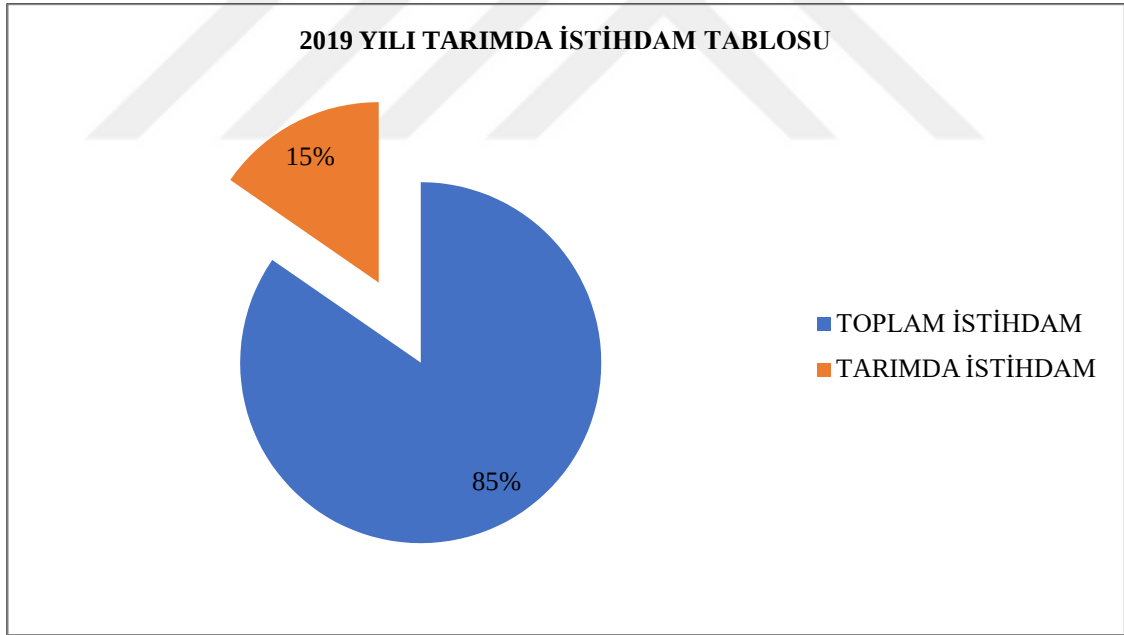
Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Toplam istihdam ve tarımda istihdamı gösterdiğimiz şekil 2 detaylı olarak incelendiğinde şu tespitlere ulaşılmıştır. TÜİK'ten alınan veriler ışığında 1988-2003 yılları arası istihdam tespiti Genel Nüfus Sayımı projeksiyonlarına göre, 2004-2005 yıllarında

ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ye göre yapılmıştır. 2005 yılında istihdam ölçütünde model değişikliğine gidilmiştir. Bu sebeple istihdam tespitinde 2005-2013 yılları arasında ekonometrik tahmin modeli, 2013 sonrası ise sürekli anket yöntemi kullanılmıştır.

Toplam istihdam 1988-2005 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. Yine 2005 yılında istihdamda azalma olmasına rağmen bu yıldan sonra 2019 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 1988 yılında toplam istihdam sayısı 17.755.000 kişi iken bu sayı 2019 yılında 28.080.000 kişiye yükselmiştir.

Tarımda istihdam ise 1988-1995 yılları arasında artış göstermiştir. 1995 yılında en yüksek işçi sayısına yani 9.080.000 kişiye ulaşmıştır. Yine 2005 yılında ise en düşük tarımda istihdam yaşanmıştır. 2005 yılında tarımda istihdam sayısı 5.015.000 ile 1988-2019 yılları arasındaki en düşük tarım istihdamı bu yıla aittir. Sonraki yıllarda artış göstermiş olup 2019 yılında 5.097.000 kişiye istihdam sağlamaktadır.

Şekil 3: 2019 Yılı Tarımda İstihdam Şeması

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Günümüz güncel verileri incelendiğinde tarımın ülke istihdam katkısı yadsınmayacak derecede önemlidir. Toplam istihdamın içerisindeki payı teknolojinin zirvede olduğu günümüz çağında bile hiç küçük bir seviyede değildir. 2019 yılı TÜİK verilerine bakıldığında toplam istihdamın %15'ini tarım sektörü karşılamaktadır. Kişi

sayısına bakıldığında da 5 milyon kişiye doğrudan iş imkânı sağlamaktadır. Bu sayılara geçici tarım işçileri olarak sayılanlar girmemekle birlikte bir de tarım sektöründe çalışan yaşı 15 yaşın altında olanlar girmemektedir. Bunlar da ilave edildiğinde tarımın işgücüne ciddi bir katkı sağladığı aşikârdır.

Bu gibi sebeplerle tarım sektörünün sürdürülebilmesi ve kalkınması için tarım politikaları üretilmelidir. Tarım, toplumların kalkınmasında dün olduğu gibi bugün de ne kadar hayati bir fonksiyon icra ettiğini göstermiştir.

1.3.4. Tarım Sektöründe Dış Ticaret

Dış ticaret kısaca bir ülkenin kendi ürettiği ürünleri diğer devletlere satması, yine başka ülkelerin ürünlerini de kendi vatandaşlarının hizmetine sunmak için ülke içerisine almasına ve bu arada oluşan ticaretsel hacme denilmektedir. Matematiksel bir tanım yapılırsa da ithalat ile ihracatın toplamına dış ticaret denilmektedir. Burada bahse konu olan iki kavramı açıklayacak olursak; ihracat, bir ülkenin belirli bir dönemde bir ürünü, görece olarak kendinden üstün olan ülkeye satmasına denilirken; ithalat da bunun tam tersi yani görece olarak kendinden üstün olandan bir ürünü satın almasına denilmektedir. Dış ticaret ile ilgili en önemli çalışmaları hiç şüphesiz, iktisadın babası olarak bilinen Adam Smith'in "Mutlak Üstünlükler Teorisi" ve yine klasik iktisatçıların en baş aktörlerinden David Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" olarak literatürde kabul görmektedir. (Korkmaz, Aydın, 2015, s.48) Yine bu çalışmaları takiben klasik akım düşünürleri "Heckscher-Ohlin Faktör Donatımı Teorisi", Rybczynski'nin "Ticaret Hadleri" ve Bhagwati'nin "Yoksullaştıran Büyüme"si dış ticaret alanında yapılmış en değerli çalışmalardandır. (Seyidoğlu, 2013: s.27-34, s.82-135).

Dış ticaret konusu ile büyüme arasında ilişkinin yönü nasıldır bununla ilgili birçok çalışma yapılmakla birlikte, kimi çalışmalarda dış ticarete sadece ihracat konusunun tek taraflı olarak alınması ilişkinin yönü ile alakalı anlamsız sonuçlara da neden olmuştur. Bu konuda Awokuse (2008, s.161) çalışmasında büyüme-ihracat ilişkisinin alınıp, ithalatın göz ardı edilmesinin yanlış sonuçlar verdiğini belirtmiştir.

Bu bölümde özellikle tarım sektöründe ülkemizin dış ticaret hacimleri tablolarla detaylı olarak incelenmiştir. Burada ithalat ve ihracat kalemlerine atıfta bulunulacak ve özellikle tarım politika belirleyicilerine yönelik projeksiyonlar yapılmıştır.

Ülkemiz geçmişten günümüze özellikle kaliteli ve dünyada tanınır tarımsal ürünler üretmiş ve markalaşma yolunda ciddi çalışmalar yapmıştır. İhraç ettiği ürünlerin

katma değerinin yüksek olmaması Őuan için negatif bir durum gibi gözükse de hala dünya üzerinde ciddi bir ağırlığı mevcuttur.

Tüik'ten alınan verilere göre 1969 yılından önceki verilerin elektronik ortamda olmaması sebebiyle 1970 dış ticaret rakamlarında başlangıç kabul edilmiştir. Sonraki yıllardaki veriler ise 2000 yılına kadar 10 yıllık periyotlar, 2000 yılından sonra ise 5 yıllık periyotlar halinde sunulmuştur. Buradaki tutarlar Amerikan doları üzerinden sunulmuştur.

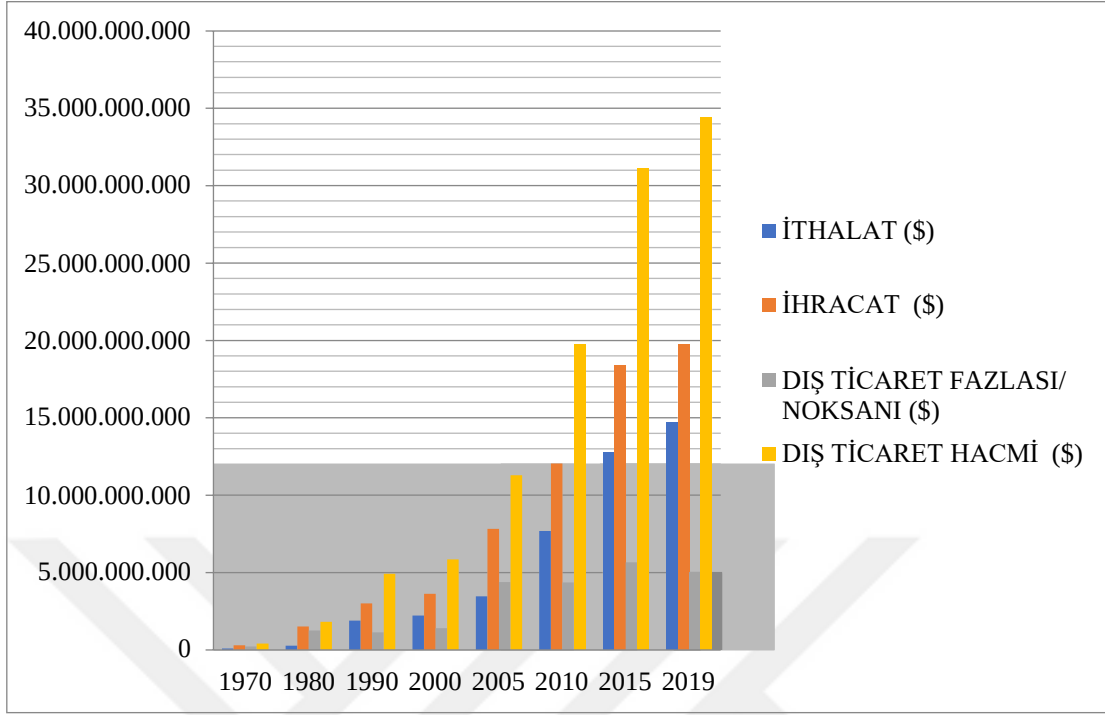
Tablo 3: Tarımda Dış Ticaret Tablosu

Yıllar	İthalat (\$)	İhracat (\$)	Dış Ticaret Fazlası/ Noksanı (\$)	Dış Ticaret Hacmi (\$)
1970	95.599.670	300.042.723	204.443.053	395.642.393
1980	273.710.295	1.525.571.407	1.251.861.112	1.799.281.702
1990	1.895.057.573	3.013.509.319	1.118.451.746	4.908.566.892
2000	2.218.475.756	3.619.410.163	1.400.934.407	5.837.885.919
2005	3.463.428.704	7.828.200.230	4.364.771.526	11.291.628.934
2010	7.682.820.718	12.040.472.321	4.357.651.603	19.723.293.039
2015	12.746.835.065	18.393.217.172	5.646.382.107	31.140.052.237
2019	14.687.312.565	19.725.981.546	5.038.668.981	34.413.294.111

Kaynak: Tüik verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin tarımda dış ticaret tarihine bakıldığında tarım her zaman dış ticaret fazlası vererek bu alanda ülkemize hep artı değer kazandırmıştır. Dış ticaret fazlası, ülkemize dövizin girmesi demektir ve yeni yatırımların yapılması bağlamında pozitif etki yaratmaktadır. Ülkemize sanayi ve teknolojik yatırımların kazanılmasında tarımın geçmişten günümüze payı büyüktür. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkemizde kurulmuş olan fabrikaların çoğu tarımla doğrudan ilişkilidir. Günümüzde ise ülkemizin genel dış ticaret açıklarının kapatılmasında önemli rol üstlenmektedir.

Tarımda dış ticaret tablosu detaylı incelendiğinde ihracat tutarları tüm yıllarda ithalat tutarlarından büyük olmuş ve 49 yıldır dış ticaret fazlası vermiştir. Dış ticaret hacmi yarım asırda neredeyse 100 kat artmıştır.

Şekil 4: Türkiye Tarımı Dış Ticaret Grafiği

Kaynak: Tüik verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Türkiye tarımda dış ticaret grafiği ve tarımda dış ticaret tablosu incelendiğinde tüm yıllarda ihracatta, ithalatta dolayısıyla dış ticaret hacmi de sürekli artmıştır. Ancak ihracat tutarları ithalattan fazla olduğundan dış ticaret fazlası vermiştir. Dış ticaret fazlası 2015 yılına kadar sürekli artmıştır. Ancak 2015-2019 yılları arasında ithalat kalemlerindeki artıştan dolayı dış ticaret hacmi artmış olmasına rağmen dış ticaret fazlasında 2015 yılına göre azalma meydana gelmiştir.

Türkiye Dünya üzerinde tarım ülkesi olarak bilinirliğini kırmak için sanayi atılımlarını sürdürse de tarımın ihracatı ülkemiz açısından her zaman fayda sağlamıştır. Doğrudan hammadde satılmadığının ve katma değerli gıda ürünleri de işlenip satılmaktadır. İhracat tutarlarına bakıldığında 1970 yılında 300.042.723 \$ iken bu durum 2019 yılına gelindiğinde 19.725.981.546 \$' a yükselmiştir. Tarımsal ithalat kalemleri mevcut olmadığı farz edildiğinde muazzam bir gelire denk gelmektedir. Böyle bir durumda ülke içerisine doğrudan yatırım gelmese bile kamu eliyle ciddi yatırımlar yapılabilir. Ancak buradaki en önemli nokta ülkenin vatandaşlarının kendi kendine yetmesi mevzusudur. Vatandaşları kendine yetecek ürünün fazlasını dışarıya sattığında ciddi bir döviz girdisinin olacağı aşikârdır.

Ülkemiz her ne kadar da tarım üretimlerini arttırıp dış dünyaya ihraç etse de yine

tarım ürünlerinde ithalat da yapmaktadır. Ülkemiz tarım ithalatı da her yıl artış göstermiştir. 1970 yılında ithalat tutarı 95.599.670 \$ iken 2019 yılında bu tutar 14.687.312.565 \$' a yükselmiştir. Ülkemiz özellikle kendisinin üretebileceği ürünlere özel ihtimam göstererek tespit etmeli, tek tek ilgilenererek üretimi sağlamalı ve çiftçisine verdiği destekleri gerekirse bu yola kanalize etmelidir ki ithalat tutarlarını eritebilsin. Ülkemiz hem iklimsel bakımdan önemli bir coğrafyada yer almakta hem de ekilebilir alanlarda imkânları bulunmaktadır. Bu sebeple ithalat tutarlarının azaltılması imkân dâhilindedir. Ancak yapılan uluslararası anlaşmalar neticesinde zaruri alımlar yapmaktadır. Bu anlaşmalardaki maddelerde eğer tarımsal ürün alımı gibi maddeler mevcut ise güncelleme talep etmesi gerekmektedir.

1.3.5. Tarımsal Desteklemeler

Türkiye tarımsal desteklemeleri iki bölümde incelenebilir. Bunlardan birincisi doğrudan çiftçilerin hesaplarına nakden ödenen destekler, diğeri ise asıl hacimsel büyüklüğü oluşturan ayni ve nakdi kredilerdeki sübvans destekleri yani dolaylı desteklerdir.

1.3.5.1. Doğrudan Desteklemeler

Tarımsal ve hayvansal üretimin doğrudan doğruya doğa şartlarına bağlı olması bu sektörü kendine meslek edinen kişilerin ve işletmelerin gelirlerinde, fiyat mekanizmasında (Erdaş, Oraman, 2012, s.32) ve bu sektörle arz ve talep yönüyle yakın temasta olan diğer kişi ve işletmelerin fiyat dalgalanmalarına sebep olmakta ve dengesizliğe yol açmaktadır. Yalnızca bu sebep bile tarım sektörünün desteklenmesine yeterli bir sebep oluşturmaktadır. Tarım sektörü yalnızca insani ve hayvani gıda temini konusunda değil aynı zamanda da diğer sektörlerle girdi, hammadde olması bakımından kısmi olarak diğer sektörlerin finansörlüğünü icra etmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde en az ülke milli savunması kadar hayati ve içtimai bir görev üstlenmektedir. Nasıl ki ülke savunmasız, güvenliksiz, askersiz olmaz; öyle de tarımsız ve çiftçisiz de olamaz. Her sektörde kısmi bağımlılık kaldırılabilse de gıda temininde bağımlılık kaldırılamaz. Bu sebepler silsilesi de tarımı vazgeçilemez konuma getirmiş hem ülkemiz hem de diğer dünya ülkelerinde de kritik önemi sayesinde desteklenir hale getirmiştir.

Desteklemeler ilk olarak 19.yy.'da Avrupa' da başlamış ve tarım ve hayvancılığın

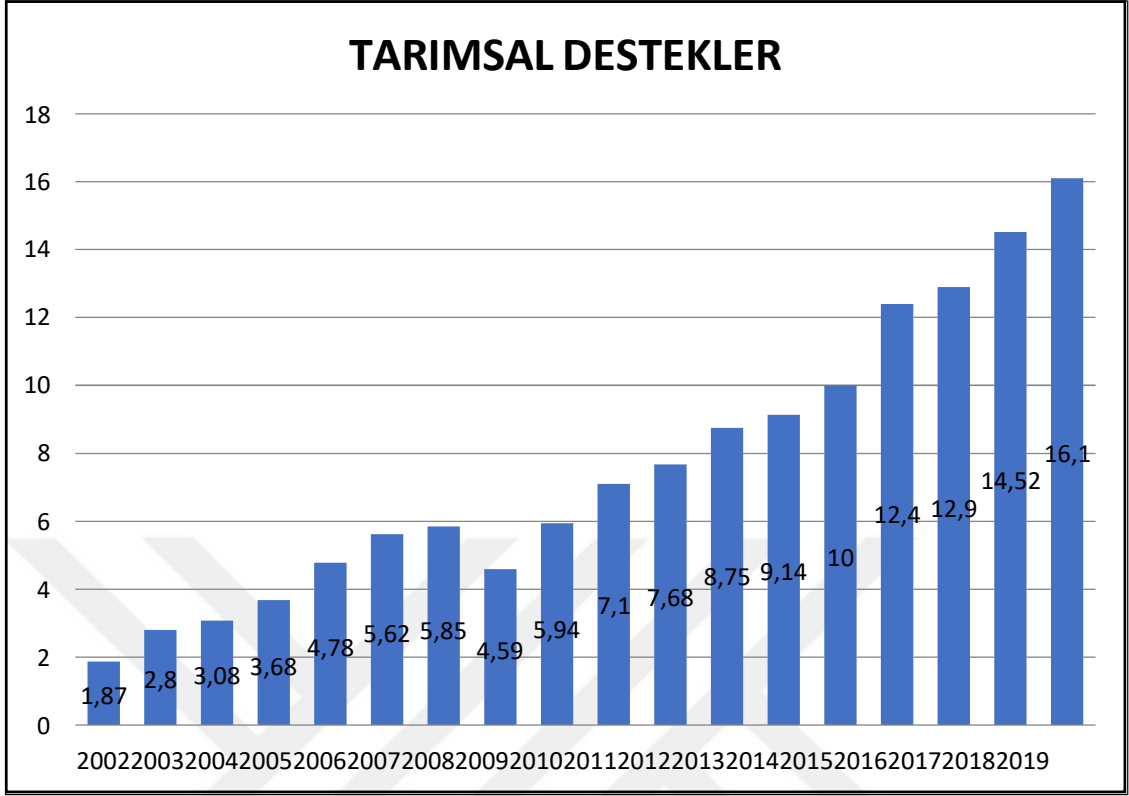
sürdürülebilmesi adına yıllara sâri olarak devam etmektedir. (Arıcı, İnan, 2007, s.10) Bu desteklerin amacı ise yukarıda bahsi geçen fiyat dalgalanmaları ve şoklardır. Fiyatlardaki dalgalanmaların önlenmesi ve istikrarın sağlanması adına ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ise tarımsal destekler Avrupa ile aynı zamanda ortaya çıkmış ve ilk olarak bedava tohum ve Ar-ge gibi araçlarla desteklenmiştir. AB ülkeleri ihracat teşviklerini bir araç olarak çiftçisine sunarken, ABD ihracat kredilerini araç olarak sunmuştur ve sübvansiyon uygulamalarına gitmiştir. (Duranlar ve Erdaş, 2005, s.86) Ülkemizde ise çiftçilere cumhuriyetin ilk yıllarında ABD'ye benzer bir uygulama görülmüş ve ucuz buğday ithal edilmiş ve dağıtılmıştır. Ayrıca çiftçilere yönelik olarak sübvansiyonlu kredi uygulamalarına gidilmiştir. 1927-1929 yıllarında toprak sahibi olmayan köylülere toprak dağıtılmıştır. (Dernek, 2006, s.450).

Çiftçilerin ucuz krediler ile kredilendirilmesi yoluyla üretim artışı sağlanmıştır. Kredi alan çiftçilerin borcunu ödeyebilmeleri adına ekstra çaba sarf etmesi olağan bir durumdur ve çiftçinin motivasyonunu arttırmaktadır. 2015 yılında Güney Afrika'da yapılan deneye dayalı bir çalışmada banka kredileri ile tarımsal çıktıların arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. (Chisasa, Makina, 2015, s.489-500). Ülkemizde hala çiftçilere tarımsal destek bağlamında sübvansiyonlu krediler tahsis edilmektedir.

Tarımsal işletmelerin desteklenmesi (İnan, 2006, s.372) gerekçelerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- ✓ Tarım ekonomisindeki istikrarsızlığın minimum seviyeye indirilmesi,
- ✓ Ülke vatandaşları arasındaki gelir farklarının çiftçiler lehinde dengelenmesi,
- ✓ Üretici fiyatlarındaki düşüklüğü gidermek ve dengede tutmak,
- ✓ Küçük ve orta çaplı işletmelerin hayatlarının devamını sağlamak,
- ✓ Ülke vatandaşlarının sağlıklı, temiz, kaliteli gıda ihtiyaçlarının temini,
- ✓ Tarımsal ihracat tutarlarının arttırılması varsa ithalatın azaltılmasıdır.

Ülkemizde tarım kesiminin eğitimin düşük olması, arazilerin hisseli olması, parçalı küçük arazilerin fazla olması, tarımsal işletmelerin küçük olması, işletme sahiplerinin yaşlı olması, köylerde nüfusun giderek azalması ve yok olması gibi sebeplerle tarımsal işletmeler desteklenmelidir.

Şekil 5: Tarımsal Destekleme Grafiği

Kaynak: TOB verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2002-2019 yılları arasında nakden ödemiş olduğu tarımsal desteklemeler grafikte gösterilmiştir. Bu tabloya göre 2009 yılı haricinde tüm yıllarda desteklemeler artarak devam etmiştir.

2002 yılında 1,87 milyar lira olan destekleme ödemesi 2019 yılında 8,6 kat artarak 16,1 milyar tl' ye ulaşmıştır. 2002-2008 yılına kadar sürekli artış gösteren ödemeler, 2008 yılında 5,85 milyar tl iken; 2009 yılında çiftçilere 1,26 milyar tl azalarak 4,59 milyar tl ödeme olmuştur. 2009-2019 yılı arasında ise tekrar artış eğilimine geçmiş ve sürekli artmıştır.

Bu verilerin daha anlamlı olabilmesi adına verilen desteklerin toplamının Türkiye GSYH rakamları ile kıyaslanması ve %'den aşağı olup olmadığının tespit edilmesi gerekir.

Tablo 4: Yıllara Sâri Döviz Kuru – GSYİH Destek Tablosu

Yıllar	Gsyih (\$)	Döviz Kuru (MB dönem sonu kur bilgileri)	Gsyh (TL)	Gsyih %1 Tutarı	Ödenen Tarımsal Destekler (Milyar TL)
2005	506.315	1,34	678.4621	6,784621	3,68
2010	776.968	1,54	1.196,53072	11,9653072	5,94
2013	957.799	2,13	2.040,11187	20,4011187	8,75
2015	864.314	2,92	2.523,79688	25,2379688	10
2018	778.382	5,28	4.109,85696	41,0985696	14,52
2019	761.425	5,95	4.530,47875	45,3047875	16,1

Kaynak: TÜİK, TOB, MB verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur.

2005 yılında kanunlaşmış olan Tarım Kanuna göre bir yıllık hâsılanın %1' inden az destekleme olmayacağı kararlaştırılmıştır. Bu sebeple tabloda özellikle kura göre tutarlar tespit edilmiştir. Bu tutarın %1'i alınarak olması gereken en az tarımsal destekleme tutarları bulunmuştur.

Bu tutarlara göre 2005 yılında olması gereken destekleme tutarı 6,78 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 3,68 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında olması gereken destekleme tutarı 11,9 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 5,94 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında olması gereken destekleme tutarı 20,4 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 8,74 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında olması gereken destekleme tutarı 25,2 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 10 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında olması gereken destekleme tutarı 41 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 14,52 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında olması gereken destekleme tutarı 45,3 milyar TL iken, gerçekleşen tutar 16,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4 detaylı olarak incelendiğinde hiçbir yılda desteklemelerin beklenen destekleme tutarı ile uyuşmadığı gözükmemektedir. Ancak burada bildirilmeyen bir husus da tarımsal kredilerdeki doğrudan sübvansiyon ödemeleridir. Bu tutarlar T.C. Hazine Ve Maliye Bakanlığı ve T.C. Ziraat Bankası tarafından teyit edilerek bulunduktan sonra kıyaslama yapılması gerekmektedir.

Kredi sübvansiyon tutarlarından hedeflenen tutara ulaşan ürünlerdeki

sübvansiyonların acilen çıkarılması ya da ihracat odaklı işletmelere, yeni projelere, ithalat ürünlerinin ikamesini yapıp ithalatı azaltmayı hedefleyen işletmelere, sulama sistemlerine, elektrikli traktör ve ekipmanlara sübvansiyonların aktarımı sağlanmalıdır. Ya da doğrudan ödeme sistemine geçirilmelidir.

1.3.5.2. Dolaylı Desteklemeler

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın dolaylı yaptığı destekler içerisine, tarım politikalarının da bir sacayağı olan tarımsal krediler ve tarım sigortaları girmektedir.

Tarımsal kredi sübvansiyonları T.C. Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından her yıl ürün bazlı indirim oranları Bakanlar Kurulu Kararları neticesinde belirlenir ve bu kurumlar tarafından çiftçilere tahsis edilir. Kredi desteklemeleri hem nakdi hem ayni olarak bakanlık tarafından desteklenmektedir. Ayni krediler çoğunlukla TKK tarafından ayni krediler ise çoğunlukla T.C. Ziraat Bankası tarafından tahsis edilmektedir. Tarımsal kredi ve uygulama örnekleri ileriki bölümde detaylı anlatılacağından burada sadece kısaca değinilmiştir.

Tarım, sigorta sistemi olarak hem ülkemizde hem de dünya üzerinde tarım üzerine yapılmış olan başarılı ve örnek alınan bir uygulamadır. Burada bitkisel veya hayvansal işletme sahiplerinin talepleri üzerine işletmeleri devlet prim desteği ile sigortalanabilmektedir. Ürün sigortalatma tarihleri bitkisel ürünlerde tarihlerle belirlenmiştir her yıl hangi tarih aralığında yapılacağı açıkça kurul tarafından belirlenmiştir. Prim desteği her yıl bakanlığın teklifi ve Cumhurbaşkanı'nın onayıyla belirlenir. (Tarım Sigortaları Kanunu, 2005, 5363 Sayılı Kanun, 3. Bölüm)

BÖLÜM 2: TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE FİNANSMAN SORUNSALI

2.1. FİNANSMAN KAVRAMI VE İŞLEVLERİ

Finansman kavramı çoğu zaman fon veya kredi şeklinde anlaşılmakta ve bu bağlamda kullanılmaktadır. Hâlbuki fon (Akdoğan, Tenker, 2007, s.287) kavramı dar anlamda eldeki nakit, geniş anlamda ise firmanın tüm aktif kalemlerini ifade etmektedir. Dahası kredi kavramı ise firmaların pasif kalemlerini ilgilendirmekte olup, finans kuruluşlarından ve veya şahıslardan vadeli nakit ve veya mal karşılığı kullanımları ifade etmektedir. Finans sektöründe işletmeler için finansmanın kavramını şu şekilde görmemiz mümkündür “İhtiyaç duyulan fonların uygun şartlarda sağlanması ve etkin bir şekilde kullanılmasıyla ilgili faaliyetler” diye tanımlanabilir (Mucuk, 2008, s.412).

Finans, etimolojik olarak Fransızcadaki “maliye” sözcüğünden alıntılanmaktadır. Fransızcadaki “finer” yani ceza kesmek fiilinden türetilmiştir. Ülkemizde ise daha çok finansman kelimesi yer etmiştir. Genel olarak da “borçlanmak” fiilinde cümlelerde kullanılmaktadır. (finans, etimoloji.com)

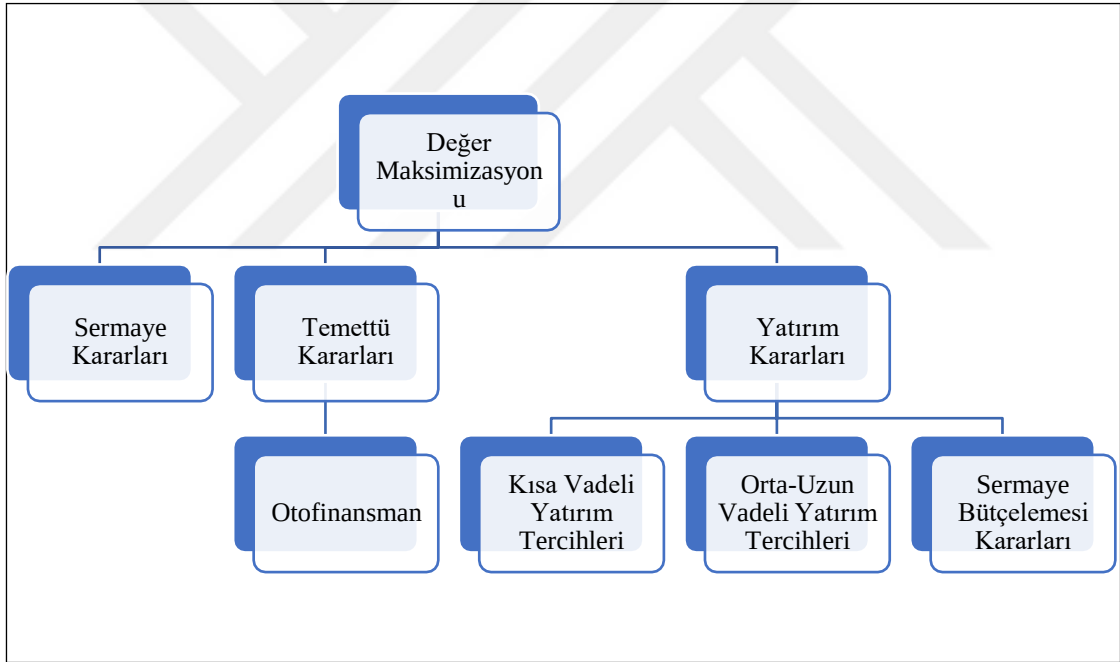
Faaliyet konusu ister imalat işletmesi olsun, isterse de ticaret, tarım, turizm gibi kollar olsun işletmelerin en temel fonksiyonları üretim ve pazarlamadır. Bu işletmeler hizmet işletmeleri bile olsun durum yine de böyledir. Sadece ürünlerin türleri ve yapıları değişmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki işletmeler her ne kadar temel fonksiyonları olmadan faaliyetlerine devam edemeseler de bu fonksiyonların işlenebilirliğini sağlayan finansman fonksiyonu olmadan da faaliyetlerini devam ettiremezler. (Çetin, 2008, s.208) Çünkü hem hazır değerlerin yönetimi hem de kaynak tarafının yönetimi finans bölümünün sorumluluğundadır.

Finansman ayrıca firmaların hem aktiflerini hem de pasiflerini tasarımlamak manasında ifade edilmektedir. Yani bir firmada yatırım yapılırken bunun hangi vadede olması gerektiği, hangi araçlar ile bu kararın tercih edilmesi, sermaye bütçelemesi kararları, nakit akış yönetimi, net işletme sermayesi (NİS) yönetimi gibi yönetsel kararların toplamına finansman diyebiliriz. Finansal yöneticilerin firmanın üst yönetiminin en yakınında bulunmasının sebeplerinden birisi de budur. İşletmelerin hayatlarını idame ettirebilmelerini ve yaşamsal döngülerinin devamını sağlayan parasal kaynakların kontrolü, sürdürülebilirliğinin tespiti, verimliliğin sağlanması finansman

sayesinde olmaktadır. (Peterson, 2003, s.1001).

Firmaların finansman ihtiyacı birbirinden bağımsız birçok sebeple ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçlar, kısa, orta ve uzun vadelerle finanse edilmektedir. Firmanın yapacağı harcama ve yatırım türüne göre finansman vadesi şekillenmektedir. Burada en önemli husus şudur ki; vadelerin doğru tercih edilmesi firmanın verimliliğini dolayısıyla da işletme yaşam süresini uzatacaktır. (Sarıaslan ve Erol, 2008, s.97).

Finansman kavramı denildiğinde bu kavrama hangi konular girmektedir, bilmek gerekir. Bu kararlar; nakit akışı yönetimi, yatırım kararları, temettü politikası, hazır değerlerin maksimum fayda yaratacak şekilde değerlendirilmesi, finansal planlama, finansal denetim, yabancı kaynak tercihleri gibi kararlar finans konularına girmektedir. Bunu daha anlaşılır kılabilmek adına aşağıdaki şekil incelenebilir.

Şekil 6: Firmalarda Alınan Finansman Kararları

Kaynak: Tekin,2016, s.171

Şekil 6’da gösterildiği üzere firmanın asli vazifesi, pay sahiplerinin pay değerini her geçen gün arttırmak ve değer maksimizasyonu sağlamaktır. Bu amaçla da finans yöneticileri firma öz kaynaklarla mı finanse edilsin yoksa yabancı kaynakla mı? Temettü dağıtılsın mı yoksa dağıtılmayıp firma bünyesinde katılarak oto finansman mı sağlansın? Yatırım kararları alınırken hangi yatırıma karar verilsin, fırsat maliyetleri hangisinde daha uygun olur? Bu gibi sorunlara çözüm bulurlar ve firmalarını maksimum değere

ulaştırırlar. (Ercan, Ban, 2005, s.8)

2.2. FİNANSIN TEMEL İLKELERİ

Finansın temel ilkeleri, firmaların finansal anlamda bir karar alırken aldıkları genel kuralları ifade etmektedir. Bu kararlar 12 maddede toplanmıştır. (Karacan, SPK Yayınları,1996, s.10)

- ✓ Kişisel Çıkarları Düşünme Davranışı İlkesi
- ✓ Riskten Kaçınma İlkesi
- ✓ Çeşitlendirme İlkesi
- ✓ İki Taraflı Muameleler İlkesi
- ✓ Artan Yararlar İlkesi
- ✓ İşaret Verme İlkesi
- ✓ Sermaye Piyasasının Etkinliği İlkesi
- ✓ Risk-Getiri Değiş Tokuşu İlkesi
- ✓ Değerli Fikirler İlkesi
- ✓ Opsiyonlar Değerlidir İlkesi
- ✓ Davranış İlkesi
- ✓ Paranın Zaman Değeri İlkesi

Bu maddeleri tek tek incelersek hem finans kavramının hem de tez konumuzun daha iyi anlaşılacağını düşünüyoruz.

Kişisel Çıkarları Düşünme Davranışı İlkesi: Firma ister tarımla iştigal etsin, isterse farklı bir alanda hizmet ediyor olsun firmayı yöneten kişiler firmalarının daima maksimum getiri elde etmesini beklerler. Yani kişisel çıkarlarını üstün tutarlar. Bu sebeple ilke özelinde firma sahipleri aldıkları her kararda firmayı yüceltmek istedikleri anlaşılmaktadır. (Ercan, Ban, 2005, s.8)

Riskten Kaçınma İlkesi: Firma yöneticileri yatırım kararı alırken getiri tutarı aynı ise risksiz olanı riskli olanı risksiz olana tercih etmesiyle bu ilke açıklanabilir. Firmaların risk karşısındaki davranış tercihlerine göre riskten kaçınan, riski seven, riske kayıtsız kalan yatırımcı olarak sınıflandırabiliriz.

Çeşitlendirme İlkesi: Bu ilkemiz riskten kaçınma ilkesi ile birebir örtüşen bir ilkedir. Yatırımcılar risk ile karşılaştıklarında onu en aza indirmek için çözüm bulmaya çalışırlar. Firmalar yatırımlarından elde edecekleri getiriye korumak, riski de en aza indirmek için portföy oluştururlar. Oluşturulan portföye risk seviyesi zıt olan ürünler,

finansal araçlar da konularak çeşitlendirme yapılmaktadır.

İki Taraflı Muameleler İlkesi: Bu ilkemizde herhangi bir yatırımda bir tarafın alıcı bir tarafında satıcı olması ve bu iki piyasa aktörünün de yaptıkları işlemde analizler yapması durumunu anlatmaktadır.

Artan Yararlar İlkesi: Yatırımcıların kararlarını verirken ister kar ederken olsun, isterse de zarar etmeye başladığı anda olsun yararını düşünmesi gerektiğini, duygusal bağ kurup ileride daha çok kar edeceği ya da zarardan kurtulacağı gibi duygusal reaksiyonlara girmemesi gerektiğini ifade eder. (Ercan, Ban, 2005, s.9)

İşaret Verme İlkesi: İşaret verme ilkesi, firmalarda verilen finansal kararın, firmanın finansal beklentilerle uyuşmadığını ve zaman içerisinde alınan kararlara istinaden belirli işaretlerin piyasada görüldüğünü ifade etmektedir.

Sermaye Piyasasının Etkinliği İlkesi: Sermaye Piyasaları, uzun vadeli finansal ürünlerin; tahvil, hisse senedi gibi menkul kıymetlerin alınıp satıldığı piyasalardır. Uzun vadeli olmasından dolayı da etkinliği çok yüksektir.

Günümüzde teknolojinin çok etkin olması ve işlemlerin saniyeler içinde yapılabilmesi piyasanın her yerinde ürün fiyatının aynı olmasına ve etkin bir piyasa olmasını sağlamaktadır.

Risk-Getiri Değiş Tokuşu İlkesi: Firma sahipleri getirileri aynı olan yatırımlarda risksiz olanı, daha az riskli olana tercih ederler demiştik. Peki, getiriler farklı ise durum ne olacak? İşte bu durumda firma yöneticileri risk tercihi yapmak zorunda kalacaklardır. Daha fazla getiri elde edebilmek için biraz daha riske yönelmeleri gerekmektedir. (Ercan, Ban, 2005, s.10)

Değerli Fikirler İlkesi: Firmalar daha fazla getiri sahibi olmak istiyorlarsa piyasa için yeni veya farklı ürünler, fikirler sunmak zorundadır. Firma yeni bir buluş, icat, marka, patent, hak, telif gibi fikri ve sınai haklara sahip olabilirse daha fazla getiri sahibi olacağı bu ilke ile anlatılmaktadır.

Opsiyonlar Değerlidir İlkesi: Opsiyonlar bir taraf için alma hakkı bir taraf için ise satma hakkı tanıyan sözleşmeler olup, sermaye piyasalarında bu hakkı elinde bulunduran taraf için ise pozitif değer anlamına gelmektedir.

Davranış İlkesi: Finansal kararlarda yapılan fiillerin firmaya bilgi sağladığını bildiren işaret verme ilkesiyle birebir örtüşmektedir. İnsanoğlu genel ne yapıyorsa ona yönelme eğilimindedir. Bu ilke de bir nevi firmanın elinde yeterli veri olmadığı

durumlarda çoğunluğun yatırım kararlarına bakarak karar almasını ifade etmektedir.

Paranın Zaman Değeri İlkesi: Bu ilkemiz ile enflasyon ile ilişkili olup, enflasyonun sıfır olduğu zamanda bile paranın değerinin var olacağını bildirmektedir. İnsanoğlunun fitratı gereği para olacaksa anında olsun, geleceğin ne getireceği meçhul endişesi yüzünden her zaman anında ister ya da gelecekte daha fazla getiri ister. (Ercan, Ban, 2005, s.11)

2.3. FİNANSMAN TÜRLERİ

Firmalar faaliyet döngüsünü devam ettirmek için finansmana ihtiyaç duyarlar. İhtiyaç duydukları finansmanı kaynak bazında da iki şekilde telafi ederler. Bunlar; firma hissedarlarından temin edilen öz kaynaklar veya finansman kuruluşlarından temin edilen yabancı kaynaklardır. Ayrıca yine öz kaynak kalemlerinden kar dağıtılmadan türetilen Oto finansman kalemi mevcuttur. Finansman yapısı yine firmanın sermaye maliyetini de oluşturacaktır. Bu hususta ise farklı görüşler mevcuttur. Kimi kaynaklar öz kaynağın daha ucuz olacağı kiminin ise kaldıraç ve vergiden indirim etkisi sebebiyle kredinin daha avantajlı olacağı konusunda görüşlere sahiptirler. Her nereden temin edilirse edilsin burada önemli olan firmanın ebedi yaşayacağı göz önüne alınarak onun hayatını idame ettirebilmesidir. Burada optimal sermaye yapısı kavramı ortaya çıkmaktadır. (Ata ve Ağ, 2010: s.46)

Finansman türlerini, finansman kaynağına göre; öz kaynaklarla finansman, yabancı kaynaklarla finansman, oto finansman olarak sınıflandırabilirken; finansman vadesine göre, kısa vadeli, orta vadeli, uzun vadeli olarak sınıflandırabiliriz.

2.3.1. Sermayenin Kaynağına Göre Finansman Türleri

Sermayenin kaynağına göre finansman türlerini; öz kaynaklarla finansman, yabancı kaynaklarla finansman ve oto finansman olarak 3 bölüme ayırabiliriz.

2.3.1.1. Öz kaynaklarla Finansman

Öz kaynaklarla finansman, firmaların yabancı finansman kuruluşlarına başvurmaksızın mevcut hissedarlarından borçlanarak ya da borsaya kote olarak yeni hissedarlar meydana getirmek suretiyle sağlamış oldukları finansman yöntemidir. Öz sermaye olarak da adlandırılan bu yöntemde işletmeler ortakları tarafından kurulurlar ve kuruluş aşamasında pay sahipleri maddi veya maddi olmayan varlıklarını işletmeye devrederler. İşletmenin bu varlıkları, öz kaynaklar kaleminde muhasebeleştirilirler. Firma

sahipleri, bu verdikleri sermayelerinin karşılığında firmadan kâr payı talep ederler ya da zarara ortak olurlar.

VUK. 192. Maddesine göre de öz kaynaklar, “işletmenin sahip olduğu iktisadi kıymetler ile alacakların toplamından borçların düşülmesi sonucu geriye kalan tutardır. İhtiyatlar ve kar bilançoda ayrı olarak gösterilseler dahi öz sermayenin unsurlarından sayılır.” (VUK,192. Madde)

İşletmeler bu yönetime göre, yatırım yaparken hissedarlarına başvurarak bu konuda finansman talep ederler. Öz kaynaklar firmalara herhangi bir yük getirmez, dış baskı yoktur, rahat hareket edebilme imkânı sağlar. Ayrıca firmanın güçlü öz kaynaklara sahip olması itibarını artırır, kredibilitesinin artışı sağlar. Öz kaynakları kâğıt üzerindeki rakamlardan ibaret olmayan, reel öz kaynak sahibi firmalar; finansal ve toplumsal krizlerden en az etkilenirler ve yaşanabilecek olan olası bir darboğazı rahatlıkla atlatabilirler. Her ne kadar öz kaynaklarla finansmanın faiz maliyeti olmaması sebebiyle karlı gibi gözükse de sağladığı haklar nedeniyle her zaman tercih edilmesi gereken bir yöntemdir denilemez. Her işletme için de öz kaynaklarla finansman mümkün gözükmemektedir. (Erdaş, Oraman, 2008, s.22) Özellikle ülkemizde küçük firmalar ve tarım işletmelerinde bu durum neredeyse imkânsız derecededir. Bunu daha net olarak Borsa İstanbul’a (BİST) kote olmuş tarım işletme sayısından da anlayabiliriz.

Ülkemizde tarım işletmeleri genelde küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu tarım işletmeleri şahıs işletmeleri olup, ortaklık kültürü oluşmamıştır. Şirketleşme kültürü yok denecek kadar azdır. Bu sebeple öz kaynaklarla finansman işletmenin kuruluşunda ortaya çıkmakta olup, ileriki süreçlerde pek mümkün gözükmemektedir. Şirketleşme süreci pek mümkün olmadığı için de sermayenin artışında tek seçenek kalmaktadır, firma karlarını dağıtmayıp ya oto finansman yapacak ya da yabancı kaynaklara başvuracaktır.

2.3.1.2. Yabancı Kaynaklarla Finansman

Yabancı kaynaklarla finansman, firmaların finans kuruluşlarından veya 3. kişilerden işletme sermayelerinin finansı ya da yatırımlarının finansmanı için sağlamış oldukları ve karşılığında faiz, kâr payı ya da kira ödediği finansman yöntemidir. Firmaların yapmış olduğu yatırım ya da dönen varlık finansmanı tercihinine göre vade oluşmakta olup, kısa-orta-uzun vadeli yabancı kaynaklar ortaya çıkabilmektedir.

Yabancı kaynaklarla sağlanan finansmanın ne zaman ödeneceği, öz kaynaklarla finansmandan farklıdır. Belirli bir sürede ödenmek üzere temin edilir yani bir periyodu

vardır. Bu finansman kuruluşunun firma için öngöreceği vade üzere oluşmaktadır. Öz kaynaklara kıyasla daha az likittir. (Çetin, 2008, s.208).

Yine öz kaynaktan farklı olarak bu yöntemde ödeme türüne göre yabancı kaynağın adı değişmektedir. Bu faiz ödemesiyse kredi, kâr payı ödemesiyse finansman, kira ödemesiyse finansal kiralama veya leasing, açık hesap şeklindeyse vadeli satış adı verilmektedir.

Tarımsal işletmelerde faaliyet döngüsü ticaret işletmelerine kıyasla daha uzun sürelidir. Bu süre bazı durumlarda 1 yılın da üzerine çıkmaktadır. Bu durum göz önüne alınırsa tarımsal işletmelerin sermaye devir hızları diğer işletmelerden düşüktür. Doğayla doğrudan alakalı olduğu için dış faktörler firmanın geleceğine doğrudan etki etmektedir. Ayrıca işletmeler küçük çaplıdır ve ortaklık kültürü yok denecek kadar azdır. İşletmelere ortak alınması çok nadir görülmektedir. Bu gibi sebeplere ilaveten teknolojik yatırım temini, ahır işletmesi kurulumu, arazi alımı gibi yatırımların finansmanın yabancı kaynaklarla temininin daha kolay olması sebebiyle tarımsal kredi yoluna tarım işletmeleri gitmektedir. Bu gibi kredilerde devlet sübvansiyonları olmasından dolayı genellikle bu kredilerin temini T.C. Ziraat Bankası aracılığı ile yapılmaktadır.

2.3.1.3. Oto Finansman

Oto finansman, işletmelerin yılsonlarında, yıllara yaygın olarak elde etmiş oldukları karları bazen işletme sahiplerinin aldığı kararlar neticesinde bazen de yasal sebepler nedeniyle hissedarlarına dağıtmayarak işletmenin öz kaynak kalemine ekleyerek oluşturdukları finansman türüdür. İşletme sahipleri işletme kurarken belirli bir yıl kar dağıtılmayacak gibi kararlar alabilmektedirler. Bu durum işletmenin gerçek manada büyümesine yol açmaktadır. Finansman yöntemi olarak diğer iki yönteme göre oto finansman daha uygundur. Bu durum tarım işletmelerinde uygulanamamaktadır. Aslında çiftçilere sorulduğunda mantıklı olarak kazandıklarını tekrar tarıma yatırdıklarını beyan etmektedirler ancak şahıs işletmesi olduklarından ve herhangi bir işletme defteri veya bilanço söz konusu olmadığından bunun tespiti diğer işletmelere göre zordur.

Tarım işletmelerinin kendi kendisine yeterliliği diğer sektörlerle kıyas edildiğinde daha düşüktür. İşletmelerin çoğu ertesi yıla tekrar borçla uyanmaktadır. Tarım işletmelerin ölçeklerin büyütülmesi ve profesyonelleşmesinin önü açılmalıdır. Aksi takdirde belirli bir boyuta ulaşamayan küçük çaplı işletmeler fiyat dalgalanmalarından aşırı etkilenir hale gelip, bırakın oto finansman yapmayı borcunu ödeyemez hale

gelecektir. (Erdaş, Oraman, 2008, s.24)

2.3.2. Vadeye Göre Finansman Türleri

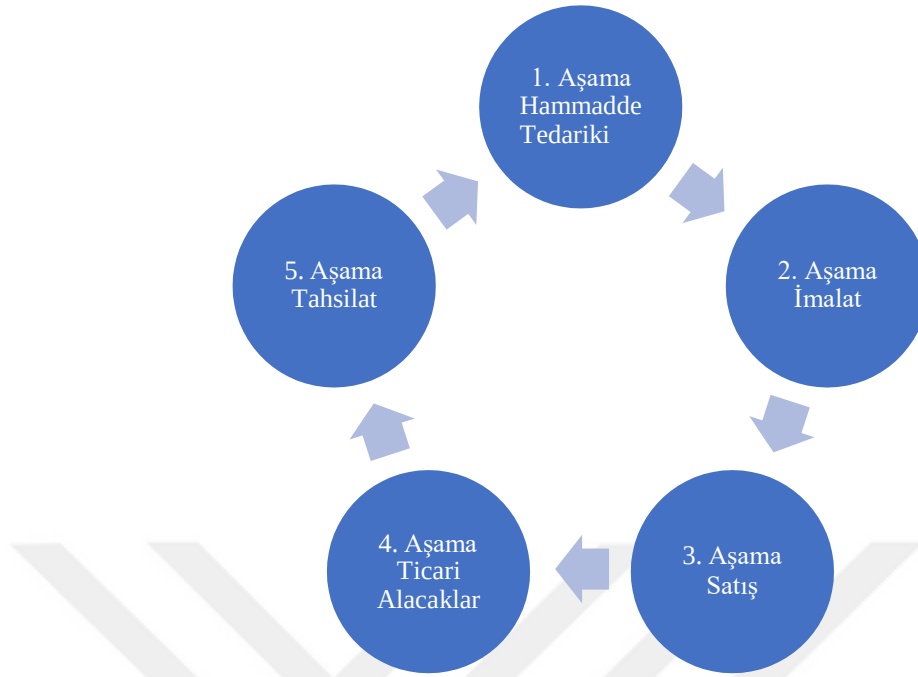
Finansman türlerinden ikinci kısımda vadeye göre finansmanı; kısa, orta, uzun vadeli olarak sınıflandıracğız. Öz kaynak ve oto finansmanda vade yoktur. Bu nedenle finansman kuruluşlarından temin edilen bir yabancı kaynaktır.

2.3.2.1. Kısa Vadeli Finansman

İşletmelerin genellikle faaliyetlerini, idame etmek için kullandıkları finansman türü kısa vadeli yabancı kaynaklardır. Literatürde 1 yıldan az olarak ifade edilse de bazı sektörlerin faaliyet döngüsü 1 yıldan uzun olduğu için bu sektörlerde durum kısmen değişecektir. Ancak genel anlamda 1 yıl baz alınır. Bu yabancı kaynak ile işletmenin dönen varlıklarını finanse etmesi umulur.

İşletmelerde genel anlamda kısa vadeli finansman, dönen varlıkların yani; stokların devretmesinde yaşanan tahsilât sorunları sebebiyle, ürünlerin fiyatlarında yaşanacak olası dalgalanma nedeniyle stok alımlarında veya hammadde yatırımlarında, alacak senetlerinin sürelerinde sarkma (Akgüç,1998) ya da kısa vadeli spekülâtif işlemlerin yapılması amacıyla tercih edilir.

Kısa vadeli finansman, tarımsal işletmelerde ilaç, tohum çeşitleri, gübre, yakıt gibi tarımsal girdilerin alımlarında kullanılır. Maksimum 18 aylık süre için kullanılır. (İqbal, Ahmed, Abass, 2003, s.469-485)

Şekil 7: İmalat İşletmesi Faaliyet Döngüsü Şeması

Kaynak: Çelik, 2019, Faaliyet Döngüsü

Şekil 7’ de bir imalat işletmesinin basit faaliyet döngüsü resmedilmiştir. Kısa vadeli yabancı kaynağa bu işletme üretimden tekrar nakit eline geçip hammadde alana kadar ihtiyaç duymaktadır. Üretimin kesintisiz işlemesi için nakit eline geçmesini beklemeden firmalar finansman alırlar ve nakit geçtiğinde de borçlarını kapatırlar.

Tarımsal işletmelerin de genel anlamda bakıldığında en çok kullandığı krediler kısa vadeli kredilerdir. Bunun bir sebebi finans kuruluşlarının doğa koşulları nedeniyle uzun süreli finansmana sıcak bakmamaları, hasat tahsilât yöntemini çiftçilerin benimsemesi nedenler gösterilebilir. Burada önemli husus cidden finans kuruluşların öngörüsü tutarsa (kötü hava koşulları, kuraklık, hastalıklar) kredinin ödenememe riski ortaya çıkmaktadır, bu durumda yapılandırma tercih edilmekte ve yüksek faize maruz kalınmaktadır. Bu durum ise tarımla uğraşanların mesleği bırakmalarına ve farklı işlere yönelimin artmasına sebep olmaktadır. İkinci durumda hasat ile ödeme yapılmakta ve borç kapanmakta, ekim döneminde tekrar borçlanma gerçekleşmektedir. (Baloğlu, 2009)

2.3.2.2. Orta Vadeli Finansman:

Orta vadeli finansman, kimi kaynaklarda 1-3 yıl arasında, kimilerinde ise 1-5 yıl

arasında temin edilen yabancı kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. 1 yıldan uzun süreli olup, işletmenin genellikle duran varlık alımlarını finanse etmek için kullandıkları yabancı kaynaklardır. Kısa vadeli finansmana göre vade uzunluğundan dolayı maliyeti yüksektir. Ancak ödeme periyodunun rahat olması sebebiyle de işletmeleri nakit darboğazına sokmaz, ödeme kolaylığı sağlar.

Tarımsal işletmeler, daha çok sulama sistemleri, traktör ve diğer mekanizasyon araçların temini, arsa-arazi alımı, demirbaş alımı, fide alımı ve fidanlık düzenlemeleri gibi yatırımlarını bu kaynak ile finanse etmektedir. (Şimşek, 2003, s.385)

2.3.2.3. Uzun Vadeli Finansman

Uzun vadeli finansman, 5-7 yıl ve üzeri vadelerde işletmelerin temin ettikleri finansman kaynaklarını oluşturmaktadır. Yine işletmelerin arsa-arazi, gayrimenkul, makine, teknolojik yatırımlar uzun vadeli kaynaklarla finanse edilmektedir. Uzun vadeli olmasından dolayı genellikle ipotek teminatıyla kredilerin tahsisi gerçekleştirilmektedir. (Kabir, Ashraful, Rahman, 2006, s.161-168)

Tarımsal işletmelerde süt hayvanı yatırımları, gayrimenkul alımları yine uzun vadeli araçlarla finanse edilmektedir. Genel anlamda tarımsal yatırımlar orta-uzun vadelerle finanse edilirken, işletme sermayesi finansmanları; gübre, mazot, tohum, elektrik-su giderleri, veterinerlik ve ilaç giderleri kısa vadeli finans kaynakları ile finanse edilmektedir. (Chandio, Magsi, Rehman, Sahito, 2017, s.145-149)

2.3.3. Alternatif Finansman Türleri

Alternatif finansman türleri konusu anlatılırken, faizsiz finansman araçlarından bahsedilecek ve sonuç bölümünde tarımın finansman sorunsalı ve çözüm önerileri üzerine yapılacak olan önerilerden birkaç tanesi de bu bölümden oluşacaktır. Madem tarım sektörü tüm Dünya ülkeleri ve Türkiye için önemlidir, madem gıdanın temeli tarıma dayalıdır, madem imalat sanayisine çok ciddi destek sağlıyor, madem işsizliğin ortadan kalkmasına ve yeni iş kollarının oluşmasını sağlıyor o zaman tarımın ayakta durabilmesi ve canlılığını koruması için herkesin elinden geleni yapması gerekmektedir. Bu konuda sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri' ne iş düşmüyor, tüm finans kuruluşları başta Merkez Bankası olmak üzere tüm finansal kurum ve kuruluşlara ciddi görevler düşmektedir.

Bu bölümde alternatif finansman araçları; kira sertifikaları (sukuk), faktoring,

forfaiting, risk sermayesi ortaklığı, vadeli satış, (selem) finansal kiralama, (leasing) gibi yöntemlerden hepsine değinilmeyecek olup sadece uygulanabilirliği daha yüksek olan finansal kiralama yöntemi ve vadeli satış yöntemine değinilecektir.

Bu bölümde alternatif finansman ürünlerden bahsederken öncelikle ürün finansal kuruluş diye de ayıralım. Kiralama ürünü- Leasing Şirketleri, Vadeli Satış Senet İşlemleri- Faktoring Şirketleri, Selem Yöntemi- Katılım Bankaları gibi kuruluşların da tarım sektörüne artık daha yoğun bir şekilde girmesini bekliyoruz.

2.3.3.1. Finansal Kiralama Finansman

Leasing işlemi olarak literatürde karşımıza çıkmakta olan finansman işlemi finansal bir varlığın, makinenin, menkul ya da gayrimenkulün kiralanması ve kira süresi sonunda kiralama şirketi tarafından çok cüzi bir bedelle kiralayana devredilmesi işlemine denilmektedir. Bu işlemde 3 taraf mevcuttur. Bu taraflar; kiralamak isteyen (leaser), finansman şirketi, satıcı. Finansal kiralama işleminde malın sahipliği kiralayanda, kullanım hakkı ise kiracıdadır. Bu aradaki süre ise kiralama süresi olup, finansman süresidir. (Ceylan, 2003, s.174-175)

Finansal kiralama vade boyutuyla ele alındığında orta-uzun vadeli bir finansman aracı konumundadır. Kredinin tahsis şekli incelendiğinde ise alışılmış nakdi kredi metotlarından çok farklıdır. Normal uygulamalarda kredi talep eden finansman kuruluşuna başvurur. Kredi şartları uygun olduğunda finansman kuruluşu tarafından fon aktarımı yapılır. Bir nevi fon tahsisidir. Ancak bu yöntemde kiracı satıcıya başvurur bir menkul ya da gayrimenkulde anlaşma yapılır. Akabinde finansman kuruluşuna başvurulur ve kiralama sözleşmesi yapılır. Burada finansman şirketi ilgili ürünü peşin fiyatına alır ve sadece zilyetliğin devrini yapar. Bunun karşılığında ise kira bedeli alır. İlgili ürünün kiralayana teslimi sonrasında üründe meydana gelecek hasarlar kiralayana aittir. (Ceylan, 2003, s.111)

Leasing işleminin faydaları;

- ✓ Yatırıma konu makine, ekipman, menkul, gayrimenkulün tamamı bu yöntemle finanse edilebilmektedir.
- ✓ Peşin ödeme, öz kaynak şartı gibi kriterlerin olmaması sebebiyle öz kaynaklar başka kanallara yönlendirilebilmektedir.
- ✓ Kira giderleri vergiden düşülebilmektedir ve amortisman ayrılabilir.

- ✓ KDV avantajı. Tarımsal makine ve ekipmanların kiralama yöntemiyle alınmasında KDV oranı %18' den %1' e düşmektedir. (Ersoy, Baray, 2006, s.44)
- ✓ Bütçe işlerliği daha kolaydır ve bankalar kıyasla esnek ödeme planları oluşturulabilmektedir. (Uludağ, Arıcan, 1999, s.372-373)

Finansal kiralama yöntemi tarımla çok uyumlu bir yöntem olup, tarihte ilk kiralama yöntemi M.Ö. 2000 yıllarında Sümerler tarafından tarımsal cihazatların kiralanması, Orta çağda ise Roma İmparatorluğu tarafından tarım arazilerinin ve binaların kiralanması ile ortaya çıkmıştır. (Sağlam, 2001, s.1) Bu uygulamaların tarımla ilgili olması da bu tez çalışması için uygun bir zemin oluşturmuştur.

Ülkemizde ise tarımsal ürünlerde özellikle biçerdöver ve traktör alımlarında finansal kiralama yöntemi diğer ekipman alımlara kıyasla artmış olup, 2014 yılı toplam fatura değerinin %71,68'i bu iki ürün grubunda yapılan finansal kiralamalar oluşturmuştur. (FKB,2015, Çağlar, Kılıç, Başer, 2015, s.37)

Ülkemiz ekonomisi için fevkalade önemi olan ve faizsiz finansman araçlarından uygulanabilirliği en yüksek araçlardan birisi olan Finansal kiralama yöntemi özellikle firmalar tarafından benimsenilmeli ve gelir seviyesi kısmen düşük olan tarımsal küçük aile işletmelerine bu ürün önerilmeli ve yüksek faiz yükünden bu tabaka kurtarılmalıdır. Bu yöntem için tarımsal mekanizasyon satışı yapan firmalara ve bu ürünün uygulama sahasında kiralayan firma rolünü üstlenecek olan katılım bankalarına büyük iş düşmektedir. Bilanço aktiflerinde tarımsal aktifleri hiç yer almayan katılım bankalarına bu yönlü bir görev de tevdi edilmelidir.

2.3.3.2. *Selem Finansman Yöntemi*

Selem tarımın finanse edilmesinde kullanılabilecek faize alternatif finansman araçlarından bir tanesidir. Günümüzde ülkemizde yaygın olmasa da İslamiyet'in erken yıllarında tarımla uğraşan kişilerin en çok kullandığı finansman yöntemlerinin başında gelmekte idi. Makro ekonomik verilere ve tarımsal işletmelerin boyutlarına bakıldığında alternatif araçların bir ihtiyaç olduğu göze çarpmaktadır. Bu araçlardan en etkin olarak kullanılabilecek araç da hiç şüphesiz selem yöntemidir. Bu yöntemde üretici satacağı ürünü peşin indirim yaparak satar belirli bir tarihte de ürünü geri alır. Selem yönteminde alıcı pazarlık fiyatını peşinen öderken, satıcı da bu malı belirli bir süre saklar ve o tarihte teslim etmeyi garanti eder. (Şahin ve Arzova, 2019, s.34)

Selem yönteminin belirli şartları mevcuttur: (Ehsan ve Shahzad (2015: s.71-72)

- ✓ Ürünün tüm özellikleri belirli, piyasada sürekli ve çok bulunan ürünler olmalıdır.
- ✓ Minimum vade 15 gün olmalıdır. Vade, süre, ödeme yeri, miktar açıkça ve yazılı olarak kayıt altında olmalıdır.
- ✓ Fiyat sözleşme anında peşinen ödenmelidir.
- ✓ Ürünün teslim garantisi yazılı olarak sağlanmalıdır.
- ✓ Sözleşme yapıldıktan sonra keyfi değişimler olmaz, ancak rıza ile iki tarafın sulh olduğu anlaşmalarla yeni anlaşmalar yapılabilir ya da iptal edebilir.
- ✓ Belirlenen ödeme nakit veya emtia üzerinden belirlenebilir.
- ✓ Eğer satıcı taraf vefat ederse veya malda hasar meydana gelmişse alıcı nakit iade talebinde bulunabilir.

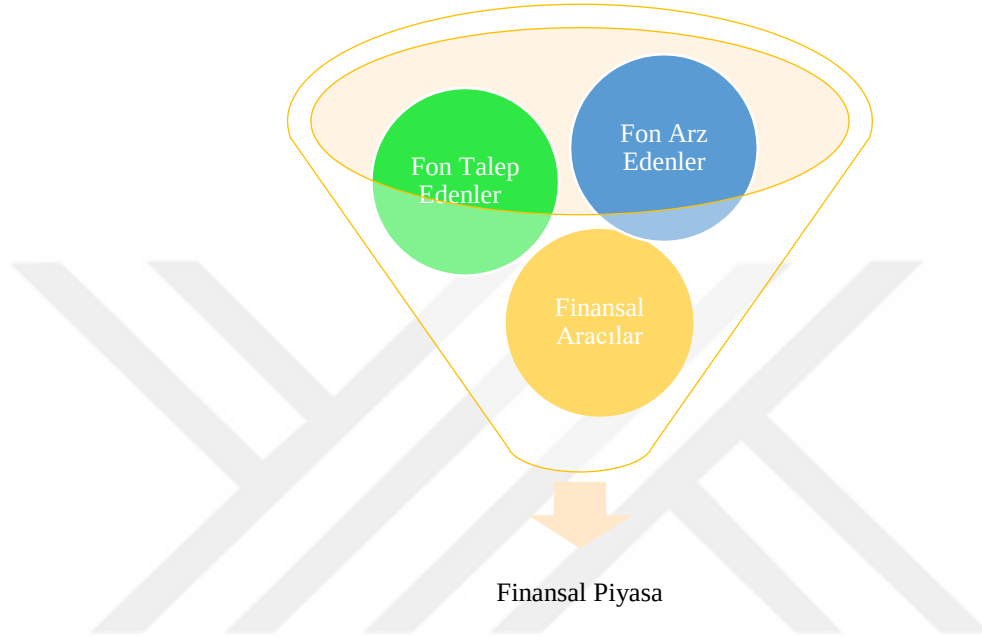
Tarım sektörünün sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi tarım politika belirleyiciler ve toplum için çok önemli bir konudur. Yine üreticilerin işlerinin devamı konusunda üretim maliyetleri çok önemlidir. Üretim maliyetlerinde faiz yükünden kurtulması üreticilerin daha müreffeh yaşamalarına ve üretime daha fazla kaynak ayırmalarına yol açacaktır. Bu ise tekrar başa dönersek bir silsile halinde tarımın sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Selem yönteminde bir taraf üretici iken diğer taraf bu ürünleri depolayıp, saklayacak, aynı zamanda belirli standartlarda geri sunacak ve bu işlemleri hukuki şartlara uygun olarak yapacak ise diğer taraf kesinlikle kamu kurum veya kuruluşları olmalıdır. Bu şartlara en uygun kuruluşlar ise Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Fındık İşleme Satış Kooperatifleri Birliği (Fiskobirlik) gibi birlikler veya buna benzer yapıda yeni kurulacak kamu şirketi vasıtasıyla bu finansman yönetimi aktif ve etkin şekilde kullanılabilir. Bu ise faiz gibi fiyatların yükselmesine sebep olmaz, tam aksine ürünlerdeki fiyat dalgalanmalarına ve enflasyona engel olur. Buna ilaveten sistemde oluşacak riskleri en aza indirmek için sigorta işlemleri devreye alınır ve riziko en aza indirilir.

2.4. FİNANSAL PİYASALAR

Finansal Piyasa kavramı, bir nevi alış satış işlemi yapılan yer, borsa, pazar anlaşılmalıdır. Burada işleme konu olan ürün farklıdır sadece. Bir tarafta nakit ihtiyacı olanlar vardır, diğer tarafta ise elinde nakit varlığı mevcut ve onu değerlendirmek

isteyenler vardır. Bu iki grubu bir araya getiren piyasaya finanssal piyasa denilmektedir. Bu piyasaya yönetici aktörlerin yani kanun çerçevesinde amir bir kuruluşun getirilmesi durumunda ise finansal sistem oluşmaktadır. Fon arz edenlerle, fon talep edenlerin yasal bir çerçevede amir bir kuruluşun belirlediği kurallar çerçevesinde bir araya gelmelerine finansal piyasa denilebilir. (Gücenme,1994, s.7)

Şekil 8: Finansal Sistemin Gösterimi Şeması

Kaynak: Mışkın, Ekams, 1994, s.14

Şekil 8’ de gösterildiği üzere finansal piyasada yer alan aktörlerden birisi olan, ihtiyaç fazlası değerlere sahip olan firmalar bu kaynağın atıl durmasını istemezler. Fırsat maliyeti düşünülerek bu kaynağı para veya sermaye piyasalarında değerlendirirler. Yine bu piyasada kısa veya uzun süreli fona ihtiyaç duyan firmalar da mevcuttur. İşte böyle bir durumda da firmalar finansal araçlara başvururlar, finansal piyasada yer alan uygun borçlanma aracını satın alırlar. Burada söz konusu olan para ve sermaye piyasaları kaynağın vadeli oluşuna göre değişmektedir.

2.4.1. Para Piyasaları:

Para piyasaları, firmaların genelde günlük nakdi ihtiyaçlarını temin etmek üzere başvurdukları, kısa süreli fon arz edenlerle, kısa süreli fon talep edenlerin bir araya getirildiği piyasalardır. Bu piyasalardaki finansal ürünlerin vadesi 1 yıldan uzun

olmamaktadır. Kısa süreli olmasından dolayı çok aktif kullanılmaktadır. Likiditesinin çok yüksek olmasından dolayı “near money” yani para benzeri olarak ifade edilmektedirler. (Günel, 2006, s.22)

Para piyasası araçlarının ortak özellikleri;

- ✓ Alış satış işlemi çok hızlı gerçekleşir.
- ✓ Likiditesi çok yüksektir.
- ✓ İşlem maliyeti çok düşüktür.
- ✓ Kısa süreli ürünlerdir ve 1 yılı aşamaz.

Bu özelliklerinden dolayı “near money” yani para benzeri olarak ifade edilmektedirler. Merkez Bankaları tarafından yapılan şoklar, faiz kararları ve diğer müdahaleler, fiyat değişikliklerine duyarlı olduğu için, kısa sürede etkisi nedeniyle hükümetler tarafından en çok uygulamada tercih edilen piyasalardır. Politik ekonomik hareketlerin ilk uygulama sahası para piyasalarıdır. (Goodhart, Schoenmaker, 1995, s.541.)

Para piyasasında en çok ürün arz edenler sırasıyla devletler, ticari bankalar, şirketler ve bireylerdir. (Robinson, Wrightsman, 1985, s.176) Bu kişi ve kuruluşlar aynı zamanda da ürün talep edenler arasında da yer alır. Yani kaynakların maksimum şekilde değerlendirilmesi gerekir, çok cüzi de olsa her meblağın piyasalara aktarılması piyasaların derinleşmesine de yol açar.

2.4.2. Sermaye Piyasaları:

Para piyasaları kısa vadeli iken sermaye piyasaları uzun vadeli yatırımlara konu olan ürünlerin alınıp satıldığı piyasalara denilmektedir. Yatırımcılar ve elindeki fazla kaynakları değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleri ve bu iki kişiyi ya da kurumu bir araya getiren; bankalar ve aracı kurumlar, yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yardımcı kuruluşların içinde bulunduğu modern bir havuz sistemidir. (Ceylan, Turhan Korkmaz, 2006, s.411) Bu piyasada vadesi en az 1 yıl olan yatırım ürünleri ki bunlar; devlet veya şirket tahvilleri, ipotek senetleri, ticari, tarımsal ve tüketici krediler, kurum veya yerel yönetim tahvilleri işlemlere konu olmaktadır. (Günel, 2006, s.26-28)

Teknolojinin çok hızlı ilerlemesi sonucu artık farklı coğrafyalardan birçok ürüne sahip olunabilmektedir. Finansal piyasalar dahi artık sınırları kaldırmış, milliyetçilik kavramı artık işlenememektedir. Artık küresel piyasalar (Kocaman, 2004, s.13) mevcuttur ve bütün piyasalar birbirleriyle mecburen entegredir. Bu sebeple hangisi

sermaye piyasası aracıdır, hangisi para piyasası ürünüdür diye ayırım oluşturmak manasız ve faydasızdır. Yine de biz bu piyasaların ayrımlarından bahsedeceğiz.

Her ne kadar küresel piyasalar savını savunsak da bu piyasaların farklılıklarını aşağıdaki tabloda farklarını ifade edeceğiz.

Tablo 5: Sermaye Piyasaları ve Para Piyasaları Arasındaki Temel Farklar Tablosu

Farklar	Para Piyasası	Sermaye Piyasaları
Süre	Kısa Süreli Ürünler- 1 yıldan kısa sürelidir.	Burada süre kavramı anlamını yitirse de en az 1 yıl süreli ürünler bulunur.
İşlev	Geçici likidite karşılır.	Sabit sermaye yatırımları yapılır.
Fon Kaynağı	Devamlılığı olmayan resmi, ticari ve vadesiz mevduatlar.	Devamlılığı olan tasarruflar.
Ürünler	Hazine ve özel sektör bonoları	Hisse Senetleri, Tahviller, Menkul kıymetleştirme, VDMK
Faiz Oranı	Riski az, faizi düşüktür.	Riski fazla, Faizi Yüksek.
Ekonomik Olayların Yansıması	Hızlı	Uzun vadede kendini ayarlama imkânından dolayı yavaştır.

Kaynak: Aksoy, Tanrıöven, 2007, s.58

Para piyasasında alınıp satılan ürünler; hazine ve finansman bonoları, mevduat sertifikaları ve defterleri, repo, varlığa dayalı menkul kıymetler(vdmk), çek ve senetler, banka kabulleri, döviz-efektif-altın piyasaları, kredi kartları ve repolar bu piyasada en çok görülen işlemlerken sermaye piyasalarında alınıp satılan ürünler ise; hisse senetleri ve tahvillerdir. (Uludağ, Arıcan, 1999, s.121-148)

Sermaye Piyasalarının Fonksiyonları: (Aksoy, Tanrıöven, 2007, s.98)

- ✓ İç tasarrufları arttırıcı fonksiyonu,
- ✓ Yatırım hacmini arttırıcı fonksiyonu,
- ✓ Yatırımların verimli kullanılmasına katkı sağlama fonksiyonu,
- ✓ Yatırımlara likidite kazandırma fonksiyonu,
- ✓ Riski azaltıcı fonksiyonu,
- ✓ Faiz oranlarını düşürücü fonksiyonu,
- ✓ Bölgesel fiyatsal farklılıkları giderici fonksiyonu,

- ✓ İşlem maliyetlerini düşürücü fonksiyonu

Sermaye piyasalarının yukarıda saydığımız fonksiyonları mevcuttur. Sermaye piyasaları organizeleştikçe ve derinleştikçe yukarıdaki fonksiyonlar tam işler hale gelir. Ekonomik kalkınmanın, ilk kuralı üretken yatırımların olmasıyla vücut bulur. Bu ise yeterince kaynağın ekonomiye aktarılmasıyla karşılık bulur. Kaynakların ekonomiye tam kapasite aktarımı ise güçlü, derin ve öngörülebilir, kuralları belirgin para ve sermaye piyasalarıyla oluşur. Yani tam manasıyla küresel piyasalara entegre olmasıyla oluşur. Bu durumun yaşanması belki bir ütopyadır fakat ekonomide yer alan her birey elindeki kaynağı anında piyasaya aktarır ve âtıl 1 kuruş bile para kalmaz. Bu belki de gelecek teknolojilerle mümkün olabilecektir.

2.5. İŞLETME KAVRAMI VE İŞLETMELERİN FINANSMAN İHTİYACININ SEBEPLERİ

İnsanların ve diğer tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tüm üretim faktörlerini bilinçli bir biçimde bir araya getirip, işleyen, pazarlayan, satan ve satış sonrası hizmetler sunan iktisadi birime işletme denir.

Ayrıca işletme kavramı şu kavramları da ifade etmektedir;

- ✓ İşletmek fiili,
- ✓ Tarım, hizmet, sanayi, bankacılık gibi kâr amacı güden sermaye yatırılarak kurulan kuruluş (nedir.com, işletme),
- ✓ Bir kurum ya da kuruluşu faydalı ve verimli bir duruma getirip, kazanç sağlar hale getirme yönetimi,
- ✓ İşyeri gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır. (Ercan, Ban, 2007, s.3)

İşletmeler başkalarına mal ve hizmet üretmek için kurulurlar. Kurulurken de hissedarlarının nakdi ya da ayni katkılarıyla kendi sermayelerini oluştururlar. Küçük işletmeler kurulum aşamalarında genellikle öz kaynaklarını tükettikleri için genelde finansman arayışı içine girerler. İşte bu finansman sebepleri;

- ✓ Yatırımlarını finanse etmek için,
- ✓ Sermaye yapısını değiştirmek için,
- ✓ Çalışma sermayesi gereksinimi için finansmana ihtiyaç duyarlar. (finansalgoz.com, 2017)

Firmalar mevcut rekabet ortamında ve piyasa koşullarında varlıklarını

sürdürebilmek ve firma değerini hissedarları açısından en yüksek seviyeye (Ercan, Ban, 2007, s.11) ulaştırmak için ve bilhassa büyümek ve karlarını katlamak için yeni yatırım projelerine yelken açarlar ve finansal piyasalardan fon talebinde bulunurlar. Hatta öyle ki firmalar bazen sadece proje bazlı eğer hukuki yapıları da uygunsa borçlanma aracı çıkarıp borçlanabilirler. Örnek verecek olursak inşaat-taahhüt sektöründe faaliyet gösteren firma büyük bir köprü yapımı ihalesi almış olsun. Firma bu proje özelinde proje bittiğinde ödenmek üzere bir borçlanma aracı çıkarabilir.

Firmaların bilançoları izlendiğinde pasif kısımda iki taraf görecektir. Bunlardan birisi borçlar diğeri ise öz kaynaklar. Yani firmanın kaynak yapısını öz kaynak ve borçlar oluşturur. (Akdoğan, Tenker, 2007, s.79) Yeni kurulan firmalarda ve borçlanmayı tercih etmeyen firmalarda öz kaynak ağırlıklı iken, borçlanma ve avantajlarından yararlanmak isteyen firmalarda ise borç ağırlıklı bilanço görürüz. İşte firmalar bazen sermaye yapısını değiştirmek için de borçlanabilirler.

Firmalar faaliyet döngülerini devam ettirmek zorundadırlar. Literatürde işletme sermayesi, döner sermaye (Ercan, Ban, 2007, s.275) olarak da adlandırılan çalışma sermayesi firmaların 1 yıl içerisinde nakde dönüşmesi muhtemel olan varlıklarını ki bunlar; alınan çekler, menkul kıymetler, bankalar ve nakit, stoklar gibi kalemler firmanın çalışma sermayesini oluşturur. İşletme sermayesinin negatif olması firma için tehlike çanlarının çaldığı anlamına gelirken, gereğinden fazla olması da firmaların atıl fon tuttuğu anlamına gelir ki iki aşırı uç da kabul edilemez, ortalama fon tutulması tercih edilir. Ne kadar fon tutulacağı ise firma yöneticilerinin finanslama stratejileri ile alakalı bir durumdur. Bu stratejiler;

- ✓ Dengeli Finansman Politikası,
- ✓ İhtiyatlı Finansman Politikası,
- ✓ Atılğan Finansman Politikasıdır. (Ercan, Ban, 2007, s.279-281)

Firmalar işletme sermayelerini kısa vadeli yabancı kaynaklar ile finanse ederler, yatırımlarını ise uzun vadeli kaynaklar ya da öz kaynaklar ile. Görüldüğü üzere farklı şekillerde firmalar ihtiyaçları doğrultusunda finansmana ihtiyaç duyarlar. Firmaların ihtiyaç sebepleri yapacakları işler ile de değişebilirken, yöneticilerinin tarzları ile de değişmektedir.

Tarımsal işletmeler de ise finansman politikaları tamamen farklıdır denilemez. Burada farklı olarak faaliyet döngüsü 1 yıldan uzun sürebilmektedir. Üretim doğa

koşullarına bağlı olduğu için zarar edilme ihtimali daha yüksektir. Finansman ürünleri diğer işletmelere göre farklıdır. Sübvansiyonlu finansman ürünleri mevcuttur. Diğer firmalara kıyasla daha çok aile işletmesidir, tek bireyin aldığı kararlara bakılır ve eğitim seviyesi düşüktür. Finansman bölümü yoktur, maliyetlerini yüksek bulduklarından ayrı bir danışman ya da işçi çalıştırmazlar. Bu gibi sebeplerle tarımsal işletmelerin aldıkları kararlar bazı boyutlarıyla farklıdır. Sonraki bölümlerde detaylı olarak bu konular irdelenecektir.

2.6. TÜRKİYE TARIM FİNANSMANININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarım, ülkelerin ekonomik, sosyal ve toplumsal gelişimleri her ne seviyede olursa olsun her zaman müstesna bir öneme sahip olmuştur. Ülkemiz tarım sektörü kalkınması adına her dönem çeşitli adımlar atmış, stratejik önemine her daim kavramıştır ve bu sektör için bilumum adımlar da atmıştır. Tarım; sanayinin bel kemiği, devletlerin gizli işgücü, toplumların temel ihtiyaçlarının kaynağıdır. Bu bağlamda incelendiğinde tarımın sürdürülebilmesi için en önemli kıstas olan tarımın finansmanı da önemli bir konu haline gelmektedir.

Bu başlık altında ülkemiz tarım sektörünün finansmanı ve buna yönelik kamusal çalışmalara yer verilmiştir. Tarihsel bir şablon içerisinde ülkemizin tarım politikaları üzerine yapmış olduğu çalışmaları şöyle ifade edebiliriz.

Tablo 6: Türkiye Tarımın Finansmanı Dönemleri

1. Dönem	2. Dönem	3. Dönem
Osmanlı Devleti Tarımın Finansmanı Çalışmaları (İlk finansman hareketi- Memleket Sandıkları)	Cumhuriyet Dönemi Tarımın Finansmanı Çalışmaları (1919-1959)	AB Üyelik Çalışmaları Kapsamında Tarımın Finansmanı (1959 sonrası ve günümüz tarım politikaları)

Tablo 6’da ifade edildiği üzere ülkemiz tarımın finansmanı Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar uzanmaktadır. Ve bu tarihçe içerisinde 2. Dönem Cumhuriyet Dönemi diye ifade ettiğimiz İzmir İktisat Kongresinde alınan tarımın finansmanı kararları, 3. Dönem AB üyelik çalışmalarında tarımın finansmanı için alınan kararları ve günümüz itibarıyla ve 2020-2023 arasında sürececek olan alınan Bakanlar Kurulu

Kararlarını kapsamaktadır.

2.6.1. Osmanlı Devleti Son Dönemi Çalışmaları ve İlk Finansman Hareketi Olan Memleket Sandıkları

Tarım, devletlerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun müstesna derecede önem göstereceği sektörlerden birisidir. Sanayi devrimi öncesinde devletlerin tüm gelirleri tarım ve ticaret gelirlerine dayanmaktaydı. Sanayi Devrimiyle beraber tarım gelirleri azalmış, işgücü sanayi sektörü lehine değişim göstermiştir. Kısmen bu devrim tarım sektörünü etkilemiş olsa da sanayide kullanılan hammaddenin tarımdan sağlanmakta olması bu sektörün önemini bir nebze korumuştur.

Osmanlı Devleti' nin 19 yy. da gelirlerinin 3 de birine yakını yani %32'si tarımdan sağlanan vergi gelirlerine bağlı idi. (Güngör, 2017, s.645-654) İhale yoluyla mültezim denilen tahsildarlara vergi toplama görevi verilmekte olup, daha çok tarımla uğraşan halk ile daha çok vergi toplamak isteyen mültezimler karşı karşıya kalıyordu.

Avrupa devletlerinin hızla sanayiye yönelmesi tarımsal ürün ihtiyaçlarını arttırmıştır. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti yönetimi tarımın gelişmesini temin etmek üzere çeşitli reformlara imza atmıştır. Tanzimat Fermanı akabinde devlet yönetimi şu alanlarda reformları yoğunlaştırmıştır: Ticaret, eğitim, sağlık, ziraat, siyaset, adalet. Bir nevi bu politikalar Osmanlı Devleti'ni Avrupa'nın hammadde pazarı haline getirmiştir. Bu reformların mali alt yapısı tarımla direkt ilişkilidir. Bu bağlamda reformlar incelendiğinde tarımın finansmanı devlet yönetiminin öncelik verdiği konular haline gelmiştir. (Doğan, Güngör, 2015, s.298-309)

Osmanlı Devleti tarımın gelişmesini sağlamak üzere şu reformları yapmıştır;

- ✓ Ziraat Meclisleri: Tarım alanındaki çalışmaların alt yapısını oluşturmak, gerekli görülen yasal mevzuatı hazırlamak ve denetlemek görevleriyle kurulmuş olup, 1846 yılında Maliye Nezaretinden ayrılarak Ziraat Nezareti olmuştur.
- ✓ Ziraat Mektebi kurulmuştur.
- ✓ Yurtdışına ziraat okullarının eğitim kadrolarını oluşturmak adına öğrenciler gönderilmiştir.
- ✓ Tarım işçilerinin finansmanını sağlamak üzere ilk finansman hareketi Memleket Sandıklarının kurulması.

Osmanlı Devlet Yönetimi çiftçilerin karşılaştığı en önemli zorluklardan birinin düşük faiz oranı ile kredi temin etmek olduğunu yani finansman sorununun çiftçiliğin sürdürülmesindeki en önemli sorunlardan bir tanesi olduğunu tespit etmişlerdir. Dönemin İmar Meclisinin yaptığı araştırmalar neticesinde şu rakamlara ulaşılmıştır. Dönemin ihtiyaçları gözetildiğinde Anadolu ve Rumeli'nin ihtiyaç duyduğu finansman tutarının 18,7 milyon kuruş olduğu ancak Osmanlı Devleti'nin ekonomisindeki olumsuz durumlardan dolayı kredi tahsisinin gerçekleşmediği bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde çiftçilerin mali yapısının bozulmasındaki ana sebepler; çiftçilerin toprak sahibi olmaması, finansman sorunu sebebiyle tarımdaki teknolojik gelişimlere ayak uydurulamaması, mültezim denilen ihale usulüyle vergi toplayan kişilerin daha fazla vergi almak için çiftçilerin gelir gider dengesini göz ardı etmeleri, yine finansman zorluğuyla karşılaşan çiftçilerin tefecilerden yüksek faizle borçlanmaları şeklinde sıralanabilir.

Mali konjonktürün yukarıda bahsedildiği şekilde işlemesi yeni bir finans sisteminin ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Tam bu noktada bankacılık sistemi araştırılmaya başlanmış ve Avrupa Bankacılık sistemi incelenmiştir. Ancak burada Avrupa Bankaları gelirleri toprağa ve doğa koşullarına bağlı olması sebebiyle çiftçilerin riskli görülmeleri nedeniyle kredi imkânı sunmadığı veya yüksek faizle kredilendirdiği görülmüştür. Bu aşamada Osmanlı Devleti'nde 1863 yılında yeni bir metoda gidilmiştir ve o zamana kadar görülmemiş bir uygulama olan Memleket Sandıkları projesi uygulamaya alınmıştır.

3.470 sandığın hikâyesi, 1863 yılında hâlihazırda Sırbistan topraklarında yer alan Pirot kasabasında, Niş valiliği yaparken bölge çiftçilerinin maddi durumları konusunda araştırma yapan Mithat Paşa Memleket Sandıkları uygulamasını hayata geçirmiştir. Çiftçilerin en önemli sorununun yeni teknolojilere ayak uyduramaması sonucu verimsizlik ve tefecilerden alınan yüksek faizli borçlanma olduğunu tespit eden Mithat Paşa eskiden beri Türk ticari hayatında yer etmiş imece usulünü, Ahilik Sistemini finans sistemine entegre ederek o güne kadar uygulaması görülmemiş bir bankacılık sistemini ortaya çıkarmıştır.

Memleket Sandıkları projesi Doğunun Ahilik Sistemi ile Batının bankacılık uygulamasının meczedilmiş halidir. Kuruluş sermayesi ve kredi tahsis biçimi incelendiğinde çiftçilerin imece usulü ile bir araya getirdikleri sermayenin tekrar kredi olarak sadece kendi üyelerine kullandırım yaptıkları bir kooperatif gibi faaliyet gösterdiği

görülmektedir. Memleket Sandıklarının sermayesi, çiftçilerin üyelik aidatları, ekilmeyen devlet arazilerinin ekilerek satılması sonucu elde edilen gelirin bir kısmı ya da yöresel olarak tüm çiftçi gelirlerinin belirli bir süre sandığa verilmesi sonucu oluşturulmuştur. Bu uygulamanın en belirgin örneği Midilli Sandıklarında yaşanmış olup, buradaki sandıkların sermayesini yörede yetişen zeytinlerin ve palamutların satış gelirlerinin 5 yıl boyunca sandığa aktarılması ile oluşturması kararı alınmış ve uygulanmıştır. (Doğan, Güngör, 2015, s.298-309)

Kuruluşunda birkaç sandıkla faaliyetine başlayan Memleket Sandıkları, bugün Ziraat Bankası kurumsal kimliği altında 1734 yurtiçi, 111 yurtdışı şube ile ve Tarım Kredi Kooperatifleri bünyesinde 1.625 kooperatif ile toplamda 3.470 devasa sandıkla hala hikâyesini yaşatmaktadır ve bu yapısıyla çiftçinin en yakın dostu, Türk tarımının garantisidir. Bu iki kuruluşun halk tarafından bu kadar benimsenmesinin ve kendi evi, kendi işletmesi gibi hissetmesinin temelinde bu iki güzide kurumun kuruluşlarında halk tarafından sağlanan özverinin ve birlik olma çabasının, bir nevi yurtdışı sermayedarlara, bankerlere, tefecilere karşı topyekûn bir mücadele ve kurtuluş çabasının sonucunda ortaya çıkmış kurum olmaları, o kültürü bizzat yaşayıp hala hissettirmeleri etkili olmuştur. (Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi, Tarihçe, Bizkimiz)

Genel geçer işletme kaidelerine bakıldığında işletmeler de kişiler gibi doğarlar, büyürler ve nihai olarak ölürler. Ancak hamurunda bir milletin alınteri, emeği, özverisi olan kurumlar köklü bir kuruluş olarak hayatlarını sonsuzlukla taçlandırır.

2.6.2. Cumhuriyet Döneminde Tarımın Finansmanı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet öncesinde yani Tanzimat Dönemi sonrasında başlayan tarımsal kalkınma çalışmaları bu dönemde de devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) önderliğinde Cumhuriyet Döneminde tüm toplumda hızlı bir ıslahat dönemi yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde de tarımın ve çiftçinin kalkınması üzerine ciddi çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde savaş döneminden yeni çıkmış olması sonucu ciddi yaralar alan yeni bir devlet organizasyonu mevcuttur ve her şey tabiri caizse sil baştan oluşturulmaktadır. Bu dönemde maddi durum yetersizliğinden dolayı özellikle çiftçilik üzerine yoğunlaşmış halk yatırım yapması konusunda teşvik edilmiş olmasına rağmen başarılı olunamamıştır. Bu sebeple çiftçi üretim alanında teşvik edilmiş, üzerindeki en büyük vergi kalemlerinden olan aşar vergisi kaldırılmış ve diğer resim ve

harçlarda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeyle çiftçinin 10 yıl içerisinde zenginleşeceği öngörülmüştür. Ancak bu biraz abartılı bulunmuş çiftçinin ferahlaması umulmuştur.

Ayrıca sermayedarların gücünün yetmemesi sebebiyle yatırımlarda devletçilik ilkesi benimsenmiştir. Tarım ve hayvancılık üzerine inşa edilen yatırımlar, özellikle fabrikalar devlet eliyle kurulmuştur. Bu dönemde tarımla birlikte buna katma değer üretecek sanayi tesislerinin kurulması çok önemlidir ve bununla ilgili olarak süt fabrikaları, ipek fabrikaları, kumaş, bez ve dokuma fabrikaları ve şeker fabrikaları örnek gösterilebilir.

Cumhuriyet döneminin misyonunu Atatürk'ün şu sözü özetlemektedir. *“Siyasi ve askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar iktisadî zaferlerle desteklenmezse payidar olamaz, az zamanda söner.”* (Yavuz, 1999, s.89) Bu dönemde özellikle de İzmir İktisat Kongresi'nde tarım alanında alınan kararlar madde halinde şöyle yazabiliriz;

- ✓ Aşar vergisi kaldırılmıştır.
- ✓ Tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması ve Reji idaresi de denilen Fransız tütün idaresinin kaldırılması ve ilgili kanunun lağvedilmesi, kapitülasyonların kaldırılması,
- ✓ Tarımsal kredilerin düzene sokulması, Banka kurulumunun teşviki, Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısının artırılması,
- ✓ Yol vergisi gelirinin yine şose olarak adlandırılan kırık taş ve çakıllarla yapılan yolların yapımına harcanması,
- ✓ Orman köyleri ile ilgilenilmesi,
- ✓ Hayvan hastalıkları ile mücadelenin hızlandırılması ve veterinerlik fakültelerinin kurulması
- ✓ Yerli balıkçılık faaliyetlerinin artırılması ve göllerde balık yetiştirilmesi,
- ✓ Tamirat atölyelerinin kurulması,
- ✓ Tarım aletleri ve ekipmanlarında standartlaşma ve çiftçinin ucuz maliyetlerle bu ekipmanları temin edebileceği kredi imkânlarının sağlanması,
- ✓ Tüm okullarda pratik tarım derslerinin okul programlarına konulması,
- ✓ Ziraat Okulları ve Yüksek Ziraat Enstitüsünün kurulması, yüksek öğrenim öğrencilerinin belirli süre içinde köylere gönderilmesi,
- ✓ Devlet kadrolarındaki memurları ve askerlerin ihtiyaçlarının ülke içerisinde

karşılanılması ve lüks sayılabilecek her türlü ithalatın yasaklanması,

- ✓ Köylünün en azından kendi ailesinin geçimini sağlayacak kadar arazi sahibi olunmasının sağlanması.

Bu dönemde yine çiftçilerin hep yanında olan iki kurum Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri'ne ayrı ayrı değinmek gerekiyor.

1920'li yıllarda ülkemizin dört bir tarafı savaş yıllarını atlatmış olmasına rağmen yıkık evler, kırık tezgâhlar, yokluk içinde bir halk tabakası mevcuttur. Savaştan önce zaten sayıları az olan sanayiciler tamamen kapanmış, ulaşım neredeyse yok olmuş, bireysel tezgâhlar artık üretim yapamaz hale gelmiştir.

1923 yılında çiftçinin destekçisi, uzmanlık alanı çiftçilere hizmet etmek olan Ziraat Bankası şube sayısını neredeyse 3 katına çıkarmış 110' dan 300'e çıkarmıştır. Bankanın sermayesi bu dönemde 2 milyon TL' ye yakın sermayeye ulaşmış ve özellikle kurtarılan vatan bölgelerine daha fazla kredi imkânı sunmuştur.

1924 yılında ortaya çıkan sıtma hastalığı yüzünden çiftçiler tüm köyleri terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu ise tarım sektörünün durmasına kadar uzanacak bir travma süreci olmuştur. Bu dönemde yurtdışından alınan ilaç ve diğer tıbbi malzemeler Ziraat Bankası personeli tarafından dağıtılmıştır. Yine bu yıllarda bankanın yapısında değişiklik meydana gelmiş önce anonim şirkete sonra 1937 yılında devlet teşekkülüne dönüşümü sağlanmıştır. Bankanın şube sayısı da 1960'lı yıllara kadar 600'e ulaşmıştır.

Cumhuriyet öncesinde yeni bir akım olarak ortaya çıkan Türk Kooperatifçilik hareketi Cumhuriyetle birlikte artık yeni bir boyut kazanmış; 1924 yılında 498 sayılı "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929 yılında 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile gelişmesini sürdürmüştür. Ancak asıl gelişme 1935 yılında meydana gelmiştir. 2836 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile "Tarım Kredi Kooperatiflerinin" varoluş sebepleri, görevleri sayılmış ve şu görevler tevdi edilmiştir;

- ✓ Ortakların üretimini düzeltmek, artırmak ve kıymetlendirmek,
- ✓ Ucuz üretim kredisi ve tarımsal girdi temini sağlamak,
- ✓ Ortakların pahalı kredi yollarına başvurmaktan alıkoymak ve böylece yurt içi ve dışı rekabet edebilme gücünü geliştirmek,
- ✓ Ortakların makine, ekipman alımlarını daha ucuza mal etmek. (Tarım Kredi Kooperatifi, Faaliyet Raporları,2020)

1925 yılında çiftçinin toprak sahibi olunması adına bir kanun çıkarılmış ve bedeli

20 yılda tahsil edilmek üzere çiftçiye dağıtılmıştır. Burada küçük çiftçi de düşünülmüş, Ziraat Bankası imkânı olmayan kişilere ucuz maliyetlerle kredi imkânı sunmuştur. Yine bu yılda Mustafa Kemal Atatürk, yerli-yabancı bütün tarım uzmanlarını köşkünde ağırlamış ve Ankara’da çiftlik kurmak istediğini bildirmiştir. Tarım ve hayvancılık konusunda Türk tarımı için bilimsel çalışmaların merkezi olmuş olan Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) kurulmuştur. (AOÇ, tarihçe, 2020)

Mir-i arazi olarak adlandırılan devlet arazileri 1935 yılında çıkarılan bir kanunla ortadan kaldırılmıştır. Bu vakıf arazileri belirli bir grubun elinde toplanmış ve belirli halk zümrelerinin oluşumuna sebep olmuştur. Derebeylik vari toprak yönetim sistemi yapılan anketler sonucu ortaya çıkarılmış ve 1945 yılında “çiftçiye topraklandırma kanunu” ile vakıf arazilerinin tümü çiftçiyle buluşturulmuştur. (Tarım Kredi Kooperatifi, Köklü tarihimiz, 1923-1938 arası tarım)

1936 yılında halkı teşvik etmek ve modern tarım faaliyetlerinde öncülük etmek üzere Mersin’ in Silifke ilçesinde açılan tarım kredi kooperatifinin ilk ortağı Mustafa Kemal Atatürk olmuştur.

Bu dönemi tam manasıyla anlamak ve döneme vakıf olmak için Mustafa Kemal Atatürk’ün bu konudaki sözlerine yer vermek gereklidir.

“...Hepinizin malûmudur ki, milletin ekseriyeti sizlersiniz ve yine malûmunuzdur ki, memleketimiz şu iki şeyin memleketidir biri çiftçi, diğeri asker. Biz çok iyi çiftçi ve çok iyi asker yetiştiren bir milletiz. İyi çiftçi yetiştirdik: çünkü topraklarımız çoktur iyi asker yetiştirdik: çünkü o topraklara kasteden düşmanlar fazladır. O toprakları sürenler, o toprakları koruyan hep sizlersiniz. Bundan sonra da daha iyi çiftçi ve daha iyi asker olacağız. Lâkin bundan sonra asker oluşumuz artık eskisi gibi başkalarının hırsı, şan ve şöhreti, keyfi için değil, yalnız ve yalnız bu aziz topraklarımızı muhafaza etmek içindir ...”

2.6.3. Avrupa Birliği (AB) Üyelik Çalışmaları Kapsamında Tarımın Finansmanı (1959 Sonrası)

Üçüncü bölümde ayrı bir parantez açılarak 1959 akabindeki döneminin yer almasının sebebi, AB üyelik görüşmelerinin ilk tarihinin 31 Temmuz 1959 yılında başlamasından kaynaklanmıştır. Aksi bir durum söz konusu olmayıp, hâlihazırda 2020 yılında da Cumhuriyet ile ülkemiz yönetilmektedir.

Bu bölümde Türkiye’nin AB üyeliği çalışmaları esnasında tarımda ve tarımın

finansmanında yapmış olduğu yenilik hareketlerine değinilmiştir.

AB'ye üyelik çalışmaları akabindeki dönemi de kendi içerisinde çeşitli alt bölümlere ayırmak çalışmanın daha rahat anlaşılabilmesi açısından iyi olacağı tarafımızca düşünülmüştür. Bu bölümler; 1980 öncesi uygulanan tarım politikaları, 1980-2000 arası dönemde uygulanan tarım politikaları, 2000-2019 yılı arasında uygulanan tarım politikaları bölümleridir. 2020-2023 yılları arasında uygulanacak tarım politikaları son bölümde işlenmiştir.

1980 Öncesi Uygulanan Tarım Politikaları: 1980 öncesi ülkemizdeki tarım politikaları genel anlamda devletçilik politikalarının etkin olduğu dönem olmuştur. Literatürde büyük buhran olarak adlandırılmış olan 1929 Ekonomik buhranı özellikle tarım sektörünü etkilemiş, sanayileşmemiş toplumlar derinden etkilenmiş, tarım ürünlerinde fiyatsal dipler yaşanmıştır. Bu dönemde keynesyen politikalar yani devlet müdahalelerinin etkin rol oynaması gerektiğini savunan politikalar etkin olmuştur. (Özkaya, Oyan vd, 2001: s.5). Piyasa mekanizmasına müdahalelerden bazıları; sübvans desteği, taban fiyat uygulaması, kritik ürünlerde destekleme alımları, piyasa faiz oranlarından daha düşük oranlı faizli kredi imkânlarıdır. (Işıklı, Abay, 1992, s.216)

Bu dönemde nitelik ve niceliklerine göre oranları farklılık göstermekle birlikte devlet tarafından stratejik olarak belirlenen birçok ürüne “pazar fiyat desteği” sağlanmıştır. Bu destekleme tarım politika belirleyicileri arasında her zaman tartışmanın göbeğinde yer almış olup, diğer desteklemelere kıyasla daha fazla önem verilmesi hep gündemde olmuştur. (İnan, Gaytancıoğlu vd, 2003 s.10)

1950’li yıllarda başlanan kimyasal gübre kullanımı, 1960’lı yıllarda tamamına yakını devlet tarafından sübvans edilmekte olmasına rağmen çiftçiler tarafından bilinmemesinden dolayı tarımda kullanımı kısıtlı olmuş, 1970’li yıllarda ise kullanımı yaygınlaşmış olmasına rağmen bu dönemde de bürokratik engellerle karşılaşmıştır. Gübrelerin çiftçilere dağıtımını 1944 yılında kurulmuş, 2003 yılına kadar faaliyetini sürdürmüş olan iktisadi devlet teşebbüsü Türkiye Ziraat Kurumu (TZDK) sağlamıştır. Bu kurum ayrıca Sakarya ve Adapazarı’nda traktör fabrikaları ve tarım makinelerini kurmuştur. Planlı kalkınma dönemi 1960’lı yıllarda tekrardan öne çıkmış ve tarım sektörüne yönelik belirlenen stratejik hedefler belirlenmiş ve her yıl programlarla uygulanmaya alınmıştır. (Özkaya, Oyan vd, 2001: s.5)

Yine bu dönemde kırsal kalkınma programlarının hem ülkemiz hem de dünya

üzerindeki ülkelerin ana gündemi haline gelmiştir. Kırsal kalkınma, kırsal alanlarda yaşayanlar ile kentsel alanlarda yaşayanlar arasındaki sosyo-ekonomik farkların giderilmesi üzerine politikalar belirlemektir. Tüm dünya ülkelerinde kırsal kalkınma hamleleri harekete geçirilmiş, özellikle AB üyelik kriterleri çerçevesinde ülkemiz de kırsal kalkınma çerçevesindeki projelere öncelik vermiştir.

Kırsal kalkınmanın asıl amacı kırsal kesimin gelir seviyesini arttırmak, yaşam standartlarını iyileştirmek, kırsal kesimlerde mukim fevkalade potansiyelin harekete geçirilerek istihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması ve sürdürülebilir tarım ve hayvancılığın sağlanmasıdır. (Gülbuçuk, Karabıyık,2002: s.472)

Ülkemizin bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar gün geçtikçe artış göstermiş ve geri kalmış bölgelere yönelik kalkınma projeleri her dönem yönetimi için bir problem olarak görülmüştür. Devlet Planlama Teşkilatı önderliğinde 5 yıllık kalkınma planları hazırlanmış ve gelirsel bölge farklılıklarını ortadan kaldırmak üzere birçok proje oluşturulmuştur. Bu alanda ortaya atılan projelerden çoğunluğunu ise kırsal kalkınma programları oluşturmuştur. Bu projelerin uygulanmasında gönüllü kuruluşlardan da yararlanılmıştır. Bu kuruluşların ilki 1969 yılında resmen kurulmuş ancak 1967 yılından beri aktif olarak kalkınma konusunda ülkemize hizmet veren Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)'dir. (Türkiye Kalkınma Vakfı,2020, Tarihçe)

Kalkınmanın amaçlarını maddeler halinde özetlersek; 1) Yörelerdeki doğal kaynakları maksimum bir biçimde değerlendirmek, verimliliği arttırmak, 2) Tarımın gelişmesini sağlamak, tarımsal çıktıları arttırmak 3) Kırsal kesimdeki potansiyeli harekete geçirmek, örgütlemek, işsizliği azaltmak, 4) Altyapıyı geliştirmek, 5) Eğitilmiş iş gücü temin etmek ve nitelikli elaman sağlamaktır. (Gülbuçuk, Karabıyık,2002: s.473)

Bu çalışmalardan en güzel örneği ise Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) olarak adlandırılan proje olmuştur. 1971 yılında başlatılan KÖY projesinde imalat, sanayi, madencilik, tarım alanlarında sanayi kollarının oluşturulması amaçlanmıştır. Devlet bu proje ile bu sektörleri teşvik etmek istemiştir ve teşvik edilen alanlara yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, vergi indirimi, prim desteği ve kredi imkânlarının genişletilmesi gibi olanaklar sağlamıştır.

Yine bu kapsamda yapılan en başarılı ve kapsamlı proje örneği Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) olmuştur. GAP, Mezopotamya ovasında yer alan 9 ili (Adıyaman, Şanlıurfa, Gaziantep, Batman, Diyarbakır, Kili, Mardin, Siirt ve Şırnak) içerisine alan

cumhuriyet tarihinin en maliyetli ve kapsamlı olup, Fırat-Dicle Havzası'ndaki tarımsal arazilerin sulama ve hidroelektrik enerji üretimine imkân sağlayacak, 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali içerisinde barındıran, ülkemizin %10-15 arasında nüfusuna hitap edecek bir proje olarak ortaya çıkmıştır. GAP ile bölge vatandaşlarının tarımsal gelirinin artırılması ve tüm bölgelerde sulu tarıma geçilmesi öngörülmüştür. GAP, birden çok sektörü içinde barındıran, birbirine bütünleşmiş, kalkınmada sürdürülebilirliği hedefleyen bir anlayış içerisinde olan ülkemizin en büyük, dünyada uygulanmakta olan en büyük projelerden bir tanesidir. Bu projenin hedeflenen ve hâlihazırdaki durumuna atıfta bulunursak; GAP kapsamında 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali ile sulama şebekelerinin yapımı planlanmış, tamamlanmasıyla 1,8 milyon hektar tarım alanının sulanması, 27 milyar kilovat-saat elektrik üretimiyle ülkemizin enerji ihtiyacını büyük bir oranda karşılanması hedeflenmiştir. Son durumda Gap' ta 19 baraj tamamlanmış, 13 Hidroelektrik Santrali (HES) tamamlanmıştır. Bu proje ile bölge illerinde sulamalı tarıma geçilmiş ve sanayisel ve katma değeri yüksek tarımsal ürünler üretimi yapılmış ve ihracat rakamlarında ülkemiz ekonomisine ciddi katkılar sunmuştur. Bu proje hala gelişerek devam etmektedir. (GAP, Son Durum Raporları, 2020, s.61)

1980 – 2000 Yılları Arasında Uygulanan Tarım Politikaları: 1980-2000 arası dönemi serbest pazar ekonomisi dönemi diye adlandırmak gerekir. Bu dönemde sadece tarım politikaları değil tüm ekonomi programları değişime uğramıştır. Bu dönem tarım politikalarında da adeta bir dönüm noktası olmuştur ve uygulanan politikalarda hayati değişimler söz konusu olmuştur.

AB'ye üye ülkeler arasında ikinci dünya savaşı sırasında yaşanan kıtlık sorunu endişesi yeni bir birlik kurulmasına sürüklemiş ve siyasi, politik, ekonomik ve tarım politikalarının ortak bir çerçeve dâhilinde yürütülmesini öngören Ortak Tarım Politikaları (OTP) belirlenmiştir. AB bütçesinin yarısına tekabül etmesi bakımından ve ilk ortaklık projesi olarak incelendiğinde OTP, AB' nin en önemli projesidir denilebilir. OTP, kısaca özetlemek gerekirse ülkelerin ulusal tarım politikalarını lağvedip ortaklık çerçevesinde tarım politikalarını entegre etmelerine denmektedir. Burada ortak bir pazarın oluşturulması konusunda ülkelerden üç önemli koşulun yerine getirilmesi istenilmiştir. Bunlar; ticaret engelleri kaldırılacak buna ilave olarak kota, gümrük vergisi, ihracat desteklemeleri, mevsimsel kısıtlamalar kaldırılacaktır. Üye ülkeler kendi hususi tarım politikalarını terk edip OTP' ye geçecek, ülkelerin gelişmişlikleri göz önünde bulundurularak teknik

anlamda, alt yapı bağlamında, tarımsal girdi maliyeti açısından farklılıklara neden olan uyum için geçiş dönemi belirlenecek şeklinde hususlar üye ülkelerden talep edilmiştir. (İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No:158, 1999)

AB' ye üyelik müktesebatı gereği ülkemizin de bu belirlenen kriterlere uyma gereği çerçevesinde yenilikler yapılmaya devam edilmiş özellikle 1990'lı yılların sonunda hızlanmıştır. Yine bu dönemde devlet enflasyondaki hızlı artışın faturasını sübvansede edilmiş ürünlere kesmiş ve devletin müdahaleci politikalarında azalmalar görülmüştür. Devletin tarımsal politikadaki bu bakış açısı değişikliğinin bir sonucu olarak, girdi fiyat desteklerinde azalma, kredi sübvansiyonların azalma meydana gelmiş ve neredeyse piyasa faiz oranlarına yaklaştırılmıştır. (Türkecul, 2006: s.91)

Destekleme ödemelerinde yaşanmış olan gecikmeleri ortadan kaldıracak bir mekanizma ortaya çıkarılmak istenilmiştir ve bu çerçevede 1982 yılında “Destekleme Çerçeve Kararnamesi” çıkarılmış ve bu kararnamede destekleme fiyatlamalarını saptanmasına “Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu” ve alım esaslarının belirlenmesine de “Para Kredi Kurulu” yetkili kılınmıştır. (Karakayalı, 2003: s.248)

Yine bu dönemde uzun vadeli yapısal politikalardan ziyade konjonktüre odaklı etkili ve kısa vadeli planlar uygulamaya alınmıştır. 1980 sonrasında 4, 5, 6 ve 7. Kalkınma planlarının amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:(Kıymaz, 2000: s.58)

- ✓ Tarım ürünlerinde fiyat istikrarı,
- ✓ İklim ile üretim arasındaki dengesizliğin giderilmesi,
- ✓ Tarımdaki işgücüne yeterli ve düzenli gelir desteği,
- ✓ Tarım ürünlerinin ihracat desteklerinin arttırılması,
- ✓ Tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında destek sağlanması,
- ✓ Tarım sektörünün kamu eliyle kooperatifleşmesinin ve örgütleşerek güçlenmesinin desteklenmesi,
- ✓ Tarımda modern uygulamalara geçilmesi,
- ✓ Tarım makinelerinin modernize edilmesi ve bu ekipmanlara uygun kredilendirmenin sağlanması,
- ✓ Tarıma dayalı sanayi tesislerinin arttırılması ve hammadde temini,
- ✓ Nüfus artışına bağlı olarak beslenme imkânlarının arttırılması ve ihtiyacın giderilmesidir.

1981 Yılından itibaren 10 ürüne kadar düşürülen ürünsel destekleme seçim yılına

yani 1991’ e gelince tekrar arttırılarak 26 ürüne çıkarılmıştır. Destekleme alımlarına konu ürünlerin, stratejik olarak belirlenmesi, anlık kısa vadeli kararlara, konjunktürel dalgalanmalara bakılmaksızın yapısal reformlar çerçevesinde planlar dâhilinde izlenmesi tarımın desteklenmesi ve geliştirilmesi ve artık kenara köşeye itilen bir sektör halinden çıkarılması hususunda içtimai önem arz etmektedir. Bu sektör seçim dönemlerine kurban edilmeyecek kadar hassastır. Tarım uzun vadeli kalkınma konusunda ve vatandaşların sağlığı konusunda çok önemlidir.

Bu hususta 5 Nisan 1994 kararları tarımın yapısal reformları bakımından önem arz etmektedir. Bu tarihte sürdürülebilir kırsal kalkınma, döviz kurunu düzene koymak ve mali piyasaları düzenlemek ve yapısal reformlar ortaya koymak adına “Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı” devreye alınmıştır. 5 Nisan kararları, Uluslararası Para Fonu (IMF)’ ye verilen taahhütler neticesinde belirli bir çerçeveye alınmıştır. Bu yapıda artık sübvansiyon ve destekleme dağıtan, her konuda üretim yapmaya çalışan üreten devlet yapısından ekonomide piyasa mekanizmasının işleyişini sağlayan, kurum ve kuruluşlarıyla onları kontrol eden bir yapıya dönüştürülmüştür. (İnan, Gaytancıoğlu, 2003: s.11) 5 Nisan kararlarında tarım ile ilgili alınacak önlemler (Karakayalı, 2003: s.249) maddeler halinde şu şekilde sıralanabilecektir:

- ✓ Belirlenen devlet destek fiyatları ilgili ürüne çiftçilerin rağbetini arttırmakta, devlet tarafından alınan ürünlerin yüksek stok miktarlarına ulaşmasına ve stok maliyetlerine sebep olmaktadır. Bu reformda ise artık destekleme belirlenirken dünya konjunktürü dikkate ve yurt içi değişimler dikkate alınacaktır.
- ✓ Bu kapsamda alınan tarımsal destekleme kararları aynı zamanda alınan ücret ve maaş artışlarında öngörülen oranlarla bütünleşik ve birbirlerine tutarlı olması aranacaktır.
- ✓ Doğrudan fiyat desteği ve kredi destekleri dışındaki olanaklara ağırlık verilecektir.
- ✓ Sübvansiyon tutarları bütçe sınırları kabilinde olacaktır.
- ✓ Dağıtımını devletin üstlendiği tarımsal girdilerin, örneğin gübre gibi, fiyatları piyasa şartları göz önünde bulundurularak serbest piyasaya göre şekillenecektir.

- ✓ Destekleme alımları azaltılacak olup, şeker pancarı, hububat, tütün destekleme alımları bu kapsamdan çıkarılacaktır.

5 Nisan kararları devletin üretime aşırı müdahalelerinden kurtulması ve işçi devletten denetçi devlet yapısına dönüşmesi bakımından gayet iyi gözükse de sanayi hammaddesi olan başta şekerpancarı, kenevir, tütün gibi katma değeri yükseltilebilecek ürünlerin ekimlerinin azaltılması hususunda tarımın geleceği konusunda da zararlı sayılabilecek kararları da içerisinde barındırmıştır. Ayrıca yine bu dönemde alınan hatalı kararlardan bir tanesi de tarımsal girdilerin en önemlisi sayılan şu anda bile çiftçi girdi maliyetlerinde en başta sayılan gübre desteklerinin kaldırılması konusunda olmuştur. 1970' li yıllarda ücretsiz ve kontrolsüz gübre dağıtımı ne kadar yanlış ise desteğin birden kaldırılması da hatalı bir karardır. Çiftçilere, toprağa ve suya velhasıl sürdürülebilir tarıma ve çevreye zararları araştırılmadan yabancı firmalara pazar oluşturulmak adına ücretsiz dağıtılan gübreler toplumu uzun vadede olumsuz etkilemiştir. Kanserojen maddeleri barındıran maddeler çevreye zarar vermiştir. Bir ürüne destek verilirken fayda-maliyet analizi yapılmadan kararlar alınmamalıdır.

2000 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Politikalar: Bu bölümde milenyum çağı olarak adlandırılan 2000 yılından günümüze tarım politikaları ele alınmış olup, son bölümde 2020-2023 Bakanlar Kurulu Kararnamesi (BKK) sadece yapılan değişikliklere değinilmiştir. Yani burada 2000-2019 yılları arasındaki yapılan reformlara değinilmiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde tarım sektöründe ve yine finansman ayağında reform yapılması mecburiyeti hasıl olmuştur. Bu konuda bir yandan tarihi bir tekerrürle yine yapısal bir plana dayanak sağlanılmadan destek verilen ürünlerin alımlarından kaynaklı sorunlar ortaya çıkarken; yine bir tezat olarak tarım ürünlerinin stoklarda çürütülmesinden kaynaklı problemler de Türkiye gündeminde yer almıştır. Yani alım yaparken bir plansızlık, stoklarken ayrı bir düzensizlik gündemi meşgul etmiştir. Bununla birlikte hayvansal ürünlerin ve yağlı tohumlu bitkilerin arzında yaşanan problemler, diğer yanda da üye olunması ile çeşitli zaruriyetlerin yaşandığı IMF, Dünya Bankası (World Bank, WB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kaynaklı problemler Türkiye tarım politikaları gündeminde yer almıştır. Bu sebeple reformlar dönemine tekrardan adım atılmıştır. (Abay, Olhan vd. 2005: s.3)

Türkiye 2001 yılından itibaren Tarım Reformu Projesini hayata geçirmiş olup,

tarımsal fiyat desteklerinin tamamını ve sübvansiyona sahip tüm girdi ürünlerin desteklerini kaldırmıştır. Bunun yerine Doğrudan Gelir Desteği Sistemine (DGDS) geçiş sağlanmıştır. Dünya Bankası'nın destekleri ile 2000 yılı itibariyle uygulanmaya alınan tarım reformu dört ana bölümden oluşmuştur. Bunlar:(Abay, Olhan vd.2005: s.1)

- ✓ Doğrudan Gelir Destekleri,
- ✓ Her türlü sübvansiyon uygulamasına son verilmesi (fiyat ve girdi desteği)
- ✓ Tarımsal devlet işletmelerinin özelleştirilmesi,
- ✓ Serbest piyasaya alım ve pazarlama konularında devlet müdahalelerinin azaltılmasıdır.

2006 yılı ülkemiz tarımı açısından mevzuat altyapısı olarak bir milat olacak yapısal bir reforma kavuşmuştur. 25.04.2006 tarih 26149 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan kanun ile Türkiye ilk kez tarım kanununa sahip olmuştur. Kanun AB ve DTÖ ile olan taahhütlerimiz çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu tarım politikalarında şu ilkelere öncelik verilmiştir; özel sektör etkisinin artırılması ve kamu etkisi olan işletmelerin ortadan kaldırılması, uluslararası verilen taahhütlere uyum, insan sağlığı ve çevre, sürdürülebilir tarım ve yaşam, kurumsallaşma, kooperatifçilik ve örgütlenme, yerinden yönetim, tarımsal kalkınmada şeffaflık ve bilgilendirmek olarak belirlenmiştir.

Tarımsal desteklemelere amaç olarak, tarım sektöründeki öncelikli problemlerin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, bu politikalara sektörün uyumunu sağlamak ve verimliliği arttırmak belirlenmiştir.

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarım politikalarının öncelikleri şunlardır:

- ✓ Tarımsal üretimde verimlilik, ürün çeşitliliği, kalite ve rekabet gücünün yükseltilmesi.
- ✓ Yeterli ve güvenilir gıda arzının sağlanması.
- ✓ Tarımsal işletmelerin altyapılarının geliştirilmesi.
- ✓ Tarımsal faaliyetlerde bilgi ve uygun teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması.
- ✓ Tarımsal girdi ve ürün piyasalarının geliştirilmesi ve üretim-pazar entegrasyonunun sağlanması.
- ✓ Tarımsal üretimin tarım-sanayi entegrasyonunu sağlayacak şekilde

yönlendirilmesi.

- ✓ Tarım sektörünün kredi ve finansman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin düzenlemeler yapılması.
- ✓ Destekleme ve yönlendirme tedbirlerinin alınması.
- ✓ Doğal afetler ve hayvan hastalıklarına karşı risk yönetimi mekanizmalarının geliştirilmesi.
- ✓ Kırsal hayatın sosyo-ekonomik açıdan geliştirilmesi.
- ✓ Üretici örgütlenmesinin geliştirilmesi.
- ✓ Tarım bilgi sistemlerinin kurulması ve kullanılması.
- ✓ Toplulaştırma, arazi kullanım plânının yapılması ve ekonomik büyüklükteki tarım işletmelerinin oluşturulması.
- ✓ Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve rasyonel kullanımı.
- ✓ Avrupa Birliğine uyum sürecindeki gelişmelerden doğacak ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde ortak piyasa düzenlerinin öngördüğü, idarî ve hukukî düzenlemelerin yapılması.

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımsal destekleme araçları şunlardır:

Doğrudan gelir desteği: Üreticilere, tarımsal üretim amacıyla işledikleri araziler için Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen birim ödeme miktarı üzerinden, doğrudan ödeme yapılır. Ödeme miktarları, üreticilerin tarım politikaları amaçları ve çevre koruma koşullarına uyumunu kolaylaştırmak üzere farklı düzeylerde belirlenebilir. Doğrudan gelir desteği ödemelerine ilişkin esas ve usuller, bu Kanunun temel yapısıyla çelişmeyecek şekilde, her yıl Kurulun tavsiyesi ile Bakanlık tarafından çıkarılacak uygulama tebliğleri ile belirlenir. Uygulama tebliğleri, ilgili yılın ilk iki ayı içerisinde yayımlanır. (Bakanlık,* gerektiğinde ek tebliğler çıkarabilir.)

Fark ödemesi: Çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak fark ödemesi desteği verilir. Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsar. Her yıl, fark ödemesi kapsamına alınacak ürünler ile ödeme miktarları Kurul tarafından belirlenir. Fark ödemesinden yararlanacak çiftçilerden üretim faaliyeti ve ürünlerin satışına ilişkin belgeler istenebilir.’

Telafi edici ödemeler: Üreticilerin arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmeleri teşvik edilir. Üreticilere, arazilerinde alternatif

ürünleri yetiştirmelerinden dolayı karşılaşılabilecekleri gelir kayıplarını önlemek üzere telafi edici ödeme yapılır. Her bir üretici için yapılacak ödeme miktarı, üreticinin alternatif ürünlerin üretimine ayırdığı arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı suretiyle hesaplanır. Üreticilerin bir araya gelerek, alternatif ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için yapacakları yatırımların finansmanı için ek ödemeler yapılabilir. Telafi edici ödemelerin ürün kapsamı, ürünler bazında birim ödeme miktarları, ödeme süreleri ve ek ödeme miktarları her yıl Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.’

Hayvancılık destekleri: Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde sağlığa uygunluk şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi ve su ürünlerinin desteklenmesi amacıyla destekleme tedbirleri alınır.

Hayvancılık desteklemelerinde, bölge ve iller bazında farklı destekler uygulamaya ve ödeme miktarlarını belirlemeye, Cumhurbaşkanı yetkilidir.

Tarım sigortası ödemeleri: Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı Devlet tarafından karşılanır.

Tarım sigortasından yararlanacak ürünler ile teminat altına alınacak riskler Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.

Kırsal kalkınma destekleri: Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapı ve sosyal yapının güçlendirilmesi, modern sulama sistemlerinin geliştirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdî olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, Devlet tarafından karşılanır. Kırsal kalkınma destekleri uygulaması Bakanlık tarafından yapılır. Kırsal yatırımların desteklenmesinde, köy ve diğer kırsal alanda yaşayan topluma istihdam sağlayıcı tarımsal ve tarım dışı ekonomik yatırımlara öncelik tanınır. Kırsal kalkınma destekleri çerçevesinde desteklenecek projeli yatırımlarda; hedef kitle ve yerel paydaşların katılımı, tabandan yukarı yaklaşım, sürdürülebilirlik, uygun teknolojilerin kullanılması ve modern işletmecilik sistemlerinin yaygınlaştırılması ilkelerine uyulması esastır.

Desteklenecek yatırım projelerinin konuları, desteklemelerin proje türleri bazında

hangi oranlarda yapılacağı ve uygulamaya dönük diğer hususlar, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.

Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri: Erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çayır, mera, organik tarım ve ağaçlandırma için kullanmalarını teşvik etmek üzere, kendilerine belirli bir süreyi kapsayacak şekilde, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri sağlanır. Ödemeler, Bakanlık ile üreticiler arasında akdedilecek sözleşmelere dayalı olarak ve birim arazi üzerinden yapılır. Her bir üretici için yapılacak çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ödemesi, üreticilerin bu program için tahsis edecekleri arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı ile hesaplanır. Üreticilerin, bu araziler üzerinde ayrıca çevre koruma tedbirleri almaları da istenir. Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ödemelerinin hangi arazilerde uygulanacağı, sözleşmelerin kapsamı, ödemelerin süresi ve ödeme miktarları Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.

Diğer destekleme ödemeleri: Araştırma, geliştirme ve tarımsal yayım desteği, pazarlama teşvikleri, özel depolama yardımı, kalite desteği, piyasa düzenlemeleri desteği, organik üretim desteği, imha desteği, ürün işleme desteği, gerektiğinde bazı girdi destekleri ile tarım havzaları destekleri ve benzer konularda destekleme araçları kullanılabilir. Bu destekleme araçları her yıl Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımsal desteklemelerin uygulama esasları şunlardır:

- ✓ “Destekleme ödemeleri; bölge, işletme, arazi, ürün, tarım sistemi, sözleşmeli üretim, ıslah ve çevre gibi konulardaki öncelikler ve tercihler ışığında farklı miktarlarda yapılabilir.
- ✓ Bir tarımsal işletmenin alabileceği azamî toplam destekleme miktarı, yıllık olarak belirlenebilir.
- ✓ Destekler, üretici örgütleri aracılığı ile de ödenebilir.
- ✓ Desteklenecek ürünlerin ve destekleme ödeme miktarının belirlenmesinde kalite, standart ve sağlık kriterleri dikkate alınır.
- ✓ Üreticilere yapılacak her türlü destekleme ödemelerinde, bütünleşmiş idare ve kontrol sistemi kullanılır.
- ✓ Çiftlik muhasebe veri ağı kayıtlarına ait bilgiler kontrol ve istatistikî amaçlı

olarak kullanılabilir, ancak ifşa edilemez. Bu hükme uymayanlar için genel hükümler çerçevesinde cezaî işlem yapılır.

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımsal desteklemelerin amacı şunlardır:

“Tarımsal desteklemelerin amacı; tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır. Tarımsal destekleme politikaları, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanır. Ödemeler bütçe imkânları çerçevesinde ve programların niteliğine bağlı olarak, gerekli denetim ve kontrollerin tamamlanmasından sonra ödenir.”

18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımsal desteklemelerin ilkeleri şunlardır:

- ✓ Tarım politikalarının amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunması.
- ✓ AB mevzuatı ve uluslararası taahhütler ile uyumlu olması.
- ✓ Üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesi.
- ✓ Kullanılacak kaynağın, adil ve etkin bir şekilde üreticilere yansımaları sağlayacak yapıda olması.
- ✓ Tarımın alt sektörlerinde dengeli bir dağılım göstermesi.

Bu kanunda yer alan Bakanlık unvanı 02.07.2018 tarihli 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin (KHK) 202. Maddesinde yer alan “Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir.

Tarımsal Desteklemelerin Finansmanı: 18.04.2006 tarihinde çıkarılan tarım kanununda yer alan ve günümüz içerisinde güncellemesi yapılan tarımın finansmanı konusuna şu şekilde değinilmiş ve dinamik ve değişken bir oran getirilmiştir. Burada hem iç kaynaklar hem de dış kaynaklardan karşılanabileceği ifade edilebilmekle birlikte, tutarın GSMH’ nın yüzde 1’inden aşağıda olamayacağı hususu getirilmiştir. Burada dikkat edeceğimiz husus devlet iyi hasıla elde ederse tarım desteği de iyi olacak ancak kriz ortamında tarımın da desteklemelerden yararlanamayacağı hususudur. Ayrıca burada iç veya dış kaynaklar hususu direk bütçeden veya bankalardan veya kooperatiflerden borçlanma yoluyla hususları tarımın finanse edileceği anlaşılmaktadır. Burada dış kaynaklarda iki kurum şimdilik kastedilmektedir. Ziraat Bankası nakdi olarak, Tarım Kredi Kooperatifleri ise hem nakdi hem de aynı olarak destek olabilmektedir. Devletin

sübvans eettiği finans ürünleri detaylı tablolar halinde ileriki bölümlerde açıklanacaktır.

Bakanlar Kurulu 2020-2023 Kararlarına Göre Tarımın Finansmanı ve Detaylı Kredi Ürünlerinin Analizi/ 2019-2020 Faiz Desteklerinden Farklılıkları ve Gerekçeleri

Bu bölümde BKK'nda alınan 2020-2023 kararnamesinde belirtilen kredi ürünleri bazında detaylı açıklamalar ve hesaplamalar aktarılacaktır. Günümüzün finansman desteği oranları tablolar halinde anlatılacak, özel bankalar nezdinde veya diğer müşteriler bazında hesap tabloları ile kıyas edilerek çiftçilerin fayda-maliyet analizleri ve fırsat maliyetlerinden bahsedilecektir. Bu bölümün neticesinde ürünsel bazlı öneriler gerçekleştirilmiş ve tez sonuç bölümü ile nihayetlendirilmiştir.

Kamu faiz destekleme uygulamaları kamu bankaları veya kooperatifleriyle yapılmaktadır. BKK ile alınan kararlar neticesinde faiz uygulamaları ürünsel bazda, bölgesel bazda, müşterisel bazda gerçekleştirilmektedir.

Ticari sübvansiyon uygulamaları Esnaf ve Sanatkârlar Odası aracılığı ile Halkbank tarafından kredi tahsisi gerçekleştirilirken, tarımsal sübvansiyon uygulamaların nakdi kısmı çoğunlukla Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri ile yine aynı desteklemelerin çoğunluğu yine Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığı ile yapılmaktadır. Ayrıca yine bölgesel odalar ve kooperatifler aracılığı ile tarımsal destekleme yapılabilmektedir. Bu bölümdeki destekleme kavramı kredi maliyetlerindeki oransal desteklemeler kastedilmektedir. Aşağıda Bkk kararlarına göre kredi tahsisi gerçekleştirilebilecek üretim konuları, işletme ve yatırım uygulamaları gösterilmiştir.

Tablo 7: Üretim Konusuna Göre Destekleme Tablosu

Ürün Konusu	İşletme	Yatırım
Büyükbaş Hayvancılık	Evet	Evet
Küçükbaş Hayvancılık	Evet	Evet
Mekanizasyon Kredileri	Hayır	Evet
Modern Sulama Sistemi	Hayır	Evet
Arazi Alımı	Hayır	Evet
Arıcılık	Evet	Evet
Bitkisel Üretim	Evet	Hayır
Örtü altı-Seracılık	Evet	Evet

Kaynak: Bakanlar Kurulu, 2019 Kararnamesi

Üretim konusuna göre kredilendirme ve destekleme tablosunu açıklamanın fayda olacağını düşünülmüştür. Burada BKK destekleri verilen üretim konuları verilmesine rağmen işletme ve yatırım ne demektir bu konuya değinelim.

İşletme kredileri, vadesi en fazla 18 ay olarak belirlenmiş ve tarımsal işletme sahiplerinin günlük ihtiyaçlarını barındıran giderler; işçi giderleri, SGK giderleri, elektrik ve su giderleri, veterinerlik ve tedavi giderleri, mazot ve benzin giderleri, tohum, gübre ve ilaçlama giderleri gibi dönemsel ve kısa süreli vadeli ödemelerine yönelik finansman yapısını ifade etmektedir. Bu krediler genellikle borçlu cari hesap (BCH) şeklinde kullanılmaktadır. BCH' lar genellikle 12 ay içerisinde kapanması gerekirken, çiftçilere özel olarak burada 18 ay vadeye kadar uzatılmıştır.

Yatırım kredileri ise genellikle bir varlığa sahip olmayı amaçlayan uygulamaları kapsamaktadır. Bu ürünlerde genellikle 1 yıldan uzun vadeye sahip denilebilmesine rağmen faaliyet döngüleri sonucunda eğer nakit akım tablosunda kredi tahsilâtını yapabilecek seviyede gelir mevcut ise bu durumda 1 yılda olabilecektir. Yatırım kredileri arazi, mekanizasyon araçlarının alımı, büyükbaş ve küçükbaş hayvan alımı, modern basınçlı sulama sisteminin kurulumu gibi uzun süreli giderlerin finansmanını kapsamaktadır. Bu ürünlerin finansmanı uzun vadeli olması basiretli işletme sahiplerinin alması gereken kararlardandır.

Ayrıca önceki bölümlerde değinildiği üzere faaliyet döngüsü içerisindeki giderlere kısa vadeli finansman kaynağı kullanılırken; nakit akışında uzun sürede gelire destek olması beklenen yatırımlar uzun vadeli finansman ile kullanılması gerekir. Bu durum işletme sahiplerinin işletmelerinin maksimum faydayı elde etmeleri için önemli bir tekniktir. Aksi halde yatırım kredisi alabilirken doğaya doğrudan bağlı gelire sahip olduğunu hiçe sayıp işletme kredisi tercih eden bir işletme sahibi; aksi bir durumla karşılaşp gelirlerinde umulmadık bir azalma olup borcunu ödeyemediğinde iflas ile ya da daha yüksek maliyetli yapılandırma uygulamalarıyla karşı karşıya kalabilecektir.

2020 yılında finansman boyutunda önceki yıllardan farklı olarak faiz oranlarındaki sübvans destekleri ülkemiz tarım politikalarındaki hedef ve vizyon göz önüne alınarak kademeli olarak bazı ürünlerde destek miktarında oransal olarak azalış, bazı ürünlerde artış, bazı ürünlerde miktar kısıtı konulmuştur.

Tablo 8: 2020 Güncel ve 2017-2019 Arası Döneme İlişkin Sûbvans Oran**Tablosu**

Üretim Konusu	Sûbvans Oranı (Güncel)	2017-2019 arası Sûbvans Desteği
Hayvansal Üretim İşletme	100.000 TL ‘ye kadar % 100 Sûbvans üzeri miktarda % 50 Sûbvans	% 50 Sûbvans
Bitkisel İşletme	50.000 TL’ ye kadar % 100 Sûbvans, üzeri miktarda % 50 Sûbvans	% 50 Sûbvans
Traktör Kredileri-Yatırım	Yerli Malı % 50, İthal % 25	% 50 Sûbvans
Mekanizasyon Kredileri-Yatırım	% 50 Sûbvans	% 75 Sûbvans
Modern Sulama ve Güneş Enerjisi projeleri-Yatırım	% 100 Sûbvans	% 100 Sûbvans
Süt Hayvanı Projeleri-Yatırım	100.000 TL ‘ye kadar % 100 Sûbvans üzeri miktarda % 50 Sûbvans	% 100 Sûbvans
Sera Projeleri-Yatırım	% 100 Sûbvans	% 100 Sûbvans
Arazi Alımı-Yatırım	% 50 Sûbvans	% 50 Sûbvans

Kaynak: Bakanlar Kurulu, 2019 Kararnamesi

Yukarıda tablo 8’de gösterildiği üzere bakanlık ülkemiz tarım hedef ve vizyonları düşünülerek bazı ürünlerde destek oranını ayarlamaktadır.

Bu ürünler uygulamalı olarak son bölümde değinilmiş olmasına rağmen, Bakanlar Kurulu Kararı ve Ziraat Bankası uygulama esasları incelendiğinde, tarım için stratejik birçok konuda devlet desteği ve sùbvansiyonlar bulunmaktadır. Hatta öyle ki işletme giderlerinin finansmanında bitkisel de 50.000 TL, hayvansal da 100.000 TL’ ye kadar % 0 faiz uygulanmaktadır. Bu durum küçük işletmelerin korunması bağlamında çok önemli bir görev icra etmektedir. Tarımın finansmanı boyutuyla incelendiğinde ülkemiz tarımı ciddi manada desteklenmektedir.

2.7. TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMANI VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de tarımın finansmanı bağlamında kredi türleri tasnif edilmiş ayrıca bankalardan temin edilen kredi tabloları iliştilerle daha anlaşılır hale getirilmiştir. Bununla birlikte Bankalar Birliği nezdinde sektörün durumu

gösterilmiştir.

2.7.1. Tarım İşletmelerinin Tanımı ve Finansman İhtiyacını Doğuran Sebepler

Tarım, bitkisel veya hayvansal veya karma faaliyet olarak kabul edilen her iki faaliyetin de birlikte icra edilmesine denilebilir. Yine ayrı bir tanımda tarımsal ürünlerin hammadde, yarı mamul ya da mamul şekline getirilip bu ürünlerin satışına kadar yapılan tüm faaliyetlere tarım denilmektedir.

Wikipedia'daki tanımı ise; ziraat olarak da adlandırılan tarım, bitkisel veya hayvansal ürünlerin imalatı, bu ürünlerin kalitesinin artırılması, verimliliğin sağlanması, uygun şartlarda muhafazası, işlenmesi ve nihai tüketiciye pazarlanmasını ele alan bilim dalına denilmektedir. (Wikipedia, tarım) Tarım 3 ayrı bölümden oluşur, bunlardan birincisi bitkisel üretim, ikincisi hayvansal üretim üçüncüsü ise karma üretim faaliyetleridir.

Ayrıca 193 Gelir Vergisi Kanunumuzun (GVK) 52.-57. maddeleri zirai kazanç hükümlerinden şöyle bahsetmiştir “arazide, deniz, göl ve nehirlerde ekim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yolları ile veyahut doğrudan doğruya tabiattan istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcıları ve yetiştiricileri tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden sair şekillerde faydalanılmasını ifade eder.” Bu kapsama giren faaliyetler (Aslan, 2020, Zirai Kazanç);

- ✓ Arıcılık,
- ✓ At yetiştiriciliği,
- ✓ Mantar yetiştiriciliği,
- ✓ Araziler üzerinde yapılan her türlü ekme, dikme ve bakım faaliyetleri,
- ✓ Alım, satım ve celepçilik hariç her türlü hayvan yetiştiriciliği,
- ✓ Balık tutumu ve yetiştirilmesi faaliyetleri zirai faaliyettir.

Burada GVK. Bitkisel üretimi topraklı faaliyetler ile dar kapsamlı tutsa da ileride ortaya çıkacak olan topraksız tarım faaliyetlerinin yaygınlaşmasından sonra güncelleneceği ve bazı bölümlerin ilave edileceği umulmaktadır. Çiftçiler genel anlamda hala topraklı tarımla iştigal etmektedir. Teknolojik gelişmelerin ise ne getireceği belirsizliğini korumaktadır.

Nihai tüketicilere gıda ve tarımsal hammadde üretmek için kurulmuş olan

işletmelere tarımsal işletmeler denilir. Hem dñnya hem de ÷lkemizde sanayi ve teknolojik ÷rñnlerin katma değerli ÷rñn olmasından dolayı fiyatlandırması çok y÷ksek tutulmuş ve bu sebeple tarımsal ÷rñnlere hâsıla kıyaslarında fevkalade fark atmıştır. Her ne kadar tarım hâsıla rakamlarında oran bakımından k÷ç÷k g÷z÷kse de tarım insanların gıdasının temini ve diğer sekt÷rlere hammadde ÷retmesi bakımından hala önemini korumaktadır. İnsanlık bu duruma farklı ç÷z÷mler ÷retmeye çalışsa da temiz gıda, sağlıklı ÷rñnler ve organik tarım hala gündemde yerini korumakta ve hayati bir fonksiyon icra etmektedir.

Tarım konusu bu bağlamda incelendiğinde tarımın finansmanı ve sürdür÷lebilirliği de önem kazanmaktadır. Bu gibi sebeplerle tarımsal işletmeler korunmalı ve çiftçilik mesleğinin yok olması engellenmeli, yapılacak projelerle köyler bir cazibe merkezi haline getirilmelidir.

Toplumların gelişimlerini incelediğimizde tarım her dönemde stratejik önemini korumuş ve gelişimde hep katkı sağlayan bir sektör olmuştur. Gelişmişlik kavramı her asırda farklı ifade edilse de insan ve diğer canlıların gıdasının temelinde yer alan, her daim kaynak meydana getirme özelliği nedeniyle göz önünde tutulmuştur. Tarımın finansmanına; sermaye gruplarının hep alt gelir grubunda yer alması, ortaklık kültürünün oluşmaması, küçük aile işletmelerinden meydana gelmesi, zararlı hastalıklara maruz kalınması ve doğadan aşırı etkilenme, pazar imkânlarının gelişmemiş olması gibi nedenlerden dolayı işletmeler tarımsal finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. (Dernek, 2006, s.450)

Her işletmede olduğu üzere tarım işletmeleri de doğal faaliyet döngülerini sürdürmek, süreklilik, sosyal fayda meydana getirmek, talep meydana getirmek ve onu arz etmek, büy÷mek, kar etmek, hissedarlarının ve işletmesinin değerini yükseltmek (Ercan, Ban, 2005, s.11) gibi amaçları vardır. İşte bu amaçları gerçekleştirmek için işletmeler bazen öz kaynaklarına başvuru yaparken, bazen yıllık karlarını dağıtmayarak oto finansmana başvurur, bazen de kredilerin kaldıraç etkisi ve vergi avantajları göz önüne alınarak finansman kuruluşlarına kredi başvurularında bulunurlar. (Ercan, Ban, 2005, s.3)

Bu ana temada tarım işletmelerinin varlıklarını devam ettirebilmesi konusu önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yapılan yurtiçi ve yurt dışı analizlerde şu bulgulara ulaşılmıştır. Tarımsal çıktıları ile tarımın finansmanı doğru orantılıdır. Aralarında pozitif bağlar vardır. Finansman arttıkça ÷rñn artmaktadır. ÷rñn arttıkça kredi tutarında artış

olmaktadır ve verimlilik artmaktadır. (Kumar, Mishra, Sonkar, and Saroj, 2020, s.145-160)

Çalışmanın bu bölümünde tarımsal kredi kavramı ve türleri anlatılacağı için bu bağlamda kredi kavramını birkaç açıdan tanımlamakta yarar görülmüştür.

Kredi kelimesi Latince de yer alan “credere” (Wikipedia, Kredi) kelimesinden sözlüğümüze girmiş olup, itibar, saygınlık, güven, itimat kelimeleriyle eşleşmiştir. Banka ve finansman kuruluşlarının belirli bir tutarda nakdi ya da gayri nakdi ürünleri belirli bir vadede ve bu vade sonucunda belirli bir tutarda ücretle güven duyduğu kişi veya kuruma satış işlemine genel anlamda kredi denilmektedir.

5411 sayılı bankacılık kanunun 48. maddesine göre bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.

Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yöntemiyle sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır. (5411 sayılı bk/ madde 48, 2005)

Bu bağlamda tarımsal kredi kavramı da tarımsal işletmelerin veya gerçek kişilerin, gündelik harcamalarının veya yatırımlarının karşılanması için finansman kuruluşlarıyla yapmış oldukları borçlanma işlemine denilebilecektir.

Ayrıca tarımsal işletmeler; teknolojik alt yapısını geliştirmek, yeni arsa veya arazi almak, işletme kapasitesini arttırmak, alet ve ekipmanlarını arttırmak, hayvan varlıklarının sayısını arttırmak amacıyla kendi sermayeleriyle karşılayamadıkları tutarları orta-uzun vadeli kredilere yani yatırım kredilerine başvururken, yine faaliyet döngüsünün

finansmanını sağlamak ve gündelik harcamalarını temin etmek amacıyla da kısa vadeli kredilere başvururlar.

Bu konuyu daha da net kavrayabilmek adına tarımsal kredi çeşitlerini ortaya koymak ve uygulama örneklerini tablolar ile anlatmak daha faydalı olacaktır. Tarımsal kredileri birden çok açıdan gruplara ayıracağız ve tablolarla anlatımını bu bölümde göstereceğiz. Bu ayırım vade, tür, yapı, teminat, devlet katkısı gibi kavramlar göz önünde bulundurularak birden fazla şekilde gösterilebilecektir.

2.7.2. Tarımsal Kredi Türleri ve Uygulama Örnekleri

Farklı türde tarımsal krediler bulunmaktadır. Bu krediler aşağıda farklı açılardan gösterilmeye çalışılmış olup kamu ve özel bankalardan alınan hesaplama tablolarıyla gösterimi sağlanmaya çalışılmıştır.

2.7.2.1. Tarımsal Kredi Türleri

Bu bölümde tarımsal kredilerin türlerini ve birkaç uygulama örneği ile konunun daha pekişmesini sağlayacağız. Bu tablolar kamu kuruluşu ve özel bankalardan alınan verilere göre hazırlanmıştır.

Nakdi-Gayri Nakdi Krediler: Kredinin nakdi olup olmamasına göre tablo hazırlanmıştır.

Tablo 9: Nakdi-Gayri Nakdi Tarımsal Kredi Türleri Tablosu

Nakdi Krediler	Gayri Nakdi Krediler
İşletme Kredileri	Teminat Mektupları
Yatırım Kredileri	Gayri Nakdi Çekler
Donatma Kredileri	Ayni Krediler

Kaynak: Kamu ve Özel Bankalar ile Tarım Kredi Kooperatifleri internet siteleri

Kredi türlerinde ilk ayırım kredinin nakdi alınıp alınmamasıyla ilgili olmuştur. Burada firmalar ihtiyaçlarını bazen finansman kuruluşlarından doğrudan nakit olarak alırken, bazen firma bayilikleri söz konusu olduğunda veya bir iş, edimin yerine getirilmesinde kullanmak üzere teminat mektubu talep ederler, bazen çek defteri talep ederler bazen de üye olunan kooperatiften doğrudan mal alımı yaparlar. Ayni krediler genellikle Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından işletme sahibine açılan limit üzerinden kullanılır. Bu limiti tarımsal işletme ister kömür, isterse de gübre, tohum, mazot olarak alabilmektedir.

Tarım işletmeleri gerçek kişilerde teminat mektubu ve çek kullanımı pek görülmesi de tarımsal firmalarda artık yaygınlaşmaktadır. Tarımsal işletmelerde kurumsallaşma arttıkça gayri nakdi ürünlerin kullanımı da artacaktır. Genellikle nakdi kredi kullanımı yaygın olmakla birlikte gayri nakdi ürünlerin kullanımı Tarım Kredi Kooperatiflerinin son yıllardaki atılımları ve yaygın şube ağı sonucunda aynı ürünler de yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Tarımsal işletmelerine yapılan bu anket çalışmasında işletmelerin %90,6'sı nakdi kredi kullandığı, %64,4' ünün tarımsal işletme kredisi kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bankalar tarafından kullandırılan yatırım kredilerinin bir benzer uygulaması ise Tarım Kredi Kooperatiflerindeki donatma kredileri uygulamasıdır. Mekanizasyon araçlarının kredilendirilmesi bu kredi türü özelinde gerçekleşmektedir.

İşletme-Yatırım Kredileri: Kullandırılan kredinin kullanım amacına göre tablo hazırlanmıştır.

Tablo 10: İşletme-Yatırım Tarımsal Kredi Türleri Tablosu

İşletme Kredileri	Yatırım Kredileri
Bitkisel İşletme Kredileri	Süt hayvanı alımı Kredileri
Hayvansal İşletme Kredileri	Sera yatırım kredileri
Kredili Mevduat Hesapları	Mekanizasyon Kredileri
Borçlu Cari Hesaplar	Arazi Alım Kredileri
Kredi Kartları	Modern Sulama Kredileri
Hasat ve Pazarlama Kredileri	Güneş Enerji Panelleri Kredileri

Kaynak: Kamu ve Özel Bankalar ile Tarım Kredi Kooperatifleri internet siteleri

Tarımsal kredi türlerinin ikinci ayrımını ise kredi işletme kredisi midir? Yoksa yatırım kredisi midir? Buradaki ayrım tamamen işletmelerin kullanım amacına göre hazırlanmıştır.

Bir kredinin işletme veya yatırım kredisi olarak ayrımında esas konu işletmenin faaliyet döngüsü ile alakalıdır. İşletme faaliyet döngüsü içerisindeki harcamaları işletme kredilerine konu olurken, uzun vadede bir kapasite artırımı, varlık alımı gibi harcamaları da yatırıma konu olmaktadır. Bunlara birer örnek vermek gerekirse; işletmenin ihtiyacı olan gübre, mazot, veterinerlik, ilaçlama, elektrik, su giderleri gibi giderler işletme kredilerine konu olurlar. Öte yandan işletmenin nakliye araçları; traktör, kamyonet araçları alımları, kapasite artırımını sağlayacak ahırın büyütülmesi veya arazileri alımları,

yine teknik alt yapının geliştirmesi üzerine yaptıkları harcamalar ise yatırım kredisinin konusunu oluştururlar.

Tarımsal işletmelerde çok sık rastlanılan durum ise işletmenin kullanım amacı süt hayvanı yatırımı olurken, işletme kredisi ya da bch ürünleri kullandığı da görölmektedir. Bu durum ise finans açısından aykırı bir durum iken işletme açısından da hayati riskli bir durum söz konusu olabilmektedir. Hem krediyi ödeyememe riski hem de ödenmeme durumunda yüksek maliyetli yapılandırma riski ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Bu konuda işletmelee verilecek tavsiye ise şudur, net işletme sermayesini, dönen varlıklarını kısa vadeli yabancı kaynaklarla; yatırımları ise uzun vadeli yabancı kaynaklar ya da öz kaynaklar ile finanse ediniz. Bu durum hem rasyolarınıza olumlu yansıyacak ve kredibiliteniz artacak hem de zorlanma olmadan ödeme işleminiz gerçekteşecektir.

Vadeye Göre Kredi Türleri: Kullanılan kredinin vadesi göz önüne alınarak tablo hazırlanmıştır.

Tablo 11: Vadeye Göre Tarımsal Kredi Türleri Tablosu

Kısa Vadeli Krediler	Orta Vadeli Krediler	Uzun Vadeli Krediler
Borçlu Cari Hesaplar	Mekanizasyon Kredileri	Mekanizasyon Kredileri
Tarımsal Kredi Kartları	Hayvan Alımı Kredileri	Hayvan Alımı Kredileri
Hasat/Pazarlama Kredileri	Arazi Alım Kredileri	Arazi Alım Kredileri
Kredili Mevduat Hesapları	Modern Tesis Kurulum Kredileri	Modern Tesis Kurulum Kredileri

Kaynak: Kamu ve Özel Bankalar ile Tarım Kredi Kooperatifleri internet siteleri

Tarımsal kredi türlerinin üçüncü ayrımı ise kredilerin vadelerine göre yapılmıştır. Kredilerin vadeleri kısa-orta-uzun olarak ayrılmıştır. 1 yıldan kısa olanlara kısa vadeli krediler, 1-3 yıl vadeye orta uzun vadeli krediler, 3-7 yıl arasına ise uzun vadeli krediler denilmiştir. Orta ve uzun vade ürünleri birbirlerinden çok farklı değildirler.

Buradaki önemli husus ise bch konusunda yapılabilmektedir. Borçlu cari hesaplar kanun yapısında 1 yıl içerisinde kapatılması öngörülen hesaplarken, tarımsal işletmelere bir istisna getirilip 18 ay vade hakkı tanınmıştır. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu madde 89-101 arasında belirtildiği üzere cari hesap “İki kişinin herhangi bir hukuki sebep veya ilişkiden doğan alacaklarını teker teker ve ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip bunları kalem kalem alacak ve borç şekline çevirerek hesabın kesilmesinden sonra çıkacak artan tutarı isteyebileceklerine ilişkin sözleşme cari hesap sözleşmesidir.”

şeklinde belirtilmektedir. (TTK, 6102, s.89-101,2011) Yine burada vade mevzusu 3 aydan aşağı olmamak üzere bir hesap döneminde kapatılması gerekmektedir. Hesap devresi kavramı da muhasebe hesap devresi Ocak 1 ile başlayıp 31 Aralık ile sonlanmaktadır.

Tarımsal işletmelerin kısa vadede alacağı krediler, bch, kmh ürünleri, hasat ve pazarlama kredileri ve tarımsal kredi kartlarıdır. Yine orta-uzun vadede alacağı krediler hayvansal yatırım kredileri, traktör ve diğer makine ekipman kredileri, arazi ve gayrimenkul alım kredileridir. Kısa vadeli kredilere işletme kredileri, orta-uzun vadeli kredilere ise yatırım kredisi denilebilmektedir.

Buraya kadar tablolarla anlatılan kredi türlerini ayrıca amaçlarına göre, konularına göre, teminat durumuna göre, sübvansiyonlu olup olmama durumuna göre de sınıflandırma yapılmıştır.

Amaçlarına göre Krediler;

- ✓ Üretimi arttırmak için kullanılan krediler,
- ✓ Hasat pazarlamaya amacıyla kullanılan krediler,
- ✓ Tarımsal sanayiye yönelik krediler.

Konularına göre Krediler;

- ✓ Bitkisel üretim ve örtü altı tarım kredileri,
- ✓ Su ürünleri avcılığı ve kültür balıkçılığı kredileri,
- ✓ Arıcılık, İpek böcekçiliği vd. kredileri,
- ✓ Et veya süt hayvancılığı üzerine büyükbaş hayvan kredileri,
- ✓ Et veya süt hayvancılığı üzerine küçükbaş hayvan kredileri,
- ✓ Et veya yumurta tavukçuluğu krediler.

Sübvansiyonlu Olup Olmama Durumuna Göre Krediler: Bakanlık tarafından sübvansiyon desteği yapıp, yapılmaması durumuna göre krediler tablo haline getirilmiştir.

Tablo 12: Sübvansiyonlu-Sübvansiyonsuz Tarımsal Kredi Türleri Tablosu

Sübvansiyonlu Krediler	Sübvansiyonsuz Krediler
Bitkisel İşletme ve Yatırım Kredileri	Kredili Mevduat Hesapları
Hayvansal İşletme ve Yatırım Kredileri	Taksitli Tarımsal Krediler
Su Ürünleri İşletme ve Yatırım Kredileri	Çiftçilerin Bireysel İhtiyaç Kredileri
Arazi Kredileri	Arazi Kredileri
Sıfır Mekanizasyon Kredileri	İkinci El Mekanizasyon
Sıfır/2. El Traktör Kredileri	Kredi Kartları
Modern Sulama ve Güneş Enerjisi Kredileri	Makbuz, Senet, Çek, Varant Karşılığı Kullandırılan Krediler

Kaynak: Kamu ve Özel Bankalar ile Tarım Kredi Kooperatifleri internet siteleri

Bu bölümde kredilere Bakanlar Kurulu tarafından sübvansiyon verilir verilmemesine göre sınıflandırma yapılmıştır. Sübvansiyon desteği sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine sağlanan bir uygulamadır. Özel bankaların kullandırmış olduğu her türlü kredi sübvansiyonsuz kredi türüne girmektedir.

Bununla birlikte Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin de her kullandığı kredi de sübvansiyonlu kredi değildir. Bazı kredilerde sübvansiyon desteği şartlara bağlanmıştır. Örneğin, arazi kredilerinde sübvansiyon desteği için ya arazinin hissedarının kalan hisseyi alması ya da arazisinin ada ve parsel olarak sınırındaki arazinin satın alınması şartı konulmuştur. Yine aynı şekilde mekanizasyon kredilerinde sıfır makine alımına sübvansiyon desteği verilirken, ikinci el makinelerde bu destek yoktur. Bu durumun istisnası traktörler ve biçerdöverlerde mevcuttur. 2. El traktör alımında da sübvansiyon desteği verilmektedir.

Burada kredi sübvansiyonlarının tüm bankalara özellikle katılım bankalarına da serbest hale getirilmesi ya da bazı ürünler özelinde örneğin mekanizasyon kredilerinin ya da teknolojik tarım yatırım ürünlerinin ilk başta kademeli olarak diğer finansman kuruluşlarına da serbest hale getirilmesi hem Ziraat Bankası'nın üzerindeki yoğun iş yükünü hafifletecek hem de kredi süresi daha kısılacak anında krediye erişim sağlanabilecektir. Ayrıca rekabet ortamında olan ürünlerde fiyat aşağı doğru güncellenir, yeni ürünlerin ortaya çıkması sağlanır. Bu ise tarım işletmelerinin hem maliyetten tasarruf edecek hem de inovatif ürünler sayesinde verimliliği artacaktır bu durum ise faydasına olacaktır.

Teminat Yapısına Göre Krediler:

- ✓ İpotekli tarımsal krediler
- ✓ Rehin teminatı karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Kefalet teminatlı tarımsal krediler
- ✓ Ürün senedi teminatı karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Sözleşmeli üretim karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Makbuz senedi teminatı karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Destekleme ödemelerinin rehini karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Hayvan rehini teminatı karşılığı tarımsal krediler
- ✓ Kredi Garanti Fonu teminatı karşılığı tarımsal krediler.

Son bölümde ise kullanılan krediler teminat yapılarına göre sınıflara ayrılmıştır. Tarımsal işletme gelirlerini çok riskli gören finansman kuruluşları bu riski en aza indirmek üzere tarımsal işletme sahiplerinden kefalet, ipotek, rehin gibi teminatlar talep etmektedir. Özellikle taşıt ve traktör kredilerinde kredinin konusu olan varlık rehin alınmaktadır. Bununla birlikte ayrıca sözleşmeli üretim yapan işletmeler bu gelirlerini göstererek kredi alabilmektedir. Ayrıca yine devletten destekleme alan işletmeler bu gelirlerini rehin ederek kredi alabilmektedir. Yine Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) senedi ve elektronik ürün senedi (Elüs) denilen senetleri rehin ederek kredi kullanımı mümkündür.

Çorum il merkez ve ilçelerinde yapılan bu anket çalışmasında ise tarımsal krediler ile şu verilere ulaşılmıştır. Tarımsal işletmelerin en çok tercih ettiği kredinin tarımsal işletme kredisi olduğu yani 12-18 ay vadeden kısa vadeli kredi olduğu sonucuna varılmıştır. Tarımsal işletmelerin gerçek finansman ihtiyacının kısa vadeli finansman olduğu mudur? Yoksa finansman kuruluşlarının kısa vadeli kredi sunmasından kaynaklı mıdır? Bu sorunun cevabının verilmesi güç olsa da mevcut durumda tarım sektöründeki kredileri kısa vadeli krediler konsolide etmektedir. Bu cevabı doğrular nitelikteki diğer sorularımızda ise işletmelerin %69,3'ü daha çok işletmesinin finansmanı için kredi kullandığını, diğer soruda ise %59,7'si işletme kredilerinin ihtiyaçlarını karşıladığını bildirmiştir. Buna ilave olarak tarımsal işletmelere kredilerin vadelerinin taleplerine uygun olup olmadığı sorusuna ise işletmelerin %63,6'sı uygundur diyerek cevaplamıştır. Ankette yer alan cevaplar birbirleri ile tutarlı çıkmıştır. Ancak burada çiftçinin ne anladığı çok önemlidir. Kısa vadeli değil de aynı imkânlar uzun vadeli şekilde sunulsa tercihi ne

olurdu, burada tahsis makamı ile tarım işletmesi arasında gabin hali mevcut mudur? Bu konunun irdelenmesi yetkili makamlar tarafından yapılmalıdır.

Bununla birlikte yine farklı cevapların tercih edilmesine imkân tanınan bu anket çalışmasında, %39,9 mekanizasyon ve traktör kredileri, %39,1 hayvan alım kredileri, %29 taksitli sübvansiyonsuz krediler, %8,9 modern basınçlı sulama kredileri, %43,1 tarımsal kredi kartları, %9,4 diğer krediler sonucu çıkmıştır.

Tarımsal işletmelerde kullanılan kredi türleri anlatıldıktan sonra bir sonraki aşamada kredilerin uygulama örneklerinin sunulması ileride yapılacak bilimsel çalışmalar için faydalı olacağı, bu çalışmadan finansman boyutuyla yararlanacak çiftçiler için de bir yol haritası olacağı düşünülmüş ve uygulama örnekleri verilmiştir.

2.7.2.2. Tarımsal Kredi Uygulama Örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde tarımsal kredi uygulamalarının daha anlaşılabilir olması adına bir kamu bankasından alınan hesaplama örnekleri sunulmuştur. Buradaki örneklerin neden kamu bankasından alınması ile ilgili akıllarda soru uyandırmasına cevap olarak, anket verilerinde tarımsal işletmelerin %83'ünün kredileri Ziraat Bankası'ndan kullandığı, çoklu seçenekli soruda ise tarımsal işletmelerin % 96'sı Ziraat Bankası'nı, % 41,6'sının Tarım Kredi Kooperatifleri'ni, % 23,7'sinin Denizbank'ı, %7'sinin Şekerbank'ı ve %4,7'sinin ise diğer bankaları tercih ettiği verilebileceği gibi, ayrıca sübvansiyonlu kredi tahsisinin bugüne kadar Ziraat Bankası tarafından kullandırılabilirdiği de verilebilecektir.

Sübvansiyonlu Krediler Uygulama Örnekleri Bu bölümde kredi türlerinde tablo halinde gösterilmiş olan sübvansiyonlu kredi ve sübvansiyonsuz kredi ayrımı uygulama örnekleri üzerinden gösterilmiştir. Bu bölümde tek tek ürünlerin ödeme planlarını gösterilmemiştir. Aynı ürün kolunda, aynı hesap planına sahip olan ürünlerin açıklaması yapılmıştır.

Diğer kurumsal veya bireysel kredilerle farkın daha basit ve net anlaşılabilmesi adına tüm hesaplamalarda kredi tutarı 100.000 TL /5 yıl vade üzerinden yapılmıştır.

Tablo 13: Traktör / Mekanizasyon Kredisi Örnek Kredi Tablosu (İmal)

Yıllar	Anapara	Faiz	İndirimli faiz (%50 Sübvans)	Taksit Tutarı	İndirimli Taksit Tutarı
2021	16.583 TL	9.380,69 TL	4.690,34 TL	25.963,69 TL	21.273,34 TL
2022	18.138,60 TL	7.825,09 TL	3.912,54 TL	25.963,69 TL	22.051,14 TL
2023	19.840,13 TL	6.123,56 TL	3.061,78 TL	25.963,69 TL	22.901,91 TL
2024	21.701,27 TL	4.262,42 TL	2.131,21 TL	25.963,69 TL	23.832,48 TL
2025	23.737 TL	2.226,69 TL	1.113,34 TL	25.963,69 TL	24.850,34 TL
Toplam	100.000 TL	29.818,45 TL	14.909,21 TL	129.818,45 TL	114.909,21 TL

Kaynak: Kamu Bankasından Alınan Sübvansiyonlu Traktör Kredisi Ödeme Planı

Bakanlar Kurulu 2020 kararıyla belirlenen %9 faiz oranı üzerinden %50 sübvans desteği hesaba katılarak ödeme planı oluşturulmuştur. Buradaki hesaplama tablosu, traktör kredisi yanında diğer mekanizasyon kredileri için de geçerli olduğu için ayrıca hesaplama tablosuna gerek duyulmamıştır.

Tablo 13' e bakıldığında 2020 yılında sıfır bir traktör yatırımı yapmak isteyen çiftçimiz 100.000 TL 5 yıl vadeli sübvansiyonlu olarak bir kredi aldığında 5 senenin sonunda 14.910 TL ödüyor 14.910 TL de faizden kazancı oluyor. Normal kredilerden farklı olarak kkdf vergisi de ödemiyor. Bakanlığımızın tarımsal teknolojik yatırımlara desteği fevkalade seviyelerdedir. Ayrıca bu krediyi farklı bir kredi ile kıyaslayalım ki aradaki fark net anlaşılabilirsin. Fırsat maliyeti açısından kıyaslamak için taksitli herhangi bir krediyi alalım.

Tablo 14: Traktör / Mekanizasyon Kredisi Örnek Kredi Tablosu (İthal)

Yıllar	Anapara	Faiz	İndirimli faiz (%50 Sübvans)	Taksit Tutarı	İndirimli Taksit Tutarı
2021	16.583 TL	9.380,69 TL	7.035,52 TL	25.963,69 TL	23.618,52 TL
2022	18.138,60 TL	7.825,09 TL	5.868,82 TL	25.963,69 TL	24.007,42 TL
2023	19.840,13 TL	6.123,56 TL	4.592,67 TL	25.963,69 TL	24.432,80 TL
2024	21.701,27 TL	4.262,42 TL	3.196,81 TL	25.963,69 TL	24.898,08 TL
2025	23.737 TL	2.226,69 TL	1.670,02 TL	25.963,69 TL	25.407,02 TL
Toplam	100.000 TL	29.818,45 TL	22.363,84 TL	129.818,45 TL	122.363,84 TL

Kaynak: Kamu Bankasından Alınan Sübvansiyonlu Traktör Kredisi Ödeme Planı

Burada traktörün yerli üretim olması durumunda sübvansiyon desteği %50 olarak uygulanacak olup, ithal edilen traktörlere ise %25 sübvansiyon desteği vardır.

Bu durumda da çiftçimiz normal durumda 29.818 TL faiz ödeyecekken, 22.363 TL ödemiştir. Yani 7.455 TL kazanç elde etmiştir. Burada önemli bir husus da şudur, bakanlık yurt içi üretimi teşvik etmek üzere %50 sübvansiyon oranını, ithal mallarda %25'e çekmiştir. Çalışma özelinde bu bölümdeki tavsiye ise ithal ürünlere sübvansiyonların tamamen kaldırılmasıdır. Ülkemiz sanayide yeterince yol kat etmiş olup, ithal ürünlerin desteklenmesine gerek bulunmamaktadır.

Ayrıca traktör ve diğer kendi yürür araçların yeni nesle uyarlanabilir olması durumunda sübvansiyon edilmesi gerektiği kanısındayız. Bu ne demek derseniz, ileride elektrikli traktör ve arabalara geçiş sağlanacağından traktörün yeni teknolojiye uyabilmesi, aksamaların değiştirilerek yeni traktör maliyetleri ve kaynak israfı olmadan geçiş sağlayacak donanımda imal edilen traktörlere sübvansiyon tanınması sağlanmalıdır. Yaklaşan yeni nesil teknolojilere uygun olarak hukuki ve finansal altyapıların hazırlanması gerekmektedir.

Tablo 15: Modern Basınçlı Sulama Kredisi Örnek kredi tablosu (İmal):

Yıllar	Anapara	Faiz	İndirimli faiz (%100 Sübvansiyon)	Taksit Tutarı	Anapara Eşit Taksit
2021	16.583 TL	9.380,69 TL	9.380,69 TL	25.963,69 TL	20.000 TL
2022	18.138,60 TL	7.825,09 TL	7.825,09 TL	25.963,69 TL	20.000 TL
2023	19.840,13 TL	6.123,56 TL	6.123,56 TL	25.963,69 TL	20.000 TL
2024	21.701,27 TL	4.262,42 TL	4.262,42 TL	25.963,69 TL	20.000 TL
2025	23.737 TL	2.226,69 TL	2.226,69 TL	25.963,69 TL	20.000 TL
Toplam	100.000 TL	29.818,45 TL	29.818,45 TL	129.818,45 TL	100.000 TL

Kaynak: Kamu Bankasından Alınan Sübvansiyonlu Sulama Kredisi Ödeme Planı

Burada kullanılan sulama ekipmanlarının yerli üretim olması durumunda sübvansiyon desteği %100 olarak uygulanacak olup, ithal edilen traktörlere ise % 75 sübvansiyon desteği vardır.

Bu durumda da çiftçi normal durumda 29.818 TL faiz ödeyecekken, 0 TL ödemiştir. Yani 29.818 TL kazanç elde etmiştir. Burada önemli bir husus da şudur,

bakanlık yurt içi üretimi teşvik etmek üzere %100 sübvansiyon oranını, ithal mallarda % 75'e çekmiştir. Çalışma özelinde bu bölümdeki tavsiye ise ithal ürünlere sübvansiyonların tamamen kaldırılmasıdır. Ülkemiz sanayide yeterince yol kat etmiş olup, ithal ürünlerin desteklenmesine gerek bulunmamaktadır.

Ürün özelinde yapılacak önemli bir tavsiye de şudur ki, sulama yatırımları 0 faizlidir. Bu çok güzel bir teşvik ancak yatırım esnasında küçük bir şart konulabilir. Bu şart ise şudur, kurulan yatırıma güneş enerjili sulama sistemi ve paneller zorunlu şart olarak konulabilir. Çünkü sulama giderlerinde çiftçilerin en çok dert yandığı gider elektrik ya da mazot ile sistemin çalışması ve bunların giderleridir. Maliyeti çok arttırmayacak ama ileride oluşan giderleri kısıacak ileri vadeli yatırımlara teşvik verilirse hem çiftçi kazanır hem de kaynak israfı önlenmiş olur. Türkiye bu yüzden boşa harcanan yatırım teşvikli atıl gayrimenkullerle doludur.

Tablo 16: Arazi Alımı Kredisİ Örnek Kredi Tablosu

Yıllar	Anapara	Faiz	İndirimli faiz (%50 Sübvansiyon)	Taksit Tutarı	İndirimli Taksit Tutarı
2021	16.583 TL	9.380,69 TL	4.690,34 TL	25.963,69 TL	21.273,34 TL
2022	18.138,60 TL	7.825,09 TL	3.912,54 TL	25.963,69 TL	22.051,14 TL
2023	19.840,13 TL	6.123,56 TL	3.061,78 TL	25.963,69 TL	22.901,91 TL
2024	21.701,27 TL	4.262,42 TL	2.131,21 TL	25.963,69 TL	23.832,48 TL
2025	23.737 TL	2.226,69 TL	1.113,34 TL	25.963,69 TL	24.850,34 TL
Toplam	100.000 TL	29.818,45 TL	14.909,21 TL	129.818,45 TL	114.909,21 TL

Kaynak: Kamu Bankasından Alınan Sübvansiyonlu Arazi Alım Kredisİ Ödeme Planı

Tarımsal işletmelerinin kapasitelerini arttırmak üzere yapmış olduğu kredilerden bir tanesi de arazi alım kredisidir. Çiftçilerin arazi alımlarında sübvansiyon şartları şunlardır;

- ✓ Arazinin sınırında bir arazisinin olması,
- ✓ Hissedarlardan birinin kendisi olması ve diğer hisseleri almak istemesidir.

Arazilerin bölünmesini önlemek ve sınırların ortadan kalkmasını sağlamak ve tek parça arazilerin alanını arttırmak amacıyla bu teşvikler sağlanmış olup, faiz oranında % 50 sübvansiyon uygulaması mevcuttur. (Kamu Bankası, Tarımsal Kredi Uygulamaları)

Bu durumları sağlayamayan tarımsal işletmeler yine arazi kredisİ alımına

başvurabilir ancak güncel faiz oranlarından ihtiyaçlarını karşılayabilir ve üretim kapasitesini arttırmış olur. Ancak tablo 16’da görüldüğü üzere sübvansiyon desteği ile bir işletme normal krediye kıyasla 5 yılda toplamda 14.909 TL giderlerinden tasarruf etmiş olacaktır.

Sübvansiyonsuz Krediler Uygulama Örnekleri: Bu bölümde kamu ve özel bankaların sübvansiyon kapsamına girmeyen tarımsal kredi örnekleri yer almakta olup, bu krediler taşıt kredileri, konut kredileri, mekanizasyon kredileri, arazi kredileri, işletme kredileri, bch ve kredi kartı uygulamalar yer almaktadır.

Bu bölümde ürünler sübvansiyonsuz olduğu için tablonun anlaşılır olması için 100.000 TL, 5 yıl vade, yıllık vadeli ödeme hesaplamasıyla gösterilmiştir. Tüm ürünler tek tek tablolandırılmamıştır.

Tablo 17: Taksitli Kredi Örnek Kredi Tablosu

Yıllar	Anapara	Faiz	BSMV	Taksit Tutarı
2021	14.290,44 TL	16.075,45 TL	803,77 TL	31.169,66 TL
2022	16.702,55 TL	13.778,20 TL	688,91 TL	31.169,66 TL
2023	19.521,81 TL	11.093,19 TL	554,66 TL	31.169,66 TL
2024	22.816,94 TL	7.954,97 TL	397,75 TL	31.169,66 TL
2025	26.668,26 TL	4.287,04 TL	214,35 TL	31.169,66 TL
Toplam	100.000 TL	53.188,85 TL	2.659,44 TL	155.848,29 TL

Kaynak: Kamu Bankaları, Kooperatifler ve Özel Bankaların internet sitelerinden elde edilen veriler ışığında tablolar hazırlanmıştır.

Bankaların internet sitelerinde 2019-2020 ortalama faiz oranı aylık bazda %1,25, yıllık da %15 olarak tespit edilmiş ve bu oran üzerinden hesaplama yapılmıştır. Hesaplama dikkate alındığında tarım işletmeleri 100.000 TL nakit kredi aldığı anda, 5 yılda 53.188 TL faize ve 2.659 TL de bsmv’ ye maruz kalmaktadır. Aylık taksitleri ise sabit ve eşit olarak 31.170 TL olmuştur.

Sübvansiyonlu krediler yani arazi alım kredisi, yerli malı traktör alımı, mekanizasyon kredisine göre taksitli krediler 5 yılda 38.279 TL daha maliyetli olmuştur. Sulama sistemleri kredilerine kıyas edildiğinde ise 53.188 TL daha fazla faiz yüküne girmiştir.

Tarımın sürdürülebilmesi ve köylerin bir cazibe merkezi haline gelebilmesi için

tarımsal finansman desteklenmelidir. Doğa koşulları, hayvan hastalıkları, verimsizlik, kuraklık vb. birçok zorlukla baş eden tarımsal işletmeleri bir de faiz yüküyle ezdirip, meslekten kopmalarına engel olunmalıdır. Bunun için gerektiğinde finansman araçları bir kurtarıcı olarak işletmelere hayati destek sağlamalıdır. Sübvansiyon uygulamaları her üründe olup olmaması konusunda bilimsel çalışmalar yapılmalı ve fırsat maliyetleri düşünülerek tarım politikaları ve hedefleri doğrultusunda kararlar alınmalıdır.

2.7.3. Tarım İşletmelerinin Finansmanında Bankacılık Sektörünün

Durumu:

Türkiye’de tarım işletmelerinin finansman taleplerini ekseriyetle bankalar çözmektedir. Ülkemizde tarımın finansmanı alanında her ilçede şubesi bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri ve Ziraat Bankası başrol oynamaktadır.

Bankalar tarımla uğraşan işletmelerin nakit akışının düzensiz olması ve doğa koşullarına tamamen bağlı olmasından dolayı tarımsal işletmelerin kredi konusunu ince eleyip sık dokumaktadır. Kredi riskini en aza indirmek için de nakit akışlarının bankalarından geçmesini, teminat yapısını, sigorta yapılmasını talep etmekte ve teminatlarda ipotek, kefalet ve hatta rehin birlikte alınması gibi şartları çiftçinin önüne sunmaktadır.

Ayrıca banka ve finans kuruluşları ülkemizde geçmişte tarım kesimi göz ardı etmiş ve bu sorumluluğu Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerine yıkmışlardır. Ancak son yıllarda bu eğilim değişmeye başlamış ve özel bankalarda da tarımsal kredi bölümleri açılmış ve bu sektöre yönelik kredi tahsisi artmıştır. Nüfus ve iş gücü payında hala ciddi bir payı olan bu sektördeki kredi hacminin bir iki kuruluş tarafından idame ettirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Ülkemizde hâlihazırda hizmet veren 32 mevduat bankası, 14 kalkınma ve yatırım bankası, 6 adet katılım bankası olmak üzere toplamda 54 adet faal banka bulunmaktadır. Bununla birlikte 15 adet finansman şirketi, 22 adet finansal kiralama şirketi, 56 adet faktörink şirketi bulunmaktadır. (BDDK, 2020, Kuruluşlar)

Bu 54 banka ve diğer finansman kurumları içerisinde sadece şu bankalar tarımsal kredi ürün ve hizmeti sunmaktadır;

- ✓ T.C. Ziraat Bankası
- ✓ Anadolubank
- ✓ Denizbank

- ✓ Fibabank
- ✓ Qnb Finansbank
- ✓ Şekerbank
- ✓ Türkiye Ekonomi Bankası
- ✓ Türkiye Garanti Bankası
- ✓ Türkiye İş Bankası
- ✓ Türkiye Halk Bankası
- ✓ Türkiye Vakıflar Bankası.

BDDK veri tabanından ve bankaların internet sitelerinden alınan veriler ışığında sadece bu listede yer alan 11 mevduat bankası tarımsal kredi tahsis etmekte ve müşterilerine ürünler sunmaktadır. Tarım sektörü gibi katılım sektörüne tam uygun olan bir sektör olmamasına rağmen, katılım bankalarının hiçbirinde bu sektöre yönelik ürün ve bu amaçla alakalı bir çabanın olmaması ülkemiz tarımı ve finansmanı için üzücüdür. İslamiyet'in erken döneminde (Arzova, Şahin, 2019, s.35) tarım sektöründe en çok kullanılan ve “teslim etmek ve peşinen vadeli ürün almak”(Aybakan, 2009, s.402-405) diye adlandırılan selem yöntemi buna ilaveten kira sözleşmeleri ile alakalı en ilgili kurum katılım bankaları olmalarına rağmen bu yönlü bir çalışmanın olmaması ve müşterilere sunulmaması endişe vericidir.

Bununla birlikte yine tarım işletmeleri birçok şekilde finansal kiralama ve faaliyet kiralaması yöntemini kullanabilir. Tarım sektörünün finansal kiralama kullanabileceği yatırımları;

- ✓ Arazi alımı,
- ✓ Traktör, Biçerdöver ve diğer kendi yürür araçların alımı,
- ✓ Nakliye araçları
- ✓ Mekanizasyon araçlarının alımlarında bu yöntem tercih edilebilir.

Ancak yukarıda sayılan kuruluşlarda 1 tane bile Leasing (Finansal Kiralama) kuruluşu bulunmamaktadır. Yine internet sitelerinde bu yönlü bir çalışmanın da olmaması üzücüdür. Finansal kiralama sektörü hem faizsiz olması hem de verilendirmede %1' e KDV' nin (Çağlar, Kılıç, Başer, 2015, s.31) düşürülmesi ülkemiz tarımsal işletmeleri için ciddi bir avantajdır. Acilen finansal kiralama şirketlerinin bu pazara yönelik çalışma yapması gerekmektedir.

Ayrıca yine Faktoring şirketlerinde tarımla alakalı çiftçilerin ve ülkemizin

tarımına yönelik kampanyasının olmaması hatta riskli görülmesi yüzünden diğer işletmelerden maliyetli senet kırma işlemlerinin yapılması ülkemiz tarımı açısından endişe vericidir. Çiftçiler genellikle senetli olarak alış yapmakta olup çek kullanımı daha azdır. Bu senetlerin tutarları düşük seviyeli olduğu için çiftçi tarafı senet kırdırmayı pek talep etmemektedir. Bunun yerine çiftçilerin fatura ödeme sistemi gibi bir sistem kurulup bankalardan ya da faktörink şirketlerinden yararlanmaları gerekmektedir. Ancak böyle bir uygulama henüz ortada yoktur.

Tarımsal üretim ve tarımsal kredi arasında pozitif ilişki mevcut olup, doğru orantılıdır. Terin ve arkadaşlarının yaptığı tarımsal üretim ile tarımsal kredi arasındaki nedensellik ilişkisi çalışmasında tarımsal üretim arttıkça tarımsal kredi miktarı da artacaktır. Tarımsal üretimi arttırmaya yönelik alt yapı çalışmaları, doğrudan ve dolaylı teşvikler arttırılırsa tarımsal kredi hacimlerinin de artacağını tespit etmişlerdir. (Terin, Güler, Aksoy, 2014, s.68-72)

Yurt içi ve yurt dışı analizlerden görüldüğü üzere tarımsal kredi tahsislerinin tarımsal çıktı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu farklı ülkelerde, farklı coğrafyalarda yapılan analizler neticesinde tespit ve dahi kanıtlanmıştır. Madem tarımsal kredilerin tahsisi, tarımsal hâsılada artışa sebebiyet verecek, o zaman krediye erişim imkânı her çiftçiye sağlanmalıdır. Yapılacak işin gereği eğer işletme giderleri karşılanacaksa ya da ürünün hasadı 1 yıldan kısa süreli ürün ise bu ürün özelinde kısa süreli finansman daha etkili olacaktır. Ancak teknoloji yatırımı ya da mekanizasyon alımı, arazi alımı gibi uzun vadede fayda sağlayacak yatırımlar yapılacaksa uzun süreli finansman seçenekleri daha pozitif sonuçlara ulaştıracaktır denilebilir.

Ülkemizde tarımsal kredilerin tahsisi iki kurumun ki bunlar; Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri' nin omuzlarının üzerindedir. Her ne kadar banka olarak adı Ziraat olsa da tarım haricinde bireysel kredi ve ticari tahsisi de yoğunluk kazanmıştır. Bireysel segmentte müşterilerin ana bankası da olan Ziraat Bankası' nın yoğunluğu ister istemez diğer bankalara nazaran fazladır. Ayrıca son yıllarda yapılanmaya giren banka ticari portföyünü de ciddi bir biçimde arttırmış tüm sektörlerde piyasa düzenleyici role bürünmüştür. Bu durum ise asıl meşguliyetini geri plana atmasına sebebiyet vermiştir. Bu sebeple de tarımsal kredilerde gecikmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu duruma çözüm olarak ya başka bir tarımsal banka kurulmalı, ya Ziraat Bankası' nın ticari bölümünden başka bir banka kurulmalı ya da Halk Bankası'na devredilmeli ya da en mantıklı çözüm

bu olacak sanırım Tarım Kredi Kooperatifleri'ne yeni bir kimlik kazandırılmalıdır. Tarımsal kooperatiflerin banka hüviyeti kazandırılıp, nakit toplaması ve ortaklık durumu daha kurallı yapıya dönüştürülerek bu sorun kökünden çözülebilir.

Toplamda 11 adet kamu ve özel bankanın ülkemiz tarımının finansmanında destek olması geçmişe göre sevindirici olmakla birlikte bankaların kredi hacimleri göz önüne alındığında bu desteğin hacimce artırılması ülkemiz ekonomisi ve tarımını kalkındıracaaktır. Bireysel kredilerde zirveleri zorlayan bankaların tarıma da ihtimam göstermesi ve kaynak ayırması, sürdürülebilir tarım için çok önemlidir. Değinilmesinde çok fayda olacak bir konu da mevduat bankalarının haricinde yatırım bankalarında tarımsal ürün ve proje desteğinin olmamasıdır. Tarımsal projelerin yatırım bankaları tarafından küçük görülmesinden dolayı mıdır bilinmez ancak tarımsal sanayi kalkınmasında yatırım bankalarının da destek olması ve gerekli finansmanı sağlaması önem arz eden bir konudur.

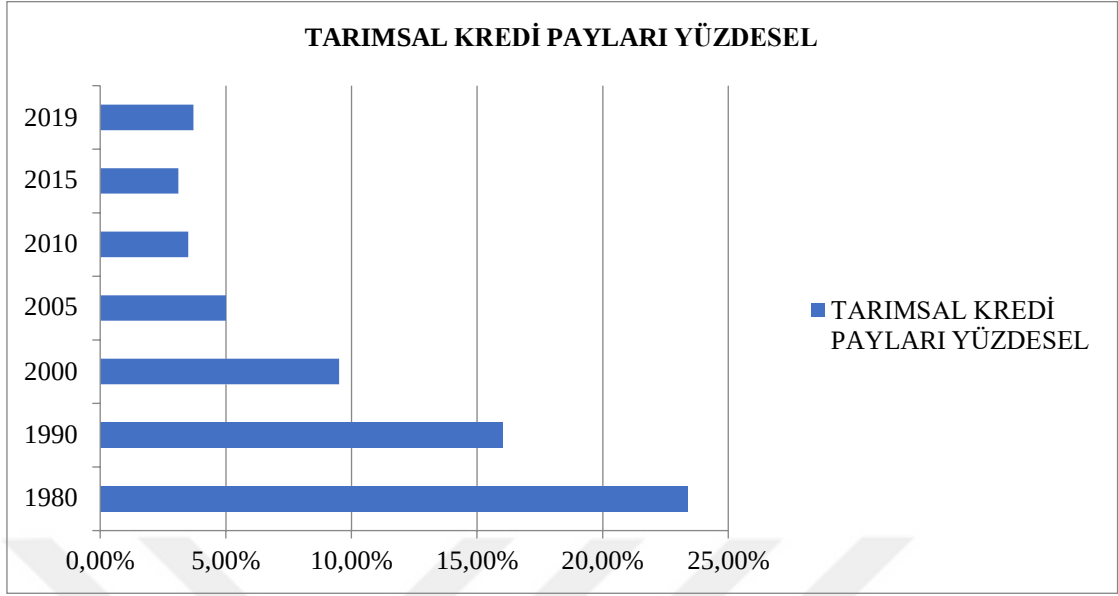
Bu minvalde düşünüldüğünde tarım gibi stratejik bir sektörün ayakta kalması ve tutunabilmesi için finansman kuruluşlarının bu konuyu bir ülke meselesi olarak görmesi ve bu konuya ihtimam göstermesi gerekmektedir. Banka ve finansman kuruluşlarının durumunu görmek ve çalışmaya veri olması açısından TBB verilerinin tablolastırılarak eklenmesi faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 18: Tarım ve Tüm Sektörlerin Kredi Tahsis Tablosu

Yıllar	Tarım (milyon TL)	Tüm Sektörler (milyon TL)	Tarımsal Kredilerin Payı (Yüzde)
1980	221.551	943.241	% 23,4
1990	12.883	80.334	% 16
2000	3.281	34.213	% 9,5
2005	7.481	149.618	% 5
2010	17.727	506.994	% 3,5
2015	45.483	1.448.467	% 3,1
2019	97.849	2.599.623	% 3,7

Kaynak: TBB, 2020, Sektörel Kredi Miktarları

Yukarıda yer alan tablolar TBB verilerine göre hazırlanmış olup, tabloda eski yılların yer almamasının TBB'nin 1958 itibariyle veriler sunmasından kaynaklanmıştır. Sistemde yer alan sağlıklı veriler tablo ve grafik şeklinde çalışmaya eklenmiştir.

Şekil 9: Tarımın Tüm Sektörlerin Kredi Bakiyesine Oranının Gösterimi

Kaynak: TBB, 2020, Tarımsal Kredi Yüzdesel

Bu iki tablodaki verilere göre tarımsal kredilerin tüm kredilerdeki payı oransal olarak 2015 yılına kadar sürekli azalmış ve en düşük pay bu yılda %3,1 ile gerçekleşmiştir. Tarımsal kredilerin tüm sektörlerle kıyasla en yüksek olduğu yıl 1980 olup, kredi paylarından aldığı oran ise %23,4'tür. Bunun sebebi ise daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere kırsal kesim payının son yıllara oranla daha yüksek olmasından ve kredi hacminin son yıllardaki kadar derinleşmiş olmamasından ve kredi ürünlerinin bugünkü kadar fazla olmamasından kaynaklanmaktadır. 2019 yılında toplam kredi hacmi 2,6 katrilyon TL' ye ulaşmıştır. Tarımsal kredilerin toplam kredilere oranı 2015 yılına göre oransal olarak artış göstermiş ve %3,7 paya yükselmiştir. Ülkemiz tarımsal kredi hacmi 2019 yılında 97 milyar TL bandında seyretmiştir.

Kredi tutarları ve paylarından söz edildikten sonra bu kredileri hangi bankaların tahsis ettiği ve bu konuda nasıl bir aksiyon alındığı konusu önemli hale gelmektedir. Tarım politikalarının saç ayaklarından birisi olan tarım sektörünün finansmanı bu kadar önemli iken tarımsal bankacılık sektöründe finans kuruluşları ne haldedir görmek önemlidir. Özellikle 2000 krizi sonrası bankacılık sektöründe önemli kararlar alan ülkemiz bazı bankaların ticari hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Bu nedenle çalışmada 2000 yılı sonrası bankalardan söz edilmiştir.

2000 yılında tarım sektörünün finansmanında %99,5 ile Ziraat Bankası egemenliği söz konusu iken bugün bu durum nasıldır bakmak gerekmektedir. Kalan

%0,5'lik payı ise Milli Aydın Bank T.A.Ş. ve Şekerbank T.A.Ş. bankaları tarafından tahsis edilmiştir. Şu anda bu bankalardan Ziraat Bankası ve Şeker Bank ticari hayatına devam etmektedir. (TBB, 2000, Sektörel Kredi, Bankalar Tablosu)

T.C. Ziraat Bankası tarımın finansmanı konusunda hem ihtisas bankasıdır hem de aktif büyüklüğüne oranla tarımın finansmanını domino eden bir kuruluştur. Kuruluşundan bugüne her zaman ülkemiz tarımının destekçisi ve lokomotifi konumundadır. Aktif büyüklükte en büyük banka olan Ziraat Bankası tarımsal ürün çeşitliliği ve kredi hacmi bakımından da birinci bankadır. (TBB, 2020 Haziran Verileri)

Yine tablo 18 ve şekil 9' da 2019 yılı tarımsal kredilerin %83,7' si yani 82,4 milyar tl'si yine tek başına Ziraat Bankası tarafından tahsis edilmiştir. Kalan %16,3'lük kısmı ise Denizbank, Şekerbank, Anadolubank ve Halkbank tarafından tahsis edilmiştir. (TBB, 2020, Sektörel Kredi, Bankalar Tablosu)

Bununla birlikte diğer kamu ve özel sermayeli bankaların tarımsal kredi tahsis incelendiğinde 2. sırada Denizbank gelmektedir. TBB'nin 2019 yılı tarımsal kredi tahsis raporlarında Denizbank %13,4 oranla yani 13,1 milyar TL tahsis yapmıştır. Aktif büyüklüğü açısından incelendiğinde 10. Sırada yer alan yabancı sermayeli bir banka olan Denizbank' ın ülkemiz tarımına sağlamış olduğu finansman desteğini özellikle aktif büyüklüğü açısından ilk 5 de yer alan bankalardan da en az Denizbank kadar performans göstermesi beklenmektedir. (TBB, 2020, Sektörel Kredi, Bankalar Tablosu)

Ayrıca TBB raporlarında yer almayan ancak burada değinilmesi gereken önemli bir kurum vardır. Bu kurum ise yoğun şube ağı ile her yerde tarım finansmanının güçlü ortağı Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK)'dir. TKK, Türkiye tarımının bir mihenk taşı görevini üstlenmekte olup, kuruluşundan bugüne Türkiye çiftçisinin ortakçası olmaktan daha ötesi olmuştur. Kuruluşu T.C. Ziraat Bankası ile aynıdır. 1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. Geçmişten günümüze kooperatifçilik uygulaması incelendiğinde uygulama olarak Memleket Sandıkları'na en yakın finansman kuruluşu da yine TKK'lerdir.

Tablo 19: TKK Faaliyet Raporları Tablosu

Kredi Türü /Yıllar	2015	2016	2017	2018	2019
Tahsis Edilen Toplam Kredi/Milyar TL	6.405	6.765	7.619	8.026	8.222
İndirimli Krediler/ Milyar TL	4.394	5.099	4.994	4.427	5.706
Ortak Sayısı	426.092	422.156	422.526	414.482	390.763

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifi, 2019, Faaliyet Raporları

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin 2019 yılı faaliyet raporlarına göre ortak sayısı 390.763'e, tarımsal kredi tahsis miktarı 8,2 milyar TL' ye ulaşmıştır. Yine bu raporda 2015 yılı verilerinde kredi tahsis miktarı 6,4 milyar TL gösterilmektedir. 2015 yılını baz alırsak 2019 yılına kadar 5 yılda yaklaşık 1,8 milyar TL kredi hacmini arttırmıştır. Ortak sayısı gittikçe azalsa da hacimde azalma yaşanmamıştır. 2019 verileri Tarım Kredi Kooperatifleri'nin neredeyse diğer bankaların tarımsal kredi bakiyesine tek başına yettiğini göstermektedir. Bu durumun nedeni her ilçede ve büyük kasabalarda yaygın şube ağının olması söylenebilir. (TKK, 2019, Faaliyet Raporu)

Tarımsal kredi tahsis eden bankaların en azından tarım kredi kooperatifi kadar hacim yapması tarım sektörünün canlanmasına ve ürün miktarının artmasına sağlayacaktır. TBB verilerine göre tarımsal kredi tahsis ettiğini bildiren banka sayısı 11 adettir. Ancak yine TBB 2019 kredilerin türlerine göre dağılımı tablosuna bakıldığında 5 adet bankanın kredi tahsis ettiği gözükmektedir. Bu minvalde düşünüldüğünde ya bazı bankaların bu sektöre gereken önemi vermediği ya da bazı verilerin aktarımında hata olduğu anlaşılabılır. Bankalardan bazıları tarım işletmelerini ticari müşteri gibi gösterip işletme kredisi tahsis ettiği gözlenmiştir. Bu durum ise TBB verilerinde tarım bölümünde gözükmesi gereken bir bilginin ticari bölümlerinde gözükmesine yol açmış olup verilerin kalitesini düşürmüştür. Verilerin bilimsel çalışmalara katkısı düşünüldüğünde finans kurum ve kuruluşlarını bu konuda daha hassas davranmaya davet ediyoruz. Çünkü söz konusu tarımın sürdürülebilirliğidir ve hatalı verilerin ileride nelere sebep olacağı şimdiden kestirilememektedir. Son yıllarda Merkez Bankası tarafından çeşitli kredi ürünlerinin kullandırımı ile ilgili birtakım aksiyonların alındığı görülmektedir. Bu bağlamda tarımın ciddi bir konu olması sebebiyle bankalara para politikası düzleminde

çeşitli uygulama zorunluluklarının getirilmesi bu konuya kökten çözüm getirecektir. Aktif büyüklükleri kıyasa alınarak her bankanın %1 den aşağı olmamak üzere tarımsal kredi bakiyesi olacağı zorunluluğu getirilirse hem mevcut düzende rekabet artışı sağlanacak, hem de maliyetler aşağı çekilecektir. Bu ise tarımın finansmanına ciddi bir çözüm üretecektir.

Ortaklaşma kültürünün Türkiye’deki nadide örneklerinden olan TKK’ ler ülke tarımına yapmış olduğu katkı sebebiyle devam ettirilmeli hatta kurumsallaşması üzerine gidilmelidir. TKK, hâlihazırda birçok irili ufaklı şirketin kurucusu veya ortağı konumundadır. Bu tabî ki tarım sektöründeki paydaşların yapamadığı yatırımları yapması nedeniyle fevkalade önemlidir. Bu yapısıyla bir holding durumundadır ve Türkiye’nin en büyük çiftçi ailesi konumundadır. Ancak bu çalışma finansman boyutunu daha öne alan bir çalışma olması vesilesiyle kurumun holding tarafıyla değil, banka ve finans tarafıyla ilgilenmiştir. Bu bağlamda kurumun banka finans konseptine yakınlaştırılması, özellikle fintek boyutuyla değerlendirilecek olursa bankacılık ve finans bilgi sistemlerinin ticari bankaların altyapılarından faydalanılarak oluşturulması sağlanmalı, yine yüksek montanlı mekanizasyon araçlarının satımında aracılık etmesi bakımından leasing ve senet ile finansman sağlama boyutuyla faktoring işlemlerini sağlayacak şirketlerinde dahil edilmesi ile birlikte daha entegre ve profesyonel bir şirkete dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

2.7.4. Tarımsal İşletmelerin Yaşadıkları Finansman Sorunları:

İşletmeler yeni yatırımlar yapmak, pazar payını arttırmak, yeni müşteri kazanımı, kapasite artırımı, ucuz hammadde ya da ürün tedarik etme amaçlarıyla finansman ihtiyacı duyarlar. Bu finansmanı ise ya hissedarlarından talep edecek ya yeni hissedar alacak ya da finans kurumlarına başvuracaktır.

Tabi ki finans kuruluşları her işletme başvurusunu olumlu olarak değerlendirmemekte, işletmeyi analiz etmekte ve bazı şartlar sunmaktadır. Bu olumlu ise kredinin tahsisi gerçekleşmektedir.

Çorum ili genelinde ve ilçelerinde yapılan bu anket çalışmasında daha öncesinde tarımsal faaliyetlerinin finansmanı için kredi alan 405 tarım işletmesi analiz edilmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tarımsal işletmelerin yaşamış oldukları finansman sorunları;

- ✓ İşletme sahiplerinin finans yönetimi konusundaki bilgi eksiklikleri,

- ✓ İşletmelerin genelinin küçük işletme olması sebebiyle büyük firmalar gibi finans bölümünde eleman çalıştıramamaları ya da danışmanlık hizmeti alamamaları, muhasebeci ile idari ve mali işlerini idare ettirmek istemeleri,
- ✓ Öz kaynakların kuruluş aşamasında tüketilmesi ve öz kaynak yetersizliği,
- ✓ Finans kuruluşlarının öncelikli olarak büyük firmalara yönelik finansal pazarlama yapması ve küçük işletmeleri görmezden gelmesi,
- ✓ Banka ve finans kuruluşlarının prosedürlerin fazlalığı, talep edilen evrak fazlalığı, uzun finansman süreçleri,
- ✓ Büyük firmalar ve diğer sektör işletmelerine açık hesap veya kefalet ile çalışılırken, tarım işletmelerinden daha fazla teminat talep edilmesi ve keyfi uygulamaların hala var olması. Bu uygulamalara karşılık küçük işletmelerin teminat yetersizliği nedeniyle finansman sağlayamaması,
- ✓ Hukuki açıdan büyük firmalar gibi borçlanma araçlarının çıkarılamaması,
- ✓ Küçük işletmelerin alternatif finans yöntemlerinden haberdar olmaması,
- ✓ Tarımsal hizmet veren bankaların hala yaygın şube ağının bulunmaması, Ziraat Bankası haricindeki bankaların tarım sektörüne ciddi eğilim göstermemesi,
- ✓ Tarımsal kredi hizmeti sunan bankaların tarımsal kredileri hala interaktif alt yapıyla buluşturmaması sebebiyle her müşteriye erişimin mümkün olmaması,
- ✓ Bankaların hala çiftçileri riskli segmentte görmeleri.

Tüm işletmelerde olduğu gibi tarımsal işletmelerde de finansman sorunlarının başında finans konusundaki bilgi eksikliği gelmektedir. İşletme sahipleri hangi finansman kaynağı ile hangi harcama yapılır bu bilgiye dahi tam manasıyla sahip değildir. Hala baba ve dede öğretilerinden hayatlarına devam etmektedirler. Anket verilerine göre tarımsal işletme sahiplerinin %12,4'ü okur-yazar, %39,9'u ilkokul, %22'si ortaokul, %19'u lise, %6,7'si lise üzeri mezuniyete sahiptir. Tarımsal işletme sahiplerinin %25,7'sinin lise ve üzeri mezuniyette olması eğitim desteği sağlandıkça kalkındırılabilir ciddi bir grubun olduğu anlamına gelmektedir.

Yine bununla birlikte çiftçilerin karşılaştığı en büyük zorluklardan bir tanesi prosedürlerin çok olması ve bunun paralelinde evrak taleplerinin fazla olmasıdır. Gelişen teknoloji ile evrak taleplerinin ve prosedürlerin az olması beklenirken, anket çalışmanın sonuçlarında bu sorun çiftçilerin en başta saydığı sorunlardan birisi olmuştur. Çalışmada

çiftçilerin %67,3'ü hala prosedürlerin çok olmasından dert yanarken, %57,9'u ise finansman kuruluşlarının evrak taleplerinin fazla oluşunu bir sorun olarak göstermiştir. Bu sorunu destekler nitelikteki diğer sorumuzda ise tarımsal işletmelerin %49,5'i kredi alırken uzun süreler beklediğini olmuştur cevabını işaretlemiştir. Bu ise işletmelerin en az %50'si finansman sıkıntısı çektiğinde, tahsiste yaşanan aksaklıktan dolayı uzun süre beklemekte ve istediği verimi alamamaktadır.

Tarımsal işletmelerin karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri de teminat yapısındaki zorluklardır. Teminat yapısı ile ilgili standartlaşma finansman kurumlarında hala sağlanamamıştır. Banka ve finans kuruluşları kredi tahsis ederken skorlama yöntemini kullanmakla birlikte uygulayıcı mekanizmada insanın olması hasebiyle skorlamaya ilave şartlar getirdiğinden standart teminat yapısı sağlanamamaktadır. Tarımsal işletmeler bu durumu personelin keyfiliği olarak açıklamaktadır. Teminat sorunsalına, tarımsal işletmelerin %41,8'i gayrimenkul teminatlarının fazla talep edilmesini, %38,4'ü ise kefalet teminatının fazla talep edilmesini bir sorun olarak göstermiştir. Yine bu sorunu destekler nitelikte bir soruda ise tarım işletmelerinin %46,3'ü finans kuruluşlarından teminat yetersizliği nedeniyle kredi alamadığını olmuştur diye cevaplamış, %19,1'i ise kararsız kalmıştır. Tarımsal işletmelerin kredi başvurularının yarıya yakını teminat yetersizliği sebebiyle reddedilmektedir. Bu durum ise fon yetersizliği nedeniyle tarımsal işletmelerinin son bulmasına yol açmakta ya da yatırımların önü daha baştan kesilmektedir.

Tarım işletmelerinin geneli şahıs işletmesi olmasından dolayı hukuki olarak borçlanma araçları çıkarmaları mümkün gözükmemektedir. Alternatif finansman yöntemlerinden ise risk sermayesine geçilmesi hala ortaklık kültürü oturmamış olmasından ve risk faktörünün çok yüksek olmasından dolayı bu yöntemle finans da yakın gelecekte zor gözükmektedir. Çalışmaya katılan tarımsal işletmelerin %66,8'i tarım ve hayvancılık faaliyetlerini geliştirmek için ortak bir işletme kurmayacağı yönünde, %11,9'u ise kararsız olduğu cevabını vermiştir. Ortaklık faaliyetine karşı alınan tavır nedeniyle işletmelerin daha fazla öz kaynakla büyüemeyeceğini ve işletme hukuki statüsünün de değişmeyeceğini yani aile işletmesi halinde devam edileceğini göstermektedir. Bunun bir sonucu da alternatif finansman yollarından bir tanesi olan risk sermayesi ve melek yatırımcı kararlarına karşı tarım işletmeleri şimdilik kapalı durumdadır. Finansman aracı olarak tarım işletmelerinin kullanacağı tek yol ise

çalışmaya göre banka kredileri gibi gözükmetedir.

Tarımsal işletmelerin yine en büyük sorunlarından bir tanesi alternatif finansman araçlarıyla tanışmamış olmalarıdır. Tarımsal işletmelere leasing (finansal kiralama), selem, vadeli satış, faktörink, girişim sermayesi ürünlerinden hangilerini kullandıkları sorulmuştur. Tarımsal işletmelerin %75,4'ü alternatif finansman ürünlerinden hiçbirini kullanmadığını bildirmiştir. %9,8'i finansal kiralama yaptığını belirtse de burada finans kuruluşlarını kullanmamış, kendi aralarında arazilerin kiralanmasını anlatmıştır. Ayrıca vadeli satış ürününü ise %13,3'ünün kullandığı tespit edilmiş, özellikle hayvansal üretim yapan işletmelerin kurbana vade, 1 yıl sonraya vadeli gibi ürünleri senetli olarak sattığı tespit edilmiştir. Bu gibi ürünleri kullanmaya yatkın bir pazar olan tarımsal işletmelere özellikle katılım bankalarının, kiralama ve faktoring şirketlerinin ürünlerini anlatması işletmelerin finansman sorunlarının azalmasına katkı sağlayacaktır.

Tarım işletmelerinden büyük işletmeler hariç muhasebe, finans, pazarlama, üretim gibi departmanlar yoktur. Ülkemizde tarım işletmelerinin şahıs üzerine bir düzeni mevcut olup, kendi üretimini kendi yapıp satmakta olan küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu nedenle finansal danışmanlıkları banka ve finans kurumlarındaki memurlar tarafından yapılmaktadır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE TARIMIN FİNANSMAN SORUNSAĞI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Tarımın sürdürülebilirliğı tarım işletmelerinin finansal anlamda desteklenmesiyle mümkündür. Türkiye’de tarımın finansman sorunsalı üzerine bina edilmiş bu çalışmada, Türkiye tarım sektöründe faaliyet gösteren tarım işletmelerin finansal anlamda sorunlarını tespit etmek, mevcut tarım politikalarındaki memnuniyetlerini ölçmek ve tarımsal işletmelerde karşılaşılan sorunlara çözümler üretmek ve işletme sahiplerine finansal anlamda yol göstermek amacıyla Çorum il genelindeki tarım işletme sahipleri baz alınarak çalışma yapılmıştır.

3.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Tarım sektörü hem Türkiye hem de tüm dünya ülkeleri açısından sadece ekonomik değil, aynı zamanda da politik, sosyal ve kültürel açılardan hayati derecede öneme sahip bir sektördür. Tarım sadece bir ürün üretme anlamında düşünülmemelidir, sanayinin de girdisini oluşturmaktadır. Birçok alanda tarım, sanayiye desteklemekte ve katma değer katılmasıyla ülke kalkınmasına da fayda sağlamaktadır. Türkiye, tarım alanında Dünya üzerinde çok az ülkenin sahip olduğı bir potansiyele sahip olmasına rağmen mevcut problemler göz önüne alındığında bu önemin yeterince anlaşılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu bağlamda mevcut potansiyelini değerlendirdiğı takdirde toplumsal kalkınmanın ilk hareketini gerçekleştirmiş olacaktır.

Tarım sektörü, toplumun temel ihtiyaçlarını üreten bir sektör olarak stratejik ve vazgeçilemez bir sektördür. Nasıl ki milli savunma sanayi bir ülkenin savunması için kritik bir sektördür, tarım sektörü de bu kadar genetiğı ile oynanan ürünlerin piyasada olduğı dönemde toplum sağlığını düşünen ülkeler açısından son derece önemli bir sektördür. Bu sebeptendir ki; dünya üzerindeki tüm ülkeler katma değeri, sanayi ve hizmet sektörlerine nispetle daha düşük olmasına rağmen diğer sektörlerle oranla daha fazla tarım sektörünü desteklemektedir ve ayakta tutmak üzere çalışmalar yapmaktadır.

Tarımın sürdürülebilirliğı için de tarımın finansmanı çok önemli yer tutmaktadır. Yapılan çalışmalar, tarımsal finansmana erişilebilirlik ile tarımın verimi arasında doğru orantının olduğunu göstermiştir. Bu sebeple tarım ve tarımın finansmanı çok kritik öneme sahiptir. Devletlerin gelişmişlikleri ne kadar büyük olursa olsun tarım sektörünü finanse

etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tarımın finansmanı, sorunları ve çözüm önerileri dayanak noktası yapılarak çalışma hazırlanmıştır.

Bu çalışma; tarım işletmelerinin finansman sorunlarının tespiti, analizi, sorunların çözümleri ve bu işletmelere yol göstermesi açısından önemlidir. Bu sorunlar çözülürse, işletme sahipleri daha müreffeh yaşama kavuşursa tarım sektöründe faaliyetleri devam edecektir. Aksi takdirde tarım sektöründe faaliyet gösteren işletme sahipleri günden güne azalacak ve hem nihai tüketicilerin tüketecekleri gıdalarda artış meydana gelecek hem de ithalata bağlı bir ülke haline gelecektir. Bununla birlikte iş gücü ve istihdamda önemli bir yer tutan sektörden ayrılan kişilerin yeni sektörlerde iş bulma durumu bir anda olamayacağı için işsizlik rakamlarında ciddi artışlar meydana getirecek toplumsal vakaya dönüşecektir.

Literatür taramasında yer alan çalışmalara katkı olarak birkaç teknik detaya da yer verilmiş, bu bağlamda ileride bu alanda yapılacak olan akademik çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir.

Yine çalışmada özellikle faizli bankalar dışındaki finansman kuruluşlarına ürünsel bazda destek olacak verilere yer verilmiş, bu sektöre fayda sağlayacak ürünsel gönderimlerde bulunulmuştur. Özellikle katılım bankalarının bu sektöre yabancı olmaması gerektiği, hatta bu sektöre tam manasıyla uygun bir kuruluş olduğuna yer verilmiş ve ürünsel önerilerde bulunulmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sektöre yönelik ürün hizmeti sunan finans kuruluşlarına alternatif ürün sunma bağlamında çalışma önemlidir.

3.3. ÇALIŞMANIN VERİ SETİ VE KISITLARI

Çalışmanın bu bölümünde ise tarımın finansman sorunsalı ve çözüm önerileri konu başlığı altında yapılan saha araştırmalarından, kullanılan yöntemlerden ve bu araştırma için konulan kısıtlardan açıklanmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Materyal ve Yöntem

Türkiye tarım politikaları ve günümüzde de hala devam etmekte olan finansman sorunsalı temelinde bu çalışma inşa edilmiş ve bu çerçevede baz alınarak çalışma hudutları belirlenmiştir.

Bu çalışma temel olarak kaynak araştırması ve anket çalışmasının sonuçlarını dayanak yapan bir çalışmadır. Kaynak araştırmasında tarımsal krediler konusunda

Dünya’da ve Türkiye’de yayımlanmış raporlar, finansal kurumların değerlendirme ve çalışmaları, bu alanda basılmış kitaplar, makaleler ve tezler, internet siteleri yayınları, resmi kuruluş anketleri, gazete haberleri, yıllık-periyodikler ve zaman serileri gibi ikinci el verilerden yararlanılmıştır.

Türkiye tarım politikalarının tamamına detaylı olarak yer verilmemiş, genel bir çerçeve çizilmiş ve finansman sorunsalı kısıt olarak konulmuştur. Tarım konusunun çok geniş olması ve geçmiş verilere erişimin zor olması ve çalışmanın daha anlaşılabilirliğinin sağlanması sebepleri ile kısıtların konulması zaruri hale gelmiştir.

Tarımsal analizlerde kullanılan sayı değerlerine, resmi veri kuruluşumuz olan TÜİK’ ten, Dünya genelindeki değerlere ise Dünya Bankası (WB), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gibi kuruluşların internet sitelerinden alınmış veya resmi yazışmalar sonucu e-posta yoluyla bilgi tedariki sağlanmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan kredi tabloları bankaların veya kooperatiflerin internet sitelerinden tedarik etmenin yanı sıra yüz yüze olarak da finans kuruluşlarından bilgi temin edilmiştir. Bunun haricinde bazı verilere eski veriler olması sebebiyle erişim sağlanamamıştır. Bu verilerin yılları bir konuda farklı iken; diğer konuda farklı yıl olabilmektedir. Ayrıca yıllar bazında yapılan analizlerde yakın tarihli yılların tamamına yer verilirken, eski tarihli verilerin yorumunun daha sağlıklı olması ve daha verimli olabilmesi adına 5’er yıl arayla tablolarda yer verilmiştir.

Bu çalışmada ayrıca Çorum il ve ilçelerinde mukim ve daha önceki yıllarda tarımsal finansmana başvurmuş 405 tarımsal işletme sahibine yüz yüze anket yöntemi kullanılmış veya dijital ortamda anket verileri toplanmıştır.

Bu çalışmada kullanılan anket ve ölçek literatür taraması sonucunda ulaşılan Erdaş ve Oraman’ın Türkiye’de Tarımın Finansmanında Banka Kredilerinin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği doktora tezi çalışmasında kullandıkları çok seçenekli soruların olduğu anketten likert yöntemi kullanılarak da farklı sorular oluşturulmuştur. Bununla birlikte uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Kaynakçada ilgililere atıfta bulunulmasının yanında uygunluk için bilgilendirilmeleri de anket çalışmaları esnasında yapılmıştır. Bununla birlikte etik kurul raporu anket çalışmaları başlamadan önce alınmıştır.

Anket verilerini

n doğruluk testleri, Cronbach's Alpha, normallik testi ve frekans analizi ile yapılmıştır.

Tablo 20: Güvenilirlik İstatistiği Alfa Katsayısı Tablosu

Güvenilirlik İstatistikleri		
Cronbach Alfasi	Standart öğelere Dayalı Cronbach Alfasi	Ürün Sayısı
,840	,840	26

3.3.2. Araştırma Soruları

Çalışmada 5 adet araştırma sorusuna çözüm aranmış olup, ilgili araştırma soruları şunlardır;

- ✓ Tarım işletme sahipleri bakanlığın sunmuş olduğu imkânlardan memnun değildir.
- ✓ İşletme sahiplerinin en çok karşılaştıkları sorunlar dosya masrafı ve muadili işlem ücretleridir.
- ✓ Tarım işletme sahipleri alternatif finansman ürünlerinden haberdar değildir.
- ✓ Tarım işletme sahipleri en çok Ziraat Bankası’ndan finansman sağlamaktadır.
- ✓ Tarım işletme sahipleri en çok prosedür fazlalığından ve evrakların fazla talep edilmesinden şikayetçidirler.

3.4. LİTERATÜR TARAMASI

Tarımın finansmanı sorunsalı üzerine yapılan çalışmada yurt içi ve yurt dışında yapılmış olan makalelere, yüksek lisans ve doktora tezlerine yer verilmiş olup, çalışmanın bazı bölümlerinde anket verilerine ilave olarak bu çalışmalara atıfta bulunulmuştur.

3.4.1. Yurtiçi Çalışmalar

Afşin ve Ürper’in 1996 yılında yayımlanan “Tarımsal Kooperatiflerde Finansman Sorunu ve Kooperatifler Bankası” isimli yüksek lisans tezi çalışmalarında Kooperatiflerin en büyük sorununun finansman sorunu olduğu dile getirilmiş ve çözüm olarak Kooperatifler Bankası kurulması gerektiği ve yönetimin demokratik bir yönetim olması gerektiği savunulmuş, Avrupa’dan örnek uygulamalara yer verilmiştir.

Akçaöz, Özkan ve Kızılay’ın 2006 yılında yayımlanan “Antalya İlinde Tarımsal Üretimde Çiftçilerin Risk Davranışlarına Göre Finansman Özellikleri” isimli makalelerinde çiftçilerin risk davranışlarına göre finansman özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. 143 çiftçiye anket yapılmış ve çiftçilerin %39, 9’ u risk seven, %53, 1’i risk

sevmeyen, %7, 0' i ise kayıtsız grupta olduğu saptanmıştır.

Aksoy, Işık ve İkikat Tümer'in 2010 yılında yayımlanan “Antepfıstığı İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Analizi” isimli çalışmalarında Türkiye ve Gaziantep için önemli bir tarım ürünü olan Antep Fıstığı işletmeleri ele alınmış ve kredi kullanımına etki eden faktörler incelenmiştir. Ailedeki fert sayısı ve üretim miktarı kredi kullanımına pozitif etki ederken, üreticilerin tarım dışı gelire sahip olması kredi kullanımına negatif yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

Apaydın'ın 2018 yılında yayımlanan “Türkiye’de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri” isimli makalesinde liberal dönem sonrasında banka kredilerinin sektörel ve dönemsel gelişmelerini incelemiş, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (ARDL) Yöntemi ile 2000-2016 yılları arasındaki veriler incelenmiştir. Araştırmada tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde arttırılmış olan kredi büyümeyi olumlu etkilerken, inşaat sektöründeki arttırılan krediler uzun vadede büyüme de olumsuz etki yaratmaktadır.

Arslanbey ve Darıcı' nın 2010 yılında yayımlanan “Bankacılık Sektörü ve Tarım Kredileri: Türkiye’de Tarımın Finansmanı ve T.C. Ziraat Bankası A.Ş.’ nin Rolü” isimli yüksek lisans tezi çalışmalarında Dünya ve ülkemiz bankacılık sektöründeki 1970 yılları sonrasında yaşanan değişim ele alınmış ve tarım kredileri incelenmiştir. Bununla birlikte ülkemizin büyük çınarlarından T.C. Ziraat Bankası da ele alınmıştır.

Berberoğlu'nun 1978 yılında yayımlanan “Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması” isimli doktora tezi çalışmasında tarım ve veya sanayi sektörünün hangisine öncelik verilmesi gerektiğini farklı bakış açıları ile sunmaya çalışmış ve sonucunda birinden vazgeçmek yerine uzun vadede sanayiye besleyen tarıma da değer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca proje bazlı kredilerde denetimsiz olanların verimsizliğe neden olduğunu bu konuda dikkat edilmesini savunmuştur.

Berk ve Erdoğan 2019 yılında yayımlanan “Çiftçilerin Tarımsal Kredi Tercihleri ve Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma” çalışmalarında Niğde ve Karaman illerinde mukim 67 çiftçiye anket yapılmış ve çiftçilerin sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada çiftçilerin $\frac{3}{4}$ ü yüksek faiz problemleri yüzünden kredi ödemelerinde zorlandıklarını beyan etmiş olup çözüm olarak sübvansiyonlu kredilerin arttırılması önerilmiştir.

Çelik ve Azabağaoğlu 2019 yılında yayımlanan “Özel Bankalarda Tarımsal Kredi Uygulamaları ve Denizbank Örneği” çalışmalarında tarımsal üretimin sürdürülebilirliği için en önemli saç ayaklardan biri olan tarımsal krediler incelenmiş olup, özel bankalar özelinde Denizbank’ ın etkisi incelenmiştir. Üreticinin ihtiyaç duyduğu krediyi ihtiyaç anında, geciktirme olmadan temin etmesi gerekir. Ödemesinin ise esnek ödeme ve faaliyet döngüsüne göre ayarlanması gerekir. Ayrıca teminat vade uyumu sorunlarının giderilmesi konularına değinilmiş olup, Denizbank’ ın sektöre katkılarından bahsedilmiştir.

Çevik ve Zeren’in 2014 yılında yayımlanan “Tarım Kredilerinin Finansal Gelişim Üzerindeki Etkisinin Asimetrik Nedensellik Testi ile İncelenmesi” isimli makalelerinde Hatemi-J Asimetrik Nedensellik testi kullanılarak 2005-2013 yılları arasındaki tarımsal kredilerin gelişimi incelenmiştir. Tarımsal kredilerin negatif şoklarda hiçbir nedenselliğin olmadığı ancak pozitif şoklarda Granger nedeni olduğu sonucuna varılmış ve bu minvalde düşünüldüğünde tarım sektörünün Türkiye için hala çok önemli bir yer teşkil ettiği sonucuna varılmıştır.

Diñer ve Kocaman 2019 yılında yayımlanan “Tarım Kesiminin Kredilendirilmesinde Kamu Bankacılığının Rolü ve Önemi: Türkiye Örneği” doktora tezi çalışmalarında Türkiye genelinde 547 tarım işletmesine anket yapılarak ve Logistik Regresyon Yöntemi kullanılarak paket programda sonuçları değerlendirilmiştir. Ziraat Bankası’ nın özelleştirilmemesi bunun yerine tarım bölümünün ayrı bir bankaya dönüştürülmesinin düşünülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Özelleştirmenin tarım sektörüne olumsuz etki yaratacağı ve desteklerin artırılması sonucuna varılmıştır.

Duramaz ve Taş 2018 yılında yayımlanan “Kamusal, Özel ve Yabancı Sermayeli Bankaların Kullandıkları Tarımsal Kredilerin Tarımsal Üretime Etkisi: Ege Bölgesi’ne Yönelik Panel Veri Analizi” isimli makalesinde panel veri analizi kullanılarak tarımsal kredi miktarlarında oluşan artışın tarımsal verimliliğe olan katkısı araştırılmıştır. Araştırma sonuçları verilerin pozitif etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya göre kamu bankalarında %10’luk kredi tahsisindeki artış tarımsal verimlilikte % 3,2 artışa yol açmakta, özel bankalarda ve yabancı sermayeli bankalarda ise bu durum kamu bankalarına nazaran düşük olsa da pozitif olarak sırasıyla % 0,4 ve % 0,1 artışla sonuçlanmıştır. Bu çalışmada bankalardaki kredi tahsisi ile tarımsal verimliliğin uyumlu ve anlamlı sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır.

Erdal ve Tipi'nin 2012 yılında yayımlanan “Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Kredilendirme: Bursa İli Merkez İlçeleri Meyvecilik İşletmeleri Örneği” isimli yüksek lisans çalışmalarında Bursa ve merkez ilçelerinde 57 meyvecilik işletmesine anket yapılmış, spearman korelasyon ve regresyon yöntemi ile veriler analiz edilmiştir. Buna göre işletmelerin kredi kullanımında işletme sahibinin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, kredi vadesi ve yetiştirilen ürün adedinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Erdaş ve Oraman 2012 yılında “Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği” isimli çalışmasında Logistik Regresyon yöntemi kullanarak Edirne ili ve ilçelerindeki tarımsal işletmeler anket ve yüz yüze görüşme yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye’de tarımın daha fazla desteklenmesi ve üretici kredilerinin daha etkin şekilde kullanılmasının sağlanması, arazi bölünmelerinin engellenmesi, Kooperatifler Bankası kurulması sonucuna varılmıştır.

Erel ve Özçiçek Dölekoğlu’nun 2004 yılında yayımlanan “Yeni Dönemde Tarımın Finansmanında Bir Model Önerisi” isimli makalelerinde sübvansiyon uygulamalarındaki hatalara değinilmiş ve kamu üzerinde oluşturulan mali yüklerden bahsedilmiş ve yeni dönem için bir model önerisinde bulunulmuştur.

Ersoy ve Baray’ın 2006 yılında yayımlanan “Tarım Sektörünün Finansmanında Finansal Kiralama Uygulamaları ve Faaliyet Kiralamasının Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme” isimli yüksek lisans tezi çalışmalarında tarım sektörünün canlanması için alternatif bir çözüm önerisi olan finansal kiralama ve faaliyet kiralama yöntemine değinilmiştir. Faaliyet kiralaması yönteminin tarım ve diğer sektörler için başarı ile uygulanacak yeni bir finansman aracı olduğu ve başarı ile uygulanacağı öngörülmüştür.

Gözener’in 2017 yılında “Türkiye’de Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanımına İlişkin Bir Çalışma: Tokat İli Örneği” isimli çalışmasında Tokat’ın Artova ilçesinde kredi kullanan çiftçilere anket yöntemiyle araştırma yapılmıştır. Yapılan anket çalışmaları neticesinde kredi kullanan çiftçilerin çoğunun gelir durumunun düşük küçük çaptaki işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yine kredi kullanan çiftçilerin %76, 67’ sinin krediyi nakdi, %23,33’ ünün ise aynı kredi kullandığı ortaya çıkmıştır.

Gül ve Gürbüz’ün 2016 yılında yayımlanan “Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Finansman Kaynakları: Burdur İli Örneği” isimli makalelerinde Burdur ili özelindeki 105 süt sığırcı işletmesine finansman kaynaklarının tespiti ve özelliklerinin anket yapılmıştır. Bu işletmelerin %57’si kurumsal, %17’si kurumsal olmayan, %26’sı ise öz kaynak

finansmanını tercih ettiği ve eğitim, deneyim, hayvan sayısı, karlılık ile işletme finansman grupları arasında hiçbir istatistikî bir ilişki bulunmadığını tespit etmiştir.

Güler ve Değirmenci 2020 yılında ‘‘Tarımda Finansallaşma ve Metalaşma Sürecinde Lisanslı Depoculuğun İşlevi’’ isimli makalesinde lisanslı depoculuk özelinde tarımda finansallaşma ve metalaşma konusu incelenmiştir. Ayrıca küçük işletmelerinin sermaye yapısı ve pazar sorununa değinilmiş uzun vadede bu üreticilerin taşıma ve depolaşma faaliyetlerinin devlet destekli kooperatiflerce desteklenmesinin ve alt yapı, finans gibi sorunlarının ise devlet tarafından finanse edilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Güneş’in 2004 yılında yayımlanan ‘‘Uluslararası Politikalar ve AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye Tarımının Finansmanı’’ isimli makalelerinde ülkemizin AB’ye uyum kriterleri neticesinde uyguladığı tarım politikalarının tarımı olumsuz etkilediği ve tarımdaki işgücünün işi bıraktığı belirtilmiştir. Ayrıca tarım kredilerindeki sübvansiyonların azaltılması çiftçinin borçlarını artırdığı ve borcu ödeyemez olduğu üzerinde durulmuştur. Ziraat Bankası’nın yapılanması ve özel bankaların tarım sektörüne girmesinin rekabeti arttıracığı ancak çiftçi kredilerinin faiz oranının düşük olması durumunda bunun fayda sağlayacağı vurgulanmıştır.

Güneş ve Artukoğlu’nun 2010 yılında yayımlanan ‘‘Küresel Kriz Sürecinde Türkiye’de Tarımsal Kredi Etkinlik ve Uygulamaları’’ isimli makalelerinde küresel krizin bankaların tarım sektörüne yönelim eğilimlerini değiştirdiği ve farklı yöntemlere geçildiğini göstermiştir. Çalışmada özel bankalara da sübvansiyon hükümlerinin açılması ancak özel bankaların da sürdürülebilir tarımı düşünerek karlılık amaçlarını bu sektör bazında değiştirme eğilimine gitmeleri sonucuna varılmıştır.

Hüsmanlar ve Gaytancıoğlu’nun 2011 yılında yayımlanan ‘‘Dış Kaynaklı Tarımsal Kredilerin Tarımsal Üretime Etkileri Üzerine Bir Araştırma’’ isimli yüksek lisans tezi çalışmalarında tarımın finansmanında yabancı kaynakların etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye tarım sorunlarının temelini dış ve iç borcun fazla olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

İloğlu’nun 1964 yılında yayımlanan ‘‘Zirai Kredi ve T.C. Ziraat Bankası’’ isimli makalesinde T.C. Ziraat Bankası’nın kuruluşundan bu yana faaliyetlerine değinilmiş, topladığı mevduatları tekrar ekonomiye nasıl kredi olarak aktarıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca Tarımsal Kredi Kooperatifleri ve Tarımsal Satış Kooperatifleri’nin tarımsal kredilendirmedeki yerine değinilmiştir.

İnci' nin 2010 yılında yayımlanan “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Tarımsal Kredi Konusunda Gelişmeler” isimli makalelerinde 1923-1938 periyodu incelenmiştir. Bu dönemde halkın %75-80’ i köylerde yaşamakta ve geçimini tarımdan kazanmaktadır ve çiftçi geçimini ve üretimini borçla sürdürmektedir. 1937 yılına kadar Ziraat Bankası’ nın ticari bir banka gibi çalıştığı tüccara ve büyük toprak sahiplerine kredi verdiği, 1929 yılı itibariyle kooperatifçilik yasal düzenlemelerinin başladığı gibi tespitlere yer verilmiştir.

Kaya ve Kadanalı 2020 yılında “Geçmişten Günümüze Lider Tarımsal Kredi Kuruluşu: T.C. Ziraat Bankası” isimli makalesinde T.C. Ziraat Bankası’nın kuruluşundan bugüne kadar projeksiyon halinde yansıtılması yapılmıştır. Türk tarımı ve bankacılık sektörü için T.C. Ziraat Bankası’ nın önemi anlatılmıştır.

Koçtürk, Güneş, Artukoğlu, Gençler ve Şen’in 2012 yılında yayımlanan “Kırsal Kalkınma Uygulamalarında Tarımsal Kredinin Rolü ve Tarım Kredi Kooperatifleri Uygulaması” isimli makalelerinde tarımsal kalkınmada kredilerin rolü ve TKK özelinde uygulamalar incelenmiştir. Tarımsal kalkınma uygulamaları için finansal desteklerin gerekliliği ve kooperatiflerin hem devlet tarafından desteklenmesi hem de halk tarafından benimsenirliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Özvardar ve İnan 2019 yılında yayımlanan “Türkiye’de Tarımsal Finansman ve Kredi Uygulamaları: Tekirdağ İli Örneği” yüksek lisans tezi çalışmalarında tarımın finansmanı ve kredi uygulamaları Tekirdağ il özelinde 169 tarım işletmesine anket düzenlenmiş ve logistik regresyon metodu ile analiz edilmiştir. Kredi kullanımında Ziraat Bankası %82,2 oranla damga vurmuş olup, %16,60 ise özel bankalardan kredi kullanmış olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin Ziraat Bankası’ nı tercih sebebi faiz oranı düşüklüğü olmuştur. Yine özel bankaların bu pazara girme neticesinde enstrümanlar artmış ve rekabet artmıştır. Bu ise işletmeleri pozitif etkileyeceği savunulmuştur.

Paksoy ve Aslan’ın 2010 yılında yayımlanan “Türkiye’de Tarımın Finansmanında Özel Sektör Bankacılığının Yeri” isimli çalışmalarında özel bankaların tarım sektörüne eğilimlerinin 2009 yılı itibariyle arttığı tespit edilmiştir. Bunun daha da genişlemesi gerektiği ve bunun neticesinde rekabet ortamının artması sonucu kredi maliyetlerinde azalma olacağı, çiftçilerin ödeme gecikmesi yaşadığı ödeme seçeneklerinin azalacağı ve esnek seçeneklerin artacağı gibi tespitlere yer verilmiştir.

Sayılı ve Adıgüzel ’in 2011 yılında yayımlanan “Tokat İli Merkez İlçede

Çiftçilerin Tarımsal Girdi Temininde Kredi Kartı Kullanımlarının İncelenmesi” isimli makalelerinde Ekim-Aralık 2009 yılı baz alınmış olup 66 çiftçiye anket yapılmış ve varyans analizi kullanılarak tespitlerde bulunulmuştur. Bu veriler ışığında tüm çiftçilerin en az 1 kredi kartının olduğu ve ortalama limitin 3.033, 99 tl olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kredi kartı kullanımında yaş ve tarımsal satış tutarının etkili olduğu; eğitim, mesleki deneyim, ailedeki birey sayısı, arazi büyüklüğü ve girdi tutarının ise etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Şahin ve Arzova 2019 yılında yayımlanan “Tarımın Faizsiz Araçlarla Finansmanı” yüksek lisans tezi çalışmalarında tarımın finansmanının Dünya üzerinde ve Türkiye’deki durumu anlatılmış ve alternatif finansman araçları üzerinden öneri getirilmiştir.

Şahin ve Arzova 2019 yılında yayımlanan “Tarımın Finansmanında Selem Yöntemi ve Muhasebe Kayıtları” isimli makalelerinde tarımın finansmanında faizsiz araçlardan Selem Yöntemi üzerinde durulmuştur. Selem yöntemi satılan ürünün finans kuruluşu tarafından peşin alınması ve orta uzun vadede nihai kullanıcıya satılması ve anapara ve vade farkının talep edilmesi sistemidir. Bu çalışmada İslamiyet’ in erken döneminde en çok uygulaması görülen bu sistemin avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmuş ve muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

Şahin ve Arzova 2019 yılında yayımlanan “Tarımda Kira Sertifikalarının (Sukuk) Kullanıma Muhasebeleştirilmesi ve Hukuki Boyutu” isimli makalelerinde tarımın finansmanında faizsiz araçlarından sukukun ülkemiz piyasalarında yeni ve dar kapsamlı olduğu belirtilmiştir. Bu aracın daha etkin kullanılabilmesi için piyasa, üretici ve tüketici arasındaki köprüünün doğru kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu alanda farklı enstüramanların çoğalması içinde başta Ürün İhtisas Borsası olmak üzere Tarım Borsası’ nın kurulması gerektiği savunulmuştur.

Şeyranlıoğlu ve Karavardar 2019 yılında yayımlanan “Katılım Bankacılığında Selem Finansman Yöntemine Dayalı Bir Model Önerisi” isimli makalelerinde tarımın finansmanında faizsiz araçlardan Selem Yöntemi bir model önerisi olarak sunulmuştur. Bu finansman yönteminin Dünya üzerinde kullanılmasına karşın Türkiye’ de bazı riskleri yüzünden kullanılmadığına değinilmiştir. Faizin maddi ve manevi yüküne katlanmak istemeyen tarımsal üreticilerin bu yöntemi kullanabileceği ancak finansal piyasa alt yapısının özellikle Katılım Bankaları’ nın bu ürüne meyletmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Taşçı'nın 2015 yılında yayımlanan “‘Tarımsal Finansmanda Trendler ve Sorunlar: Global Bir Bakış Ve Türkiye Uygulaması’” isimli makalelerinde gelecek yıllarda nüfusa oranla gıdayı karşılamamanın zorlaşacağı ve gıda fiyatlarında enflasyonist dalgalanmaların meydana geleceği öngörülmüştür. Global bağlamda bir perspektif belirlenmiş ve bu çerçevede Türkiye zaman serisi analizleri ve grafiklerle analiz edilmeye çalışılmıştır. İncelenen dönemde tarımsal kredilerin nisbi büyüklüğünün düştüğü tespit edilmiş olup, gıda fiyatlarına bu durumun yansıtacağı ve buna çözüm olarak bir kredi politikası belirleme ihtiyacı olduğu savunulmuştur.

Taşkıran ve Özüdoğru'nun 2010 yılında yayımlanan “‘Türkiye’de Tarımsal Kredi Uygulamaları’” isimli çalışmalarında ülkemizde uygulanan tarımsal kredi uygulamalarına ve sübvansiyon bazlı faiz oranlarına değinilmiş olup, çiftçilerin düşünülerek faiz oranlarında destek olunması, teminat zorlukları çıkarılmaması, kredi işlemlerinin basit ve anlaşılabilir olması sonuçlarına varılmıştır.

Terin, Güler, Adem Aksoy'un 2014 yılında yayımlanan “‘Türkiye’de Tarımsal Üretim ile Tarımsal Kredi Kullanımı Arasındaki Nedensellik İlişkisi’” isimli makalelerinde Zaman Serisi Analizi yöntemini kullanarak 1995-2012 yılları arasındaki verilerden yararlanarak tarımsal üretim ile tarımsal kredi arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı konusu araştırılmıştır. Sonuç olarak ilişkinin var olduğu ve tarımsal kredi yönüyle tek yönlü bir nedenselliğin olduğu Granger testi kullanılarak ortaya çıkarılmıştır.

Tosun ve Güneş 2018 yılında yayımlanan “‘Ankara İli Tarım İşletmelerinin Sermaye Yapısı ve Tarımsal Kredilerin Geri Ödenmesinde Etkili Faktörlerin Analizi’” isimli makalesinde Ankara’ da faaliyet gösteren 139 tarım işletmesi incelenmiş Logistik Regresyon analizi yapılmıştır. Bu tarım işletmelerinin ortalama sermayesi 497.685 olarak hesaplanmış ve bu işletmelerin aktif sermayesinin %58,79’ unu toprak, % 12,61’ i makine ve ekipman, % 10,02’ si bina, % 7,26’ i havyan sermayesinin oluşturulduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca Logistik Regresyon analizi yapılmış ve kredi geri ödenebilirliğini etkileyen en önemli değişkenlerin kaldırıcı oranı, ekonomik rantabilite, arazi varlığı ve tasarruf eğilimi olduğu belirtilmiştir. Üreticilerin kullandıkları kredileri faaliyet konuları üzerinde değerlendirmeleri gerektiği ve boşa harcamamaları hususuna değinilmiştir.

Tüzün Rad ve Aydoğdu 2019 yılında yayımlanan “‘Tarımsal Finansman: Mersin İlinde Tarımsal Kredi Kullanımı’” isimli makalelerinde tarımda sürdürülebilirliği

sağlamak adına kullanılan araçlardan bir tanesi olan tarımsal kredilerin Mersin ili üreticilerinin mevcut durumu ve üreticilerin beklentileri ortaya konulmuştur. Üreticilerin desteklenmesinde en önemli araçlardan birisi kredi olmakla birlikte bu kredilerin bölgelere ve ürünlere göre ayrıştırmalarının yapılması kredi, vade, teminat yapısının talebe göre şekillendirilmesi sonuçlarına varılmıştır.

Uysal'ın 2020 yılında “Tarım Kredi Kooperatifleri Faizsiz Kredi Sistemi Projesi ve Alternatif Bir Model Önerisi” isimli çalışmasında “maksimum çeşitlilik örnekleme” tekniği kullanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili olarak temsil özelliği olan banka Co-opbank Pertama ile Malezya’da ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye’deki TTK ve Katılım Bankalarıyla görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada TTK ile faizsiz kredi sisteminin benzeştiği tasarruf-kredi şeklinde örgütlenmenin daha yerinde olacağı sonucuna varılmıştır.

Ünlüer ve Güneş’in 2013 yılında yayımlanan “Tarımsal Kredilerin Geri Ödenmesinde Etkili Faktörlerin Analizi” isimli makalelerinde Eskişehir ilinde kredilerin takibe düşme nedenleri araştırılmıştır. 117 işletmeye anket yapılmış, Logistik Regresyon Yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kredinin vadesi, ekonomik rantabilite oranı ve kaldıraç oranı değişkenlerinin bağımlı değişkenle anlamlı derecede ilişkili olduğu belirlenmiştir.

Ürper’ in 1990 yılında yayımlanan “Türkiye’de Organize Olmamış Tarımsal Krediler ve Kooperatiflerin Küçük Üreticiler Üzerindeki Etkileri” isimli makalesinde tarım işletmelerinin genelinin küçük işletmeler olmasından dolayı finansman kaynağı olarak organize olmamış piyasa tercihleri olmuş bu ise verimsizliğe neden olmuştur. Bu duruma çözümün ise mali bağımsızlığını kazanmış güçlü kooperatiflerin var olması gerektiğini savunmuştur.

Yalçınkaya 2018 yılında yayımlanan “Tarım Kredilerinin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Granger Nedensellik Analizi ile Tespiti” isimli çalışmasında tarım sektörüne kullandırılan krediler ile GSYİH ilişkisini ortaya çalışmış ve takibe düşen kredilerin GSYİH’ ya etkisi araştırılmıştır. Metod olarak Granger Nedensellik metodu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Tarımsal GSYİH ile toplam GSYİH arasında çift yönlü nedensellik tespit edilmiş olup, değişkenler birbirlerinin hem nedenleri hem de sonuçlarıdır. Ayrıca tarım kredileri toplam GSYİH’ ı etkilerken, takibe düşen tarımsal kredilerin etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Yılmaz ve Şakar’ın 2008 yılında yayımlanan “Dünya’da ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Bir Model Önerisi” isimli yüksek lisans çalışmalarında tarımın finansmanında Ticari Bankalar, Kooperatifler, Leasing ve Faktoring kuruluşları ve Sigorta şirketleri gibi geniş katılımlı finansal sistem kurulması araştırılmış ve ülkemiz için bir model önerisinde bulunulmuştur.

3.4.2. Yurt Dışı Çalışmalar

Chandio, Magsi, Rehman, Sahito’ nun 2017 yılında yayımlanan “‘Pakistan’da Tarım Kredilerinin Türleri Kaynakları ve Önemi” isimli makalelerinde nüfusunun %60’ının istigal ettiği, adeta bir bel kemiği görevi gören tarım sektörü ve bu üretime pozitif destek sağlayan tarımsal krediler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma kredi arzı ile üretim arasında ciddi bir ilişki olduğunu ortaya koymuş ve faydalı bir mekanizma olarak işlemesi öngörülen Village Township Banks (VTB) kurulmasını tavsiye etmiştir.

Chandio, Jiang, Wei and Guangshun’ nun 2017 yılında yayımlanan “‘Pakistan’ın Sindh Şehri Küçük Tarım İşletmelerinin Buğday Verimliliği Üzerinde Tarım Kredilerinin Etkisi” isimli makalelerinde kısa süreli finansman daha mı iyidir? Sorunsalı üzerine çalışma yürütülmüştür. Bulgular tarımsal krediler buğday üretimi ve verimliliği üzerinde pozitif ve etkilidir. Bununla birlikte kısa süreli finansmanın bu ürün özelinde uzun süreli finansmandan daha etkili olduğunu göz önüne koymuştur.

Nduka, Ezeokafor, Ekwere, Ngoka, & Ezech 2019 yılında yayımlanan “‘Nijerya’nın Anambra Eyaletindeki Kredilere Erişiminde Çiftçi Kooperatifleri Arasındaki Cinsiyet Eşitsizliği” isimli makalelerinde kadınların tarım alanlarında karşılaştıkları eşitsizliklere özellikle tarımsal kredilere erişimdeki eşitsizliği ele almıştır. Bu bölge de erkeklerin kadınlara göre çok daha fazla krediye erişim sağladığı ve maliyet olarak da daha ucuza temin ettiklerini tespit etmiştir. Bu eşitsizliğin giderilmesi üzerine önerilerde bulunulmuştur.

Hena, Jingdong, Zhang, Memon, Khalil’ in 2019 yılında “‘Çin’deki Tarımsal Kredilerin Formal ve İnfomal Kaynaklarının Ölçülmesi” isimli çalışmasında tarımsal politikalar ve kredilerin kaynaklarının tespiti için ulusal ve uluslararası verilerden yararlanarak, zaman serisi analizleriyle ölçmeyi amaçlamıştır. Çin’de tarım sektöründe kredi temini ya da öz kaynak sıkıntısı, modern teknolojik gelişimlere uyum problemleri yaşanmaktadır. Tarımsal kredilerin GSYİH üzerinde etkili bir araç olduğu ve yıllara sâri olarak kredi ile üretim arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır.

Owusu'nun 2017 yılında yayımlanan "Tarımsal Verimlilikte Krediye Erişim Etkisi: Gana'nın Afigya-Kwabre Bölgesindeki Manyok Çiftçilerinden Bir Kanıt" isimli makalesinde krediye erişimin tarımsal verimlilik üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Bu amaçla Cassava isimli bitki üreten 166 işletme Logit ve PSM modeliyle incelenmiştir. Cinsiyet, yaş, eğitim, deneyim, hane halkı sayısı, çiftlik büyüklüğü, kredi veren kuruluşların mesafesi gibi etmenlerin ve krediye erişimin pozitif ve önemli derecede etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Reuben, Nyam, Rukwe'nin 2020 yılında "Tarım Kredi Garanti Şeması Fonu Nijerya'da Tarımsal Çıktı Üzerine Etkisi" isimli makalelerinde Nijerya Hükümeti tarafından tarımsal krediye erişimi arttırmak için kurulan Tarımsal Kredi Garanti Fonu'nun (ACGSF) tarımsal üretime ne kadar katkı sağladığı, GSYİH üzerindeki eğilimleri ne düzeyde etkilediği çalışmada araştırılmıştır. Araştırma verileri tarımsal üretim ile kullanılan fon arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Svetlana, Irena, Žaklina'nın 2018 yılında yayımlanan "Sırbistan'da Tarımın Finansmanında Banka Kredilerinin Önemi" isimli makalelerinde bankalar tarafından tarım sektörünü finanslamanın neredeyse unutulduğunu ve bunun tarım ve kırsal kesimin gelişimini olumsuz etkilediğini, bankalar tarafından da gelir fırsatının kaçırıldığı belirtilmiştir. GSYİH'ın 2016 yılı itibarıyla %6,5'ine, ihracatın %22'si, işgücünün ise %18,5'ine denk gelen önemli bir sektör olduğu vurgulanmıştır.

Vojinović, Zelenović, Cvijanović'in 2017 yılında yayımlanan "Sırbistan'da Tarımsal Kredilendirmede Devlet Destek Programı" isimli makalelerinde tarım sektörünün ülke için çok önemli bir sektör olmasından dolayı kamunun bu sektörü ayakta tutmak için sağladığı destekler; finansman destekleri, vergi indirimleri, IPARD programları ve diğer AB programları ve sübvansiyon uygulamalarından bahsedilmiştir.

3.5. ÇALIŞMA BULGULARI

Tarımın finansman sorunsalı ve çözüm önerilerinin araştırıldığı bu çalışmada Çorum il genelindeki 405 adet tarım işletmesinin anket verilerine ait bulgulardır. Bulgular maddeler halinde analiz edilmiş ve sonuç bölümünde öneriler getirilmiştir.

3.5.1. Tarım İşletme Sahiplerinin Demografik Verileri

Çalışmanın bu bölümünde anket verilerine ilişkin analizler yapılmış ve ankete katkı sağlayan tarımsal işletmelerin demografik verileri olan; cinsiyet, yaş, sosyal

güvence, öğrenim durumu, gelir ve gider dağılımları grafiklerle anlatılmıştır.

3.5.1.1. Ankete Katılan Tarım İşletme Sahiplerinin Cinsiyet Durumu

Tablo 21: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Cinsiyet Tablosu

Cinsiyet					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Erkek	373	92,1	92,1	92,1
	Kadın	32	7,9	7,9	100,0
	Toplam	405	100,0	100,0	

Ankete katılan tarımsal işletmelerin sahipliği göz önüne alındığında işletmelerin %92,1'i erkeklere, %7,9'u ise kadınlara ait işletmelerin oluşturduğu gözlemlenmiştir. Burada tarımsal işletmelerde daha fazla kadın istihdamının sağlanması ve teşvik edilmesi gerekliliği de ortaya konulmuş verilerdendir.

Tarımsal işletmelerde kadın veya erkek işletmesi olarak ayırım yapmak tarımın finansmanı sorunsalı konusu özelinde çok anlamlı gözükme de her iş kolunda kadın etkisinin artırılması önemli olduğu için tarımda da kadının etkisi bu çalışmada araştırılmıştır. Aile olabilmenin temelinde kadınların ve bilhassa annelerin yer almasının önemli olması sebebiyle; işletmelerin sürdürülebilirliği göz önüne alınarak kadın varsa tarımsal işletme devam edecektir denilebilir. Bu bağlamda konu irdelenmiş ve sonuçları veri olarak paylaşılmıştır.

Çalışmada kadınların oranı nispeten azdır. Bunun sebebi ise geçmişe dayalıdır. Tarım geçmişte daha çok güç üzerine kurulu bir sektör olması sebebiyle bu sektörde geçmişten kalma bir kültür olarak erkek egemenliği hala sürmektedir. Bununla beraber ülkemizde toprak sahipliği, kadınların mal varlığı sahibi olması kısıtlı veya hiçten ibaret idi. Bu durum da ne yazık ki erkeklerin bu sektördeki egemenliğini hala sürdürmesine yol açmaktadır.

Ancak her ne kadar erkek veya kadın ikisinden birisi olmadan aile olunamıyorsa burada kadın egemen, erkek egemen denilerek bir sektöre cinsiyetçilik vermek hatalıdır. Tarım ülkemizde profesyonel işletmelerden ziyade daha çok küçük aile işletmelerinin oluşturduğu bir sektördür. Bu bağlamda durum irdelenirse ailelerin geçinebilirliği tarım

özelinde arttırılmaya çalışılırsa komple bir sektör yeniden inşa edilmiş olacaktır.

3.5.1.2. *Ankete Katılan Tarım İşletme Sahiplerinin Yaş Aralığı Durumu*

Tablo 22: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Yaş Aralıkları Tablosu

Yaş					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	18-25	21	5,2	5,2	5,2
	26-35	105	25,9	25,9	31,1
	36-45	122	30,1	30,1	61,2
	46-55	83	20,5	20,5	81,7
	56 +	74	18,3	18,3	100,0
	Toplam	405	100,0	100,0	

Çalışmaya katılım sağlayan işletme sahiplerinin yaş aralıkları tablosu incelendiğinde işletmelerdeki kişilerin %30,1'i 36-45 yaşları arasındadır. Bununla birlikte en az yaş aralığı da hiç şüphesiz %5 ile 18-25 yaş aralığıdır. 40 yaş altı çiftçiler genç çiftçi kabul edildiğinden geç çiftçi oranının Çorum ili genelinde tarımsal işletmelerin en az %31,1'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu durum tarımsal faaliyetlerin orta vadede Çorum il genelinde devam edeceği kanısını oluşturmaktadır. Bununla birlikte işletmelerin %18,3'ünün artık yaşlanmakta olan çiftçilerin oluşturduğu 56 yaş ve üzeri gruptur. Bu grup deneyimli olduğu kadar yeni teknolojilere de uyum sağlamakta zorlanan çiftçilerin oluşturduğu gruptur. Çalışmanın üzerinde durduğu sorunlara çözüm önerilerinden bir tanesi de yapay zekâ uygulamaları ile kredi tahsis süreçlerinin daha hızlı hale gelmesidir. Çiftçi dostu bu uygulamalar ile işletme sahipleri e-devlet entegrasyonu ile birlikte ne üreteceğini, nasıl üretebileceğini, hava durumlarını, piyasa arz-talep koşullarını, doğrudan gelir destekleri ve ödemelerini, kredi başvurularını, kamudan veya bireylerden arazi kiralama uygulamalarını, portföy sorumluları ve kendilerine atanmış teknik personelleri ve dahi bu personellere yapılan randevu işlemlerini, mevsimlik işçi istihdamı konularını ve alanındaki tüm eğitimleri bu uygulamalar sayesinde yapabilecektir. Bu bağlamda tarım işletme sahiplerine özellikle de 56 yaş ve üzerine uygulamaların öğretilmesi gerekmektedir.

3.5.1.3. Ankete Katılan Tarım İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Durumu

Tablo 23: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Sosyal Güvence Tablosu

Sosyal güvenceniz var mı?					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Evet	298	73,6	74,9	74,9
	Hayır	100	24,7	25,1	100,0
	Toplam	398	98,3	100,0	
Eksik	Sistem	7	1,7		
Toplam		405	100,0		

Çalışmaya katılım sağlayan tarımsal işletmelerin %74,9'u sosyal güvencesinin var olduğunu yani tarım bağkurunun olduğunu belirtmiştir. Kalan kısım ise bağkuru geciktirenlerin, Genel Sağlık Sigortası (GSS) veya hiç sigorta primi olmayanların oluşturduğu kesimdir. %25'e yakın oranda sosyal güvencem yok denilmesinin sebeplerinden en önemlisi prim borçlarının olmasıdır. Burada aslında tarım işletme sahiplerinin tarım sigortası var ancak düzenli ödeyemediği için yok olarak işaretlenmiştir. Bu çalışmadaki veriler SGK verileri ile kıyaslanıp analiz edildiğinde daha anlamlı sonuçlara ulaşılabacaktır.

Tarım işletme sahiplerinin sigortasız olması düşünülemezken, borçların biriktirilmesine izin verilmesi de kamunun ne yazık ki zarar etmesine sebep olabilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu, sigortanın tarım işletmelerine makul düzeyde sunulması sağlanmalı, ödeme alışkanlıkları da özendirilerek kazandırılmalıdır. Bununla birlikte ödemeyenlerinde devlet desteklerinden ödemeleri mahsup edilmelidir.

3.5.1.4. Ankete Katılan Tarım İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu

Tablo 24: Tarımsal İşletme Sahiplerinin Eğitim Durumu Tablosu

Öğrenim Durumunuz Nedir?					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Okuryazar	50	12,3	12,3	12,3
	İlkokul	161	39,8	39,8	52,1
	Ortaokul	89	22,0	22,0	74,1
	Lise	79	19,5	19,5	93,6
	Ön lisans	9	2,2	2,2	95,8
	Lisans	7	1,7	1,7	97,5
	Y. lisans	8	2,0	2,0	99,5
	Doktora	2	0,5	0,5	100,0
	Toplam	405	100,0	100,0	

Çalışmaya katılan tarımsal işletmelerin eğitim durumu incelendiğinde tarımsal işletmelerin %74'ü ortaokul ve altında eğitim almıştır. Bu %74'lük grubun içerisinde %12,3'ü okuryazar, %39,8'i ise ilkokul mezunu olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte tarımsal işletmelerin %19'u lise mezunu, kalan %7'lik dilim ise lise ve üzeri eğitim seviyesindedir. Bu %7'lik dilim ise profesyonel anlamda tarımsal işletme ya da firma sahibi kişilerin olduğu gruptur.

Çalışmadaki katılımcılara bakıldığında hala eğitim konusunda ciddi bir eksikliğin olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim ile finansman arasında işletme sahiplerinin sorunlarını tespit etme, dile getirme, araştırma yapma, finansal plan-program yapma, bütçeleme konularında bağ vardır. Tarım işletme sahipleri ne kadar eğitilmiş olurlarsa, bir o kadar rahat olarak finansal çizelgeleri ve tabloları anlayacaktır. Finansman sorunlarına tek başına maliyet odaklı bakmamak gerekmektedir. Bu maliyeti kavrayacak ve bir plan dâhilinde finansmanı yönetecek işletme sahiplerine ihtiyaç vardır. Ancak çalışmada görülmüştür ki, işletmelerin çoğu ortaokul ve altı eğitim düzeyinin altındadır. Ayrıca tarım modern tarım faaliyetlerine doğru evrilmektedir. Tarım işletme sahiplerinin verimlilik bağlamında yol alabilmesi ancak ve ancak eğitimle oluşabilecek bir olgudur. Ancak çalışmadaki veriler işletme sahiplerinin bırakın yeni finans kaynakları keşfetmeye, finansal okuryazarlığı bile olmadığını göstermektedir.

3.5.2. Tarımsal İşletmelerin Faaliyet Konusu

Tarımsal işletmelerin gelir elde ettikleri faaliyet konusu çalışmada üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler; Bitkisel üretim, hayvansal üretim ve bu iki üretimin bir arada yapıldığı karma üretim faaliyetidir.

Tablo 25: Tarımsal İşletmelerin Tarımsal Faaliyet Tablosu

Tarımsal Geliriniz Hangi Faaliyetlerden Oluşur?					
			Sıklık	Oran	Geçerli Oran
Geçerli	Bitkisel Üretim	99	24,4	24,4	24,4
	Hayvansal Üretim	59	14,6	14,6	39,0
	Karma Faaliyet	247	61,0	61,0	100,0
	Toplam	405	100,0	100,0	

Çalışmada tarımsal faaliyetler üç bölümde incelenmiştir. Ankete katılan işletme sahiplerinden 59 kişi yani %14,6'sı yalnızca hayvansal faaliyet geliri elde ettiğini bildirirken, 99 kişi yani %24,6'sı yalnızca bitkisel faaliyet geliri elde ettiğini bildirmiştir. Ankete katılan tarımsal işletmelerden %61'i yani 247 kişi karma faaliyet geliri elde ettiğini bildirmiştir.

Karma faaliyet geliri elde edenlerin oranı nispeten fazla gözükse de daha da artması il tarımı için çok önemlidir. Bu durumu birkaç açıdan değerlendirmekte fayda görülecektir.

Faydalardan ilki, işletmeler tek faaliyet konusunda çalışırsa; riski tek elde toplamış olur ki bu durum para çantası yönetimi açısından değerlendirildiğinde olumsuz bir durumdur. Tek bir alanda uzmanlık sağlanması iş profesyonelliği açısından olumlu gözükse de niş bir alan olmayan ve faydası kısmen az, mesai süresi mevsimlik olan genel tarımsal ürünlerin üretimi yani; buğday, arpa, mısır, çavdar gibi hububat ürünleri üretimi ise maksimum fayda sağlanamayacaktır. Çünkü bu mevsimlik ürün pazarında olası bir dalgalanma veya dip fiyat görünümünde işletme zararla dönemi kapatacaktır.

Yine hayvansal üretim yapan bir işletme bitkisel üretim yapan işletmelere muhtaç durumdadır. Tek başına hayvancılık yapan işletme maliyetlerini en aza indirmek zorundadır. Bu bağlamda işletme yem giderleri için bile bitkisel faaliyetle de iştigal etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yem fiyatlarında bir dalgalanma ya da zirve fiyat

durumunda firma dönemi zararlar kapatacaktır. Bu gibi durumları minimuma indirmek ve fayda maksimizasyonu için basiretli işletme sahipleri genel anlamda karma faaliyet döngüsüne geçecektir. Burada işletme yem hammaddesini kendisi üretip, hayvanına tükettirse; çift kazanç sağlamış olacak, ürün yelpazesi artacak, katma değer katacak ve işletme sürekliliği artacaktır.

Bir diğer fayda ise işletmelerde özellikle bitkisel işletmelerde mevsimsel çalışma söz konusu olup, mesai kavramı çok azdır. Bu durum ise çiftçiliği bir meslek olmaktan çıkarmaktadır. Üretimin tüm mevsimlerde süregeldiği, sürekli nakit akışının sağlandığı işletmeler daha uzun soluklu olacaktır.

3.5.3. Tarımsal İşletmelerin Gelir- Gider Durumu

Tarımsal işletmelerin gelir-gider durumu yapılan anket çalışmasında soru olarak sorulmuş ve cevapları tablo halinde sunulmuştur. Çalışmada işletmelerin yıllık bazda gelirleri ve giderleri ölçülmeye çalışılmış ve tarımsal işletmeler ortalama hangi gelir seviyelerinde bu durumun tespiti yapılmıştır.

Tablo 26: Tarımsal İşletmelerin Yıllık Gelir Tablosu

İşletmenizin Ortalama Yıllık Geliri Ne Kadardır?					
	Yıllık	Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	20.000 TL'den az	67	16,5	16,6	16,6
	20.001-40.000 TL arası	53	13,1	13,2	29,8
	40.001-60.000 TL arası	80	19,8	19,9	49,6
	60.001-80.000 TL arası	70	17,3	17,4	67,0
	80.001-100.000 TL arası	56	13,8	13,9	80,9
	100.001 TL ve üzeri	77	19,0	19,1	100,0
	Toplam	403	99,5	100,0	
Eksik	Sistem	2	0,5		
Toplam		405	100,0		

Çalışmaya katılan işletmelerden %16,6'sı 67 kişi yıllık 20.000 tl'den daha az gelir elde ettiğini, %13,2'si yani 53 kişi de yıllık 20.000 TL - 40.000 TL gelir elde ettiğini

bildirmiştir. Bu durum tarımsal işletmeler açısından ciddi manada sorundur. Çorum il genelinde tarımsal işletmelerin %29,8'i asgari ücret gelirinden daha az aylık gelir elde ettiğini beyan etmiştir. Bu durum gelecek için kaygı verici bir durumdur. Tüm tarım politikaları belirleyen kişi ve kurumlar özel ihtimam göstermeli ve bu soruna yönelik gelir arttırıcı çözümler üretilmelidir.

Çalışmaya katılan tarımsal işletmelerin % 19,9'u yıllık 40.000 TL- 60.000 TL gelir elde ettiği, % 17,4'ü yıllık 60.000 TL- 80.000 TL gelir elde ettiği, % 19,1'i yıllık ise 100.000 TL üzeri gelir elde ettiğini bildirmiştir. Yine burada gelir arttırıcı desteklemeler ile tarımsal işletmelerin 100.000 TL üzeri gelire ulaşanların oranının arttırılması bu sektöre yönelimi arttıracaktır.

Tablo 27: Tarımsal İşletmelerin Yıllık Gider Tablosu

İşletmenizin Ortalama Yıllık Giderleri Ne Kadardır?					
	Yıllık	Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	20.000 TL'den az	71	17,5	17,6	17,6
	20.001-40.000 TL arası	90	22,2	22,3	40,0
	40.001-60.000 TL arası	83	20,5	20,6	60,5
	60.001-80.000 TL arası	46	11,4	11,4	72,0
	80.001-100.000 TL arası	44	10,9	10,9	82,9
	100.001 TL ve üzeri	69	17,0	17,1	100,0
	Toplam	403	99,5	100,0	
Eksik	Sistem	2	0,5		
Toplam		405	100,0		

Çalışmaya katılan tarımsal işletmelerin %17,1'i yıllık 20.000 TL'den daha az giderinin olduğunu bildirmiş, %22,3'ü yıllık 20.000TL-40.000 TL giderinin olduğunu, 20,6'sı yıllık 40.000 TL-60.000 TL giderinin olduğunu, % 10,9'u ise yıllık 100.000 TL üzeri gelir giderinin olduğunu bildirmiştir.

Burada ise yine şu tespit yapılabilir. Tarımsal işletmelerin 17,1'i en az gider yaptığına göre en küçük aile işletmeleridir. Bu işletmeler hem gelirden en düşük hem de

buna kıyasla giderde en küçüktür. Bu işletmeler ancak devlet destekleriyle ayakta durabilmektedir denilebilecektir. Ya bu işletmelere öz kaynak desteği ile kamu eliyle güçlendirilip orta boyutta bir işletme vasfı kazandırılacak ya da bu işletmelerin yakın zamanda işi bırakıp diğer sektörlere kayması kabul edilecektir. Bu çalışma ile en az %17'lik bir pay ile tarımdan kopması beklenen bir grup ortaya çıkarılmıştır.

3.5.4. Tarımsal İşletmelerin Talep Ettikleri Kredi Türleri ve Kredi İhtiyacı Duyma Sıklıkları

Tarımsal işletme sahiplerinin finansmana başvurma vadeleri anket çalışmasında sorulmuş ve çıkan veriler tablolastırılmıştır. Burada işletme sahiplerinin ne sıklıkla finansman ihtiyacı duyduklarının tespit edilmesidir. Burada çıkan sonuçlar tarımsal işletme sahiplerine sunulacak finansman ürünlerinin çeşitlendirilmesi açısından önemlidir.

Tablo 28: Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanma Sıklığı Tablosu

Tarımsal kredi kullanma sıklığınız nedir?					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Yılda 1	242	59,8	59,9	59,9
	2 yılda 1	76	18,8	18,8	78,7
	3 yılda 1	22	5,4	5,4	84,2
	4 yılda 1	6	1,5	1,5	85,6
	5 yılda 1	58	14,3	14,4	100,0
	Total	404	99,8	100,0	
Eksik	Sistem	1	0,2		
Toplam		405	100,0		

Çalışmaya katılan tarımsal işletmelerin %60'ı her yıl tarımsal kredi kullandığını bildirirken, %19'u 2 yılda bir kullandığını, kalan % 21'inin ise iki yıl ve üzeri yıllarda krediye ihtiyaç duyduğunu bildirmiştir.

Bu veriler ışığında tarımsal işletme sahipleri çoğunlukla tarımsal krediye işletme faaliyetlerinin döngülerinde kullanmak üzere başvurmakta olduğu sonucu çıkmaktadır. Burada kullandıkları kredi türü ise işletme kredileri ve vadesi 18 ay vadeye kadar varan borçlu cari hesap (BCH) kredileridir.

Ayrıca yine çalışmada tarım işletmelerinin %14'ü 5 yıl ve üzeri kredi

kullandıklarını bildirmişlerdir. Bu krediler ise yatırım kredileri; traktör, mekanizasyon, modernizasyon, sulama sistemleri, süt hayvanı alımı, güneş enerji sistemleri kredileri ya da orta uzun vadeli taksitli işletme veya yapılandırma kredileridir.

Burada finansmanda vade konusunu tek taraflı değerlendirmemek gerekir. Kredi talep eden kısa vadeli kredi talep etse dahi, finans kurumu kredinin hem salahiyeti açısından hem de ödeyenin rahat edebileceği kredi vadesini tespit edip, uygulamakla yükümlü olmamalıdır. Büyük çoğunluğunun finansal okuryazarlığı ve eğitim seviyesi düşük olan tarım işletme sahiplerinin taleplerine uygunluk analizi yapılarak yaklaşılmalıdır.

3.5.5. Tarımsal İşletmelerin Kullandıkları Alternatif Finansman Araçları

Çalışmada tarımsal işletmelere açık uçlu sorular sorularak birden fazla seçenek işaretlenmesine müsaade edilerek farklı finansman araçları ile finansman ihtiyaçlarını giderip gidermediği sorulmuş ve verilen cevaplar ışığında analizler yapılmıştır.

Tablo 29: Tarımsal İşletmelerin Alternatif Finansal Ürün Kullanım Tablosu

Tarımın Finansmanında Alternatif Finansman Araçlarından Hangisi/Hangilerini Kullandınız? (Birden Çok Seçeneği İşaretleyebilirsiniz)					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Finansal Kiralama (Leasing)	39	9,8	9,8	9,8
	Factoring	9	2,3	2,3	2,3
	Vadeli Satış	53	13,3	13,3	13,3
	Selem	8	2	2	2
	Girişim Sermayesi	14	3,5	3,5	3,5
	Hiçbiri	301	75,4	75,4	75,4
	Toplam	399	0,985	100	
Eksik	Sistem	6	0,014		
Toplam		405	100,0		

Çalışmaya katılan tarımsal işletme sahiplerinin %75,4'ü yani 301 işletme yukarıda tabloda bildirilen finansman araçlarından hiçbirini kullanmadığını bildirmiştir. Aslına bakılırsa buradaki ürünler daha çok katılım bankacılığı ürün portföyüne haiz ve tarım sektörüne tam manasıyla uyan ve bazıları bu saikle ortaya çıkan ürünlerdir. Bu bağlamda bu ürünlerin tanıtımı önemlidir. İşletme sahiplerinin buradaki ürünlerin varlığından haberleri bulunmamaktadır. Buradaki sorumlu tek başına işletme sahipleri değildir.

Finansman kurumlarının ya normalde bu ürünleri mevcut bu ürünlerini tarım sektörü özeline indirgememiş ya da tam manasıyla sektör kullanıcılarına anlatamamıştır. Bu durumlardan daha kötüsü ise bu ürünlerin çıkış yerinin tarım sektörü olmasından finansman kurumlarının haberlerinin olmamasıdır. Alternatif finansman araçlarının uygulama alanları kendine en çok katılım bankacılığı sektöründe yer bulmaktadır. Ancak hiçbir katılım bankasında tarımsal işletmelere yönelik ürün çıkarma çabası yoktur.

Ayrıca tarımsal işletmeler diğer ürünler hakkında bilgi sahibi değildirler. Burada yüz yüze sorulan sorularda selem, vadeli satış ve kiralama kendi aralarında yaptıkları vadeli satışa yani seleme, ürünün Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) ya da diğer çiftçilerden süreli satış anlamış, leasing işlemine ise kendi aralarında yaptıkları arazi kiralama işlemlerini algılamış ve cevaplamışlardır. Tarımsal işletmeler, aslında çalışmada bahsi geçen işlemleri bir finans kurumu aracılığı ile yapmamıştır. Kendi aralarında yaptıkları ve aslında finansman işlemi olarak doğru olan işlemlerden dolayı bu cevapları işaretlemişlerdir.

Çalışmada önemle şu vurgulanmak istenmiştir ki, tarımın finansmanı önemlidir ancak bir veya birkaç kurumun inisiyatifine bırakılacak kadar önemsiz değildir. Tüm finans kurumları ile bir bütün halinde yapılacak bir çalışma ile tarımın finansmanı sağlanırsa tarım sektörü bütünüyle başarıya ulaştırılacak ve tarımda marka ülkeler arasında Türkiye zirvede kendine yer bulacaktır.

3.5.6. Tarımsal İşletmelerin Finansman İhtiyacını Karşıladıkları Kurumlar

Çalışmanın bu bölümünde tarımsal işletme sahiplerine hangi kurum ve kuruluşlardan finansman ihtiyaçlarını karşıladıkları sorulmuş ve birden fazla seçenek tercih edebilecekleri bildirilmiştir. Verilen cevaplara göre tablo hazırlanmış ve yorum yapılmıştır.

Tablo 30: Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullandıkları Bankaların Tablosu

Tarımsal kredileri hangi kurumlardan kullanırsınız? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Ziraat Bankası	388	96,5	96,5	96,5
	Tarım Kredi Kooperatifleri	167	41,5	41,5	41,5
	Denizbank	96	23,9	23,9	23,9
	Şekerbank	29	7,2	7,2	7,2
	Diğer	19	4,7	4,7	4,7
	Toplam	402	0,993	100	100
Eksik	Sistem	3	0,007		
Toplam		405	100,0		

Çalışmada şu görülmüştür ki, Çorum il genelinde tarımın finansmanı Ziraat Bankası üzerinden yürümektedir. Tarımsal işletmelerin %96,5'i yani 388 işletme Ziraat Bankası'ndan kredi kullanmaktadır. Bunun en büyük sebebi Çorum il merkezindeki yaygın şube ağı ve il genelindeki tüm ilçelerde şubelerinin var olması sayılabilir. Bununla birlikte Ziraat Bankası tarafından tarımsal işletmelere tahsis edilen kredilerin sübvansiyon desteğinin olması da yine en büyük tercih sebebidir denilebilir.

Tarımsal işletmelerin Ziraat Bankası'ndan sonra en çok tercih ettiği finansman kurumu Tarım Kredi Kooperatifleridir. Tarım işletmelerinin %41,5'i kooperatifleri tercih etmiştir. Bunun sebebi ise aynı ve nakdi kredilerdeki sübvansiyon desteği ve yaygın şube ağı denilebilir. Ayrıca nakdi kredilerde hızlı tahsis yine bu kurumu cazip hale getirmiştir.

Tarımsal işletmelerin en çok tercih ettiği finansman kuruluşları özel bankalarda ise Denizbank ve Şekerbank olmuştur. Bunun haricinde diğer bankalar %4,7 ile sınırlı kalmıştır. Kamu kurumlarından sonra en çok tarımsal işletmelerin tercihi şube sayısı diğerlerine göre daha çok olan ve uzmanlık konusu olarak tarımın tercih edilmesi Denizbank'ı tercih edilir kılmıştır. Tarımsal işletmelerin %23,9'u ise sübvansiyon desteği olmamasına rağmen Denizbank'ı tercih etmiştir.

Denizbank ve Şekerbank sübvansiyon desteği olmamasına rağmen tarım sektörüne yönelik ürün çıkardıkları için tarımsal işletmelerin %31,1'i tarafından tercih edilebilmiştir. Buradan tarımsal sektöre yönelik ürünlerin çıkarılması ve bu alana önem verilmesi sonucunda tarımsal işletmeler diğer bankaları da tercih edecektir. Tarım sektörünün finansal hacmi finansal kuruluşlarca düzenlenecek konferanslarla ele

alınmalı, üniversitelerde bu alana yönelik akademik çalışmalar yapılarak ürünler çıkarılmalıdır. Akabinde de sektörün önde gelen finans aktörlerinden başlayarak bu sektöre yönelik çıkarılacak yeni finansal ürünlere sübvansiyon desteği verilmeli ve sektör rayına oturana kadar bu devam etmelidir.

3.5.7. Tarımsal İşletmelerin Kredi Kullanırken Dikkat Ettikleri Durumlar

Tarımsal işletmeler kredi kullanırken nelere dikkat eder bu sorunsal üzerine çalışmanın verileri analiz edilmiş ve tablolaştırılmıştır. Tarımsal işletmelerin kredi temininde dikkat ettikleri hususlar;

- ✓ Faiz oranı ve maliyet
- ✓ Vade
- ✓ Teminat Yapısı
- ✓ Tahsis Zamanı
- ✓ Yakınların Tavsiyeleri ve benzeri hususlardır.

Tablo 31: Kredi Kullanımında Dikkat Edilen Hususlar Tablosu

Tarımsal Kredi Kullanırken Nelere Dikkat Edersiniz?					
		Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Faiz Oranı ve Maliyetine	378	93,3	93,3	93,3
	Vade Yapısına	216	53,3	53,3	53,3
	Teminat Durumuna	132	32,6	32,6	32,6
	Kredi Tahsis Zamanına	85	21	21	21
	Yakınların Tavsiyelerine	11	2,7	2,7	2,7
	Geçerli Toplam Katılımcı Sayısı	405	100,0		

Çalışmada tarımsal işletmelerin %93,3'ü yani 378 işletme tarımsal kredi temin ederken faiz oranı ve maliyetine bakarak kullanırım derken, bunun yanında %53,3'ü vade yapısına, %32,6'sı teminat yapısına, %21'i tahsis süresine dikkat ederim demiştir. Bununla birlikte çok az olsa da %2,7'si yani 11 kişi de tarımsal kredi kullanırken eş, dost, akrabalarının tavsiyelerini dikkate alırım demiştir.

Ankette farklı seçenekler bir arada işaretlenmesine izin verilmesine rağmen, işletmelerin tamamı faiz oranı maliyetine dikkat ederim seçeneğini işaretlememiştir.

Çalışmadaki beklenti bu cevabın tamamının işaretleneceği yönündeydi. Sonraki seçeneklerde farklı oranların geleceği tahmin ediliyordu. Ancak görüldü ki maliyet bazı durumlarda terk edilebiliyor. Yaklaşık %7 oranında işletme maliyet biraz fazla olsa da kredimi zamanında alacağım, teminat yapısı uygun olan ya da vade yapısı uygun olan başka finansman kuruluşundan tercih yaparım demiştir. Özellikle aciliyet gerektiren durumlarda maliyet göz ardı edilebilmektedir. Yani kredi maliyetinden daha fazla bir kâr marjı yakaladığında işletmeler acilse maliyeti daha fazla olan ürünü kullanabilmektedir.

3.5.8. Tarımsal İşletme Sahiplerinin Likert Yöntemli Sorularla Analizi

Tarımsal işletmelerin mevcut sistemdeki memnuniyet durumlarını ölçmenin yanı sıra bakanlık, kredi personelleri, finansal kuruluşlar, mevcut şartlar hakkında bilgi edinmek maksadıyla likert tipli sorular sorularak ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Likert tipli 26 adet soru sorulmuş, veriler derlenmiş ve tablolaştırılarak analiz edilmiştir.

Çalışmadaki sorular normallik testine tutulmuş ve -2 ile +2 arasında çıkarak normallik testi başarılı olmuştur.

Yine çalışmada memnuniyet analizinde frekans notuna göre; hiç, az, bazen, oldukça, tam gibi çıkarımlar yapılmıştır. Bu analiz ile tarımsal işletme sahiplerinin memnuniyetleri anlatılmış ve akabindeki bölümle sorunları analiz edilmiş ve öneriler getirilmiştir.

Tablo 32: Tarımsal İşletmelerin Memnuniyet Ölçümleri Tablosu

Tanımlayıcı İstatistikler								
	Toplam Katılımcı	Minimum Değer	Maksimum Değer	Ortalama Değer	Standart Sapma Katsayısı	Varyans Katsayısı	Çarpıklık Katsayısı	Baskılık Katsayısı
Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kredi imkânlarından memnunum.	405	1	5	3,06	1,208	1,459	-0,381	-1,087
Kredileri tahsis eden bankalar ve diğer kredi kuruluşlarının ürünlerinden memnunum.	405	1	5	3,21	1,095	1,199	-0,657	-0,668
Kredilerin vadeleri ödeme gücüme uygundur.	405	1	5	3,43	1,033	1,067	-0,968	0,094
İşletme kredileri ihtiyaçlarımı karşılıyor.	405	1	5	3,35	0,998	0,996	-0,873	-0,191
Kredi alırken hiçbir sorunla karşılaşmıyorum.	405	1	5	2,79	1,117	1,248	0,025	-0,955
Kredi veren kurumlarda çalışan personeller krediler hakkında açıkça bilgi veriyor.	405	1	5	3,54	1,182	1,398	-0,814	-0,287
Tarımsal kredilerde prosedürler çok fazla, kredi alırken çok uzun beklediğim olmuştur.	405	1	5	2,82	1,138	1,295	0,252	-1,023
Bakanlığın tarımsal kredilerin şartları konusunda esnek olduğunu düşünüyorum.	405	1	5	2,98	1,138	1,294	-0,321	-1,041
Devlet desteklerini, ödemelerini zamanında alıyorum.	405	1	5	2,92	1,199	1,436	-0,155	-1,185
Doğrudan veya dolaylı yapılan destekleme ödemeleri tarım yapmama katkı sağlıyor.	405	1	5	3,20	1,135	1,287	-0,460	-0,925
Borçların ertelenmesi ya da yapılandırma olanaklarından memnunum.	405	1	5	3,09	1,126	1,267	-0,506	-0,894
Banka ve finans kuruluşlarının tahsis ettikleri kredi miktarı talebimle uyuşmaktadır.	405	1	5	3,21	1,046	1,093	-0,682	-0,716
Daha çok kredi ihtiyacım işletmemin finansını sağlamak içindir.	405	1	5	3,61	1,020	1,040	-0,898	0,191
Finans kuruluşlarından teminat yetersizliği sebebiyle kredi alamadığım olmuştur.	405	1	5	3,14	1,143	1,306	-0,178	-1,015

	Toplam Katılımcı	Minimum Değer	Maksimum Değer	Ortalama Değer	Standart Sapma Katsayısı	Varyans Katsayısı	Çarpıklık Katsayısı	Basıklık Katsayısı
Banka ve finans kuruluşlarından kredi alamadığımda tefeciden borç alırım.	405	1	5	1,79	1,137	1,294	1,489	1,241
Daha önceki yıllarda tarımsal kredi kullanıp ödeyemediğim dönemler olmuştur.	405	1	5	2,52	1,199	1,438	0,239	-1,286
Tarımsal kredi kullanırken faiz oranına ve vade yapısına dikkat ederim.	405	1	5	3,97	1,040	1,081	-1,490	1,986
Tarımsal gelirimin önemli bir kısmını karma (bitkisel+hayvancılık) faaliyetten elde etmekteyim.	405	1	5	3,62	1,193	1,423	-0,834	-0,354
Her yıl tarımsal kredi kullanırım.	405	1	5	3,31	1,175	1,381	-0,641	-0,638
Tarım gelirlerimden tasarruf yaptığım tutarları yine tarım ve hayvancılığa yatırım yaparak değerlendiririm.	405	1	5	3,73	1,077	1,160	-1,206	0,933
Tarımsal kredilerden başka alternatif finansman araçlarını kullanmadım.	405	1	5	3,48	1,084	1,176	-0,830	-0,109
Tarımsal kredileri çoğunlukla T.C. Ziraat Bankası'ndan kullanırım.	405	1	5	3,97	0,996	0,992	-1,456	2,188
Tarımsal krediler olmadığı zaman yakınlarımdan borç alırım.	405	1	5	3,04	1,190	1,417	-0,328	-1,024
İşletmemdeki en büyük maliyeti yakıt ve gübre giderleri oluşturmaktadır.	405	1	5	3,81	1,186	1,407	-1,032	0,137
Tarım sigortalarından memnunum.	405	1	5	2,69	1,132	1,282	0,098	-1,104
Hayvancılık faaliyetlerimi geliştirmek için ortak bir işletme kurarım.	405	1	5	2,28	1,314	1,725	0,796	-0,562
Geçerli Toplam Katılımcı Sayısı	405							

Tablo 32’de tarımsal işletmelerin memnuniyet ölçümü tablosunda tarımsal işletmelerinin verdikleri cevaplar bulunmakla birlikte aşağıda bu cevaplar bazıları grup olarak bazıları ise tek tek irdelenmiş verileri paylaşılmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)’nın kredi imkânları özelinde tarımsal işletme

sahiplerinin memnuniyet düzeyinin ölçümünü yaptığımız soruda işletme sahiplerinin TOB'un imkânlarından orta düzeyde memnuniyetinin olduğu görülmüştür. Çalışmada öne sürülen hipotezlerden bir tanesi, “tarım işletme sahipleri bakanlığın sunmuş olduğu imkânlardan memnun değildir” kısmen doğrulanmıştır. İşletmelerin çoğunluğu ne memnunum ne değilim diyerek açık bir memnuniyet belirtmemiştir.

Kredileri tahsis eden bankalar ve diğer kredi kuruluşları ürünleri için memnuniyet ölçümü yapılan soruda işletme sahiplerinin orta düzeyde bir memnuniyetinin olduğu görülmüş olup, burada da açık bir memnuniyet söz konusu olmamıştır.

Tarımsal işletmelerin kredi alırken vadelerinde yaşadıkları uyumsuzluğu ölçmenin amaçlandığı soruda ise işletme sahipleri kredi vadeleri hususunda sorun yaşamadığı yönünde cevaplar vermiş olup, oldukça memnun oldukları tespit edilmiştir.

Tarımsal işletme sahiplerinin genel anlamda işletme kredisi yani 1 yıl gibi kısa vadeli kredilerin kullanımında bu kredilerin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadıkları hususunda sorulan soruya işletme sahipleri ihtiyaçlarının karşılandığı yönünde cevaplar vermiş olup, oldukça memnun oldukları tespit edilmiştir.

Sadece tarımsal işletme sahipleri değil aynı zamanda normal işletmelerde kredi alırken sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda sorulan soruda işletme sahipleri orta düzeyde memnuniyet göstermiştir. Ancak hiçbir sorunla karşılaşmadığının ölçülmesinin amaçlandığı bu soruda neredeyse bir alt kademeye inme durumu söz konusudur. Bu da çoğunluğun sorunlarla karşılaştığı anlamına gelecektir.

Kredi tahsis eden kurumların personelleri hakkında bilgi verme bağlamında sorulan soruya işletme sahipleri personellerin bilgi verdiğini bildirmiş olup, işletme sahiplerinin oldukça memnun olduğu tespit edilmiştir.

Tarımsal kredilerde prosedürlerin çok fazla olduğu ve kredi alırken işletme sahiplerinin çok uzun bekleyip beklemediği tespit edilmeye çalışılan bu soruda orta düzeyde bir memnuniyet söz konusu olsa da bir alt kademeye yani memnuniyetsizliğe düşme eğilimindedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)'un tarımsal işletmelere sunmuş olduğu imkânlardan özellikle; kredi şartlarındaki esneklik, desteklemelerin zamanında ödenmesi ve bu desteklerin katkısı, borçların ertelenmesi ve sunulan yapılandırma imkânlarında tarımsal işletmelerin bu 4 soru için orta düzeyde memnuniyeti ölçülmüştür. Özellikle kredi şartlarındaki esneklik ve desteklerin zamanında ödenmesi memnuniyet düzeyleri

arttırılmaya çalışılmalıdır. Çünkü memnuniyetsizliğe doğru gitmektedir. Tarımsal işletmelerin can suyu olarak nitelendirebileceğimiz doğrudan yapılan desteklemeleri zamanında ve ihtiyaç tutarında ödenmelidir.

Tarımsal işletmelerin genel anlamda kullanmak istedikleri kredilerin işletme kredisi olup olmadığının tespitinin yapıldığı bu soruda işletmelerin çoğunluğu işletme kredisinin gerçek ihtiyacının olduğunu bildirmiş ve işletme sahiplerinin bu durumdan oldukça memnun olduğu gözlemlenmiştir.

Tarımsal işletmeler, finans kurumlarının gözünde hala çok riskli işletmelerdir. Bunun tespitinin yapıldığı soruda işletmelere teminat yetersizliği sebebiyle kredi alıp alamadığı sorulmuştur. İşletme sahipleri bu soruya orta düzeyde memnuniyet belirtmiştir. Ancak neredeyse bir sonraki aşamaya geçmeye yakındır. Bu durum finans kuruluşları tarafından hala işletmelerin riskli görülerek teminat taleplerinin olduğunu göstermektedir. Bu soruda memnuniyet ölçümü 1 ve civarlarında olmalı ki işletmeler memnun diyebilelim. Ancak hala bu sektör özelinde bir standartizasyon sağlanamamıştır. Teminat konusunda keyfilikten, standart uygulamalara geçilmelidir.

Tarımsal işletmelerin finans kuruluşlarından finansman ihtiyacını nasıl karşıladığının tespiti amacıyla; tefeciden borç alırım, yakınlarımdan alırım soruları sorulmuştur. Çalışmada bu sorulardan tefeciden almayı reddederek, memnuniyet düzeyini hiç olarak belirtmiştir. Bununla birlikte yakınlarımdan alırım sorusuna ise orta düzeyde memnuniyet göstermiştir. Bu bağlamda işletme sahipleri ilk darlığa düştüğünde banka veya finans kuruluşlarını tercih etmekte, akabinde yakın akrabalarından darboğazın atlatılmasını tercih etmektedir. Tefeci ya da yasal olmayan diğer yöntemleri tercih edenler çalışmada azınlıktadır.

Tarımsal işletmelerde doğa kaynaklı faktörlerin üst düzeyde etkili olması sebebiyle bazı zamanlarda kredi ödemelerinde darboğaza girmektedir. Bu amaçla işletmelere kredileri zamanında ödeyip ödeyemedikleri sorulmuştur. Çalışmada sonuç az olarak çıkmış olup, bu durum araştırma için olumludur. Bu durum tarım işletme sahiplerinin kredileri zamanında ödeme durumlarının olduğunu göz önüne sermektedir.

Tarımsal işletme sahipleri ile ilgili burada birkaç soruya birden analiz yapılacaktır. İşletme sahiplerinin kredi alırken; vade ve faiz oranına bakıp bakmadığı, her yıl kredi kullanıp kullanmadığı, tarımsal işletmesinin hangi faaliyetleri daha çok barındırdığı, faaliyet gelirlerini nerde değerlendirdiği, alternatif finans araçlarını kullanıp kullanmadığı

sorularına verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. İşletme sahipleri kredi alırken vade ve faiz oranına oldukça dikkat ettiklerini beyan etmiştir. Çalışmadaki en yüksek memnuniyet durumlarından birisi bu soruda kendine cevap bulmuştur. Tarımsal işletmelerin çoğunluğunun karma faaliyet (bitkisel+hayvansal) geliri elde ettiği tespit edilmiştir. Tarımsal işletmelerin faaliyet gelirlerinden elde edilen tasarrufları tekrar tarım ve hayvancılık sektörüne yatırım yaptıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte işletmelerin her yıl tarımsal kredi kullanma yönlü soruya orta düzeyde memnuniyet gösterdikleri yani genellikle her yıl kullandıkları tespit edilmiştir. Alternatif ürün kullanma durumuna tarımsal işletme sahiplerinin çoğunluğunun kullanmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada sunulan hipotezlerden bir tanesi de alternatif finansman araçlarından haberdar olmadıkları yönünde idi. Bu soruya verilen cevaplar ile de alternatif finansman araçları hakkında tarımsal işletme sahiplerinin haberdar olmaması hipotezi kanıtlanmıştır.

Çalışmada tarımsal işletme sahiplerinin finansman ihtiyacını karşıladığı yerin tespiti için Tarım ve Orman Bakanlığı'nın finansman ayağındaki en büyük oyuncusu Ziraat Bankası'ndan kredileri alıp almadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Tarımsal işletme sahiplerinin çoğunluğu finansman ihtiyaçlarını Ziraat Bankası'ndan karşıladıklarını bildirmiştir. Sübvansiyonlu kredi kullandırabilme özerkliği elinde olan Ziraat Bankası için bu durum normaldir. Çalışmadaki hipotezlerden bir tanesi bu soruya verilen cevaplar ile kanıtlanmış oldu. Tarımsal işletme sahipleri finansman desteklerini en çok Ziraat Bankası ile yapar hipotezi doğrulanmıştır.

Tarımsal işletmelerin en büyük gider kalemleri hiç şüphesiz yakıt, gübre, yem, sigorta gibi işletme giderleridir. Burada iki soru birden analiz edilecektir. İşletme sahiplerine en büyük giderlerinin yakıt ve gübre gideri olduğu sorulmuş ve çoğunluğu bu durumu onaylamıştır. Bununla birlikte tarım sigortalarından memnuniyet düzeyi ölçülmeye çalışılmış, işletme sahipleri memnuniyetinin az olduğunu bildirmiştir. İşletmeler sigorta harcamalarından memnun değildir.

İşletmeler finansman ihtiyaçlarını öz kaynaklarla, finans kurumlarından finansman ile ya da karlarından arttırıp otofinansman ile öz kaynaklarını arttırırlar. Burada tarımsal işletme sahiplerine finansman sağlayamadığı zaman ortak alarak ya da ortak ile başlayarak işletme kurup kuramayacakları sorulmuştur. İşletme sahipleri bu soruda da net cevap vererek ortaklık kurmayacağını bildirmiştir. İşletme sahiplerinden çok küçük bir azınlık ortaklık kurabileceğini bildirmiştir.

3.5.9. Tarımsal İşletmelerin En Sık Karşılaştıkları Sorunlar

Tarımsal işletmeler kredi kullanırken en çok hangi sorunla karşılaşmaktadır bu sorunsal üzerine tarım işletmelerine açık uçlu sorular sorularak birden fazla seçeneği seçebileceği bildirilmiş ve akabinde cevaplar derlenmiş ve analiz edilmiştir. Tarımsal işletmelerin kredi temin ederken en çok karşılaştıkları sorunlar aşağıda sıralanmıştır;

- ✓ Prosedürlerin çok olması
- ✓ Kurumların evrak taleplerinin fazla olması
- ✓ Faiz oranlarının yüksek olması
- ✓ Devlet desteklerinin az olması
- ✓ Dosya masraflarının fazla olması
- ✓ Kefaletlerin fazla talep edilmesi
- ✓ Gayrimenkul teminatlarının gereğinden fazla talep edilmesi
- ✓ Komisyon, çizim masrafı, proje masraflarının fazla olması
- ✓ Kredi vadelerinin uyumsuz olması
- ✓ Alternatif ürünlerin az olması
- ✓ Standart uygulamaların yerine keyfiliklerin yer alması
- ✓ Sigorta masraflarının fazla olması gibi sorunlardır.

Tablo 33: Tarımsal İşletmelerin En Çok Karşılaştıkları Finansman Sorunları
Tablosu

Tarımsal Kredilerde En Sık Karşılaştığınız Sorun Nedir?					
	Sorunlar	Sıklık	Oran	Geçerli Oran	Kümülatif Oran
Geçerli	Prosedürlerin Çok Olması	273	67,4	67,4	67,4
	Evrak Taleplerinin Fazla Olması	235	58	58	58
	Faiz Oranlarının Yüksek Olması	184	45,4	45,4	45,4
	Devlet Desteklerinin Az Olması	157	38,8	38,8	38,8
	Dosya Masraflarının Fazla Olması	262	64,7	64,7	64,7
	Kefaletlerin Fazla Talep Edilmesi	156	38,5	38,5	38,5
	Gayrimenkul Teminatlarının Fazla Talep Edilmesi	169	41,7	41,7	41,7
	Komisyon, Çizim, Proje Masraflarının Fazla Olması	158	39	39	39
	Kredi Vadelerinin Uyumsuz Olması	64	15,8	15,8	15,8
	Alternatif Ürünlerin Az Olması	84	20,7	20,7	20,7
	Standart Uygulamaların Yerine Keyfiliklerin Yer Alması	83	20,5	20,5	20,5
	Sigorta Masraflarının Fazla Olması	260	64,2	64,2	64,2
	Geçerli Toplam Katılımcı Sayısı	405	100,0		

Tarımsal işletmelerin en çok karşılaştıkları sorunlar tabloda gösterilmiş olup, işletmelerin çoğunluğunun mutabık kaldığı noktalar dile getirilmiştir. Bu sorunların en başında tarımsal işletmelerin %67,4’ü prosedürlerin fazlalığından, %64,7’si dosya masraflarının fazlalığından yine %64,2’si ise sigorta masraflarının fazlalığından yakınmaktadırlar. Bununla birlikte sırasıyla işletmelerin %58’i evrak taleplerinin fazlalığından dert yanmaktadır. Teknoloji asrında evrak talebi, prosedür fazlalığı sebepleriyle işletmelerin finansman ihtiyaçlarının sürelerinin uzatılması finansman ihtiyaçlarının geç giderilmesi sonucunda işletmeler bu finansmandan fayda sağlayamaz hale gelebilmektedir. Çalışmada öne sürülen hipotezlerden “tarımsal işletme sahiplerinin en çok yakındıkları nokta prosedürlerin fazlalığı ve evrak talebi hastalığı sebebiyle kredi tahsis sürelerindeki uzamalardır” hipotezi de kanıtlanmıştır. Tarımsal işletme sahiplerinden 273 kişi yani %67,4’ü prosedür fazlalığı yaşadığını ve yine 235 işletme sahibi yani %58’i evrak talebinin gereğinden fazla olduğunu bildirmiştir. Dijital ortamda evrakların temin edildiği ve yapay zekâ uygulamaları ile kredilerin onaylanabildiği teknoloji çağında hala bu durumların yaşanması Türkiye açısından olumsuz bir

durumdur. Yabancı dilde artificient intelligent (AI) olarak kodlanan yapay zekâ uygulamalarının finansal kurumlarda hayata geçirilmesi ve tarım sektörüne de kanalize edilmesi gerekmektedir.

Yine işletmelerin dert yandıkları bir diğer konu ise teminat sorunları nedeniyle finansmanın sağlanamaması veya geç sağlanmasıdır. Tarımsal işletmelerin %41,7'si gayrimenkul ipoteği teminatı taleplerinin aşırı olduğunu, %38,5' i ise kefalet taleplerinin gereğinden fazla olduğunu bildirmiştir.

Bununla birlikte tarımsal işletmelerin karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri ise faiz ve maliyet problemleridir. İşletmelerin %64,7'si dosya masraflarının, %64,2'si sigorta masraflarının, %45,4'ü faiz oranlarının yüksekliğinin, %39'u komisyon, çizim ve proje masraflarının, %38,8'i ise devlet desteklerinin yani sübvansiyonların az olmasını problem olarak göstermiştir. Çalışmada öne sürülen hipotezlerden bir tanesi de “işletme sahiplerinin en çok karşılaştıkları sorunlar dosya masrafları ve muadili maliyet artıran işlemlerdir”hipotezi de kanıtlanmıştır. Tarımsal işletme sahiplerinden 262 kişi yani %64,7'si dosya masraflarından, yine 158 işletme sahibi yani % 39'u komisyon, çizim masrafı ve proje masrafları gibi ücretlerden ve yine işletme sahiplerinden 260 kişi yani % 64,2'si gereğinden fazla veya gereksiz sigorta masraflarından şikayet ettiğini bildirmiştir. Bu bağlamda hipotez de kanıtlanmıştır.

Bu tür sorunlara ilaveten işletmelerin sorun olarak gördükleri bazı sorunlar ise şunlardır: İşletmelerin %15,8'i kredi vadelerinin uyumsuzluğunu, %20,7'si alternatif finansman ürünlerinin azlığını, %20,5'i ise standart uygulamaların yerine keyfiliklerin yer almasını finansman sorunlarından olduğunu bildirmiştir.

Finansmanın maksimum fayda sağlaması için uygun maliyette, uygun zamanda, uygun araçlarla, uygun vade, uygun teminat yapısı ile sonuçlandırılması gerekmektedir. Tarım sektörü gibi hem Çorum ili hem Türkiye hem de tüm dünya ülkeleri için son derece önemli olan bir sektör finans çevresi tarafından hala önemsiz görülmektedir. Çalışmada elde edilen veriler ışığında, hala tarımsal işletmeler istenilen değeri görmemekte, karsız ya da zararlı bir işletme pozisyonunda görülmektedir. Mevcut teknolojik altyapıda bile hala evrak veya diğer prosedürler nedeniyle finansmanın geciktirilmesi, keyfi uygulamaların yer alması, teminatlarda gereğinden fazla teminat talep edilmesi, dosya masrafı vb. masraf kalemleri adı altında maliyetlerin arttırılması zaten sarsıntıda olan tarımsal işletmeleri daha da içinden çıkamayacağı bataklıklara sevk etmektedir. Tarım

sektörüne bir pranga gibi engel olan bu tür uygulamaların son verilmesi ve bu sektörün ayakta kalabilmesi için uzun soluklu programların uygulanması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarımsal işletmelerin finansman sorunsalı ve çözüm önerileri sunulmadan önce finansman boyutuyla işletme değerlendirilirse şu durum görülecektir. Finansman kavramı, işletmeler açısından ki bu işletmeler ister ticaret işletmesi ister imalat işletmesi olsun çok önemli bir olgudur. Özellikle öz kaynakları sınırlı olan tarım sektörü gibi ortaklık durumunun nadir görüldüğü işletmeler için finansman kavramı hayat kaynağı kavramı ile eşdeğerdir.

Finansman konusunda da değinildiği üzere finans işletmelerin sadece pasifiyle ilgilenmemekte, aktif tarafını da konsolide etmekte olan bir bölümdür. Finansman ise işletmenin yatırımda veya faaliyet döngüsünde kullanacağı kaynağı en ucuza ve en uygun zamanda tesis etmek demektir. Finans bölümü bu kaynağı bulurken de bazen finansman kurumlarına bazen de sermayedarlara başvurur. Burada değinilmesi gereken en önemli faktör; kaynak öyle bir yerden bulunacak ki en uygun olsun, öyle bir zamanda bulunacak ki yatırımdan maksimum verim elde edilsin.

İşte tarım işletmelerin finansman bağlamında genel sorunları bu çalışmada dile getirilmiş ve çözüm önerileri bu bölümde sunulmuştur.

- ✓ Prosedürlerin fazlalığı ve evrakların gereğinden fazla talep edilmesi sorunu ankete katılan tarımsal işletmelerin %67,3'ü tarafından bildirilen sorunların en başıdır. Yapay zekânın, yazılımların ve veri madenciliğinin bu kadar geliştiği bir zamanda, işletme sahiplerinin de bu teknolojiye erişiminin rahat olduğu ve e-devlet entegrasyonlarının tam manasıyla sağlandığı bir dönemde hala evraklara rağbet edilmesi, prosedürlerin aşılammaması ülkemiz tarımı açısından büyük sorunlardan biridir ve üzücüdür. Tarımsal işletme sahiplerinin finansman ihtiyacı talep ettiği zamanda giderilmesi lazımdır ki, maksimum verim elde edilebilsin. Aksi takdirde krediler ihtiyaç anı dışında bir fayda vermeyecektir. Dijital kanallardan ya da e-devlet üzerinden çks-haybis-aks-türkvat vb. kayıtları aktif olanların başvuruları doğrudan alınmalı ve finansal notları makul düzeyde olanların başvuruları 3-5 dakikada sistem tarafından onaylanmalıdır hatta tarım işletmelerine özel olarak dinamik limitler tahsis edilmelidir. Dinamik limit sistemleri, çiftçiler yapay zeka uygulamalarındaki verilerini güncel tuttuğu müddetçe aktif olarak kalmalı, pasife düşürüldüğünde de yada kapasite azalttığında otomatik limit düşürme

veya tasfiye işlemine başlamalıdır. Bu sisteme verilebilecek en güzel örnekler bankalar tarafından aktif olarak kullanılan bireysel kredi uygulamalarıdır. Yapay zekâ uygulamaları 1 dakika içinde kredi tahsisine onay vermektedir.

- ✓ Tarımsal işletmelerin aile işletmesi ve eğitimin düşük olmasından dolayı karşılaşılan en büyük problemlerden birisi de işletme sahiplerinin genel anlamda finansal okur-yazarlığının düşük olmasıdır. Anket verilerine göre tarımsal işletme sahiplerinin %12,3'ü okur-yazar, % 39,9'u ilkokul, % 22'si ortaokul, %19'u lise, %6,7'si lise üzeri mezuniyete sahiptir. Mevcut durum göz önüne alındığında kredi tahsis makamları tarafından, çiftçimize maliyet-fayda analizleri yapılmalıdır ve bunun eğitimi verilmelidir. Bu bağlamda çiftçi gelecek yıllarda ne ödeyeceğini net bir şekilde bilmelidir ve herhangi bir sürprizle karşılaşmamalıdır. Tarım işletmeleri, faaliyet döngülerinin 1 yıldan uzun olması sebebiyle nakit sıkıntısına diğer işletmelere nazaran daha çabuk düşmektedirler. Bu yüzden ödeme planları açık, net ve anlaşılır olmalıdır. Finans kuruluşları tarafında bu şeffaflık sağlanması gereklidir.
- ✓ Tarımsal işletmelerin yine en sık karşılaştıkları finansman sorunsallarından bir tanesi de kredi-vade uyumsuzluğudur. Finansman kuruluşlarının işletmenin faaliyet döngüsüne aldırış etmeden kredi tahsis etmesidir. Finansın en temel ilkelerinden bir tanesi de borç-alacak dengesinin düzgün kurulmasıdır. Bankalar çiftçilere faaliyet kollarına göre kredi vadesi belirlemelidir. Bitkisel üretim yapan işletmeye hasat sonuna, besi hayvancılığı faaliyeti olana Kurban Bayramı sonu ya da kesim tarihleri belirli ise kesim tarihleri sonu, süt hayvancılığı yapan işletmeye süt takvimi gibi vadeler belirlenerek finanse edilmesi gerekmektedir. Aksi durumda tarım işletmeleri alacakları olmasına rağmen, borç vade uyumsuzluğu neticesinde iflas ile karşılaşabilecektir. Sürdürülebilir tarım ülkemizin önceliği olduğu için bu konuda finans kuruluşlarının daha hassas davranması gerekmektedir. Anket çalışmada tarım işletmelerinin %59,8'i her yıl, %18,9'u ise 2 yılda bir kredi kullandığını bildirmiştir. Bu durum aslında işletmelerin %78,7'sinin 12-18 aya varan vadeli bch türü kısa vadeli ürünleri tercih ettiğini göstermektedir. Bu durumun sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz. Birincisi tarım işletmelerinin bu tarza bağımlı olması ve çıkış olarak taksitli kredileri

maliyetli görmesidir. Çünkü bitkiselde 50.000 tl'ye hayvansalda 100.000 tl'ye kadar sübvansiyonlu kredi kullanımını daha makul görmektedir. Kredi vadesi geldiğinde kredisini kapatmakta ve imkân dâhilinde belirli bir oranda maliyetlere katlanarak kredisini yenilemektedir. Bir nevi bankacılık literatüründe kredi yüzdürülmektedir. Bir diğer sebep de bankalar açısından tarımın hala riskli bir sektör olarak görülmesi ve kredi vadelerini kısa tutmak istemesidir. Bu iki durum analiz edilmeli tarımsal işletmelere uzun vadeli yatırımların uzun vadeli kaynak ile işletme faaliyet döngülerinin ise kısa vadeli kaynakla finanse edildiği fayda-maliyet analizleriyle anlatılmalıdır.

- ✓ Tarım işletmelerinin en büyük sorunlarından bir tanesi de maliyet sorunudur. Tarımsal kredilerde devam etmekte olan dosya masrafları, uzman incelemesi ücretleri, fazladan alınan masraflar ve sigorta ücretleri tarım işletmelerine ciddi maliyetler yüklemektedir. Anket sonuçları analiz edildiğinde, çoklu seçenek seçilebilen sorularda en büyük finansman soruları maliyet sorunları olarak cevaplanmıştır. Tarımsal işletmelerin %45,5'i faiz oranlarını, %38,9'u devlet desteklerinin az oluşunu, %64,4'ü dosya masraflarının çok oluşunu, %39,1'i komisyon-çizim masrafı-proje giderlerinin fazlalığını, %64,1'i ise sigorta masraflarının fazlalığını finansman sorunu olarak göstermiştir.
- ✓ Ekspertiz ve teminat masraflarının azaltılması bağlamında en azından tarımsal işletmelere araziler için devam etmekte olan toprak değer baremi uygulamasında esnetme yapılabilir. İl, ilçe değerlendirme kurullarının vermiş oldukları değerler ile gerçek değerler arasındaki afakî farklılıkları giderecek bir uygulama hayata geçirilerek uzman incelemesi masrafları en aza indirilebilecektir.
- ✓ Yine dosya masrafları kaldırılarak bir nebze olsun tarım işletmeleri rahatlatılmalıdır. Kısa vadeli kredilerin her yıl yenilenmesi sonucu her seferinde dosya, sigorta masraflarının alınması yerine orta-uzun vadeli sübvansiyon ürünlerinin arttırılması sağlanmalı ve tarımsal işletmeleri maliyet yönüyle rahatlatılmalıdır. Her yıl tekrar limit açma operasyonel yükünün ortadan kaldırılması ve masrafların minimize edilebilmesinin çözümü ise dinamik tarım limitidir. İşletmelerin kayıtlarını güncelledikçe otomatik olarak limit aşağı ya da yukarı yenilenen yapay zekâ uygulaması

tanımlanması finans kuruluşlarınca zor değildir yapay zekaya bu aktivasyonların verilmesi hem iş yükünü azaltacak hem heyfilik uygulamalarına da son verecektir. Bununla birlikte tarım işletmelerin maliyetlerini de indirecektir. Buna ilaveten tarım işletmeleri yüksek faiz yüküyle ezdirilmemeli, sübvansiyon uygulamalarına devam edilmelidir.

- ✓ Tarımsal işletmelerin en sık karşılaştıkları maliyet kalemi hiç şüphesiz ki; yem, gübre ve mazot-benzin giderleridir. İşletmelerin en büyük finansman sorunlarından bir tanesi de bu gider kalemlerinin kısa vadede ödenecek olması gerekliliğinden dolayı ortaya çıkacak olan nakit darboğazlarıdır. Ankete katılan tarımsal işletmelerden 405 işletme bu soruya tam cevap vermiş olup, yakıt ve gübre gideri işletmemin en büyük gideridir diyen işletme sayısı ankete katılanların %75,3' ünü oluşturmuş olup 305 kişi bu giderin en büyük işletme gideri olduğunu bildirmiştir. Bu konuda sunabilecek çözüm önerilerinden bir tanesi artık gelişen teknoloji ile bu çok kolay mümkün olabilecektir, yakıt giderinin ortadan kalkması için traktörlerin elektrikli hale çevrilmesi teknolojisinin sübvansiyon edilmesidir. Yine bir diğer gider elektrik gideri için bu bağlamda güneş enerjili sistemlerin kurulumunda sübvansiyon uygulamalarına geçilmesi sağlanmalıdır. Gübre giderlerinin azaltılması için kamu-özel ortaklı gübre tesislerinin kurulması, vergi bazlı indirimlere gidilmesi sağlanmalıdır. Yine gübre kullanımında doğal gübre ve suni gübre ortak kullanımı teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Bir diğer gider ise yem giderleridir. Yem giderlerinin azaltılması için hayvan sayısına bakılarak yem bitkisi üretimi zorunlu kılınarak, doğrudan ekim destekleri sağlanabilir. Bu gider kalemi içinde kamu-özel ortaklıkla yem fabrikaları kurulması sağlanmalı, yem hammaddelerinin ithalatı yasaklanarak yerli üretim modeline geçilebilir.
- ✓ Tarım işletmeleri ülkemizde genellikle küçük aile işletmelerinden oluşmaktadır. Bu işletmelerin ise en çok karşılaştıkları finansman sorunlarından bir tanesi de teminat sorunudur. Bankalar, işletmelere skor notlarına göre teminat yapısı belirlemektedir. Küçük işletmelere ipotek ya da ilave kefalet unsurlarının dayatılması finansal olarak işletmeleri öz kaynak yapısına yöneltmektedir. İşletmeler öz kaynakları ile bazı mekanizasyon

yatırımları yapamayacağı için de sistem kısır döngüye girmektedir. Anket çalışmasında bu konu bağlamındaki soruya tarımsal işletmelerin %38,4'ü kefalet taleplerinin fazla olduğu, %41,8'i ise gayrimenkul ipotek taleplerinin fazla olduğunu bildirmiştir. Küçük işletmelere teminatsız mikro kredi uygulamalarının hazine tarafından karşılanması tarımsal kalkınma için önerilebilecektir. Bankalar, kredi tahsis sürecinde skortlama illaki yapacaklar, ancak notları iyi çıkan tarımsal işletmelere dahi ipotek teminatı talep edilmesi, işletmeleri çaresi bırakmakta ve büyümesine ket vurmaktadır. Buna ilave olarak kefalet taleplerinin 2-3-4 kişilerin kefaletiyle olacak gibi ağır şartlar talep edilmesi kredinin salahiyetini sağlamak değil; tarımsal işletmelere kredi tahsis etmemektir. Bankalar tarım sektörünün dış şartlara %100 bağlı olmasını riskli bulmakta kredinin geri dönüşünü garantiye almak istemektedirler. Ancak bunu yaparken keyfi uygulamaları da ne yazık ki görmekteyiz. Bu durumlara çözüm olarak şeffaf e-devlet entegrasyonlu yapay zekâ kredi tahsis uygulamalarıdır. Yapay zekâ uygulamaları bu bağlamda personellere kıyasla daha şeffaf ve adalatlı olacaktır. Ayrıca kefalet sorunsalı için ise Kredi Garanti Fonu (KGF)' de tarıma tahsis olmak üzere kefalet fonu oluşturulursa bu sayede çiftçiler daha rahat kredi erişimini sağlayacaktır. Bu bağlamda yatırımlarını daha rahat yapabilecek, kapasitesini arttırabilecektir.

- ✓ Tarımsal işletmelerin en sık karşılaştığı finansman sorunsalından bir tanesi de alternatif bir finansmanın olmamasıdır. Küçük işletmeler olmalarından dolayı işletme kurulumunda öz kaynaklarının çoğunu tüketirler ve finansman seçeneği tek seçeneğe indirirler. Bundan sonraki ihtiyaçlarında mecburen bankalardan kredi talebinde bulunurlar. Çalışmada bu konu ile ilgili soruya tarımsal işletmelerin %75,4'ü alternatif finansman ürünlerinden hiçbirini kullanmadığını bildirmiştir. Ticari bankalar ellerindeki tüm enstrümanlarla tarım sektörüne destek olmalıdır. Bununla birlikte özellikle Katılım Bankaları bu sektöre yönelmeli ve İslami finans ürünleri olan; finansal kiralama, faaliyet kiralaması, selem, murabaha, mudarebe, sukuk (kira sertifikaları), müşareke gibi ürünleri tarım işletmelerine sunmalıdır. Ayrıca fon yönetimine illa ki kredi satın alma olarak bakılmaması gerekmektedir. Tarım işletmeleri nakit fazlalarını faizsiz araçlarla değerlendirmek isteyebilirler. Katılım

Bankaları bu sektöre girmekte çok geç kalmış olup, kamu katılım bankalarının en azından yol gösterici olarak tarımsal işletme pazarına giriş yapmaları gerekmektedir.

- ✓ Tarımsal işletmelerin en büyük finansman sorunlarından biri de ortaklık kültürünün işletme yapılarının aile işletmesi olmalarından dolayı ve ülkemizdeki ortaklık kültür tarihinin olumsuz imaj yaratması sebebiyle öz kaynak yetersizliği problemidir. İşletmeler daha kurulum aşamasında tüm kaynaklarını tüketmektedir. Tarım işletmelerine bu bağlamda sorulan soruda işletmelerin %66,9'u doğrudan ve net bir cevap vererek ortak bir işletme kurmayacağını bildirmiştir. İşletmelerin, kuruluş ve gelişme aşamasında risklere tek başına göğüs germeleri zordur. Bu dönemde işletmeler finansman kaynağı bulamazlarsa bir anda iflas ile karşı karşıya kalabileceklerdir. Kamu kaynaklarının israfının önlenmesi ve ortaklık kültürünün artırılması için sübvansiyon uygulamaları ortak işletme kurulumlarına yönlendirilmelidir.
- ✓ İşletmelerin en büyük teşvik gelirlerinden bir tanesi de doğrudan gelir destekleridir. İşletmeler için kısa dönemdeki giderlerini bu yolla finanse etmek hayati derecede önemlidir. Hayvan doğum destekleri, gübre destekleri, mazot destekleri gibi gelirler işletmeleri hayata bağlamaktadır. Bu bağlamda kamunun bu destekleri belirttiği takvimde ödemesi önemlidir. Çalışmada tarımsal desteklerinin zamanlaması ve desteğin faydası ölçülmeye çalışılmıştır. Tarımsal işletmelerin %41,3'ü devlet desteklerini zamanında almadığını, %16,8'i ise bazen zamanında aldığını bazen alamadığını bildirmiştir. Yani bu soruda çiftçilerin yarıdan fazlası devlet desteklerinin takvime uymadığından şikâyetçi ve memnuniyeti düşüktür. Yine tarımsal işletmelerin %53,9'u verilen desteklerin tarımsal faaliyetine devam etmesine katkıda bulunduğunu bildirirken %14,1'i kararsız kalmış, %32,1'i ise katkı sağlamadığını bildirmiştir. Çalışmada çıkarılan en önemli sonuç şudur: Devlet destekleri önceden bildirilen takvimlerde tarımsal işletmelerin hesaplarına aktarılırsa işletmelerin tarımsal faaliyetlerine katkı sağlayacaktır ve büyümelerinde etkin rol oynayacaktır. Ayrıca tarımsal işletmelerin faaliyet döngüsünü devam ettirirken karşılaştıkları en büyük gider kalemleri; gübre, mazot, yem giderleridir. Tarımsal işletmelere bu bağlamda sorulan soruda

işletmelerin % 75,3'ü işletmesindeki en büyük giderin gübre, mazot ve yem gideri olduğunu bildirmiştir. Bu ürünler için kamunu sübvansiyon ya da maliye politikası araçlarıyla işletmelere indirim sağlanmalıdır. Tarımsal işletmelerin kısa vadeli giderlerinin büyük kısmını oluşturan bu kalemlerde işletmelerin tasarruf sağlaması işletmelerin karlılığını, büyümesini ve faaliyetlerine ara vermeden devam etmesini sağlayacaktır.

- ✓ Tarım işletmelerinin en büyük sorunlarından bir tanesi de ekilebilir arazilerdeki hissedar sorunu ve arazi sınırı problemleridir. Ülkemizde çözülemeyen sorunlardan bir tanesi özel mülkiyet hakkı ile birlikte arazilerin hisselendirilmesi ve hobi bahçesi vari küçük arazilerin oluşmasıdır. Tarımsal işletmeler açısından tek parça arazi ekimi basit, verimi yüksek, gideri düşüktür. Ekilebilir alanlar küçük sınırlara bölündüğünde alan azalmakta; verilen emek heba edilmektedir. Bu duruma derhal ve radikal kararlar alınmalı tarımsal işletmelerin en büyük aktifi sayılan ve dönen varlıklarında yer alan bu kalemin çözüme kavuşturulması gerekmektedir. En azından taban dekar arazi tutarı belirlenmelidir ve bu belirlenen alanın aşağısında arazi kalmamalıdır. Hissedar problemi nedeniyle icar yapamayan çiftçilere ise e-devlet entegrasyonlu İCARSİS (arazi kiralama sistemi) uygulaması kurulmalı ve tüm hissedarlara erişimin bir sms onayıyla alındığı sisteme geçilmelidir.
- ✓ Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından tarım işletmelerine sağlanan en büyük imkânlardan bir tanesi kredi sübvansiyonlarıdır. Bu sübvansiyonlar Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri aracılığıyla tahsis edilmektedir. Ziraat Bankası son yıllarda yeniden yapılanma geçirmiş ve oransal olarak ticari kredilerin finansmanına ağırlık olarak daha fazla pay vermeye başlamıştır. Bununla birlikte ihtisas şubelerinden olan tarımsal şubeleri kapatma kararı almıştır. Tarım şubeleri Ziraat Bankası'nda son 10 yıldır bulunmamakta normal şubelerde pazarlama ve satış personeli tarafından kredi tahsisleri yapılmaktadır. Tarımın finansmanını konsolide eden ve adında ziraat olan bir kurumun tarımsal şubelerini kapatması olumsuz bir durumdur. Her ilçede hizmet veren Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin asli vazifelerine dönmeleri ve tarımsal işletmeler ile daha fazla aksiyon almaları tarımın geleceği açısından önemlidir. Bu duruma şöyle bir öneri getirmek de

mümkün olabilir: Ziraat Bankası aktif büyüklük olarak Türkiye'nin en büyük bankası konumundadır. Bu aktiflik içinde tarımsal kredilerin bakiyesi incelenip, Tarım Kredi Kooperatifleri bir banka hüviyeti kazandırılıp tamamen yeni oluşturulacak bankaya devredilebilir. Bu sayede her ilçede 2 kurum hizmet vermesinden bir kuruma düşer, hem kooperatiften daha profesyonel bir şirkete dönüşüm sağlanır hem de tarım tek banka üzerinden daha rahat konsolide edilebilir. Bir diğer öneri ise Ziraat Bankası'nın ticari kredi bakiyesi toplanıp, tarım ve imalat sektörlerindeki kredi hacimleri indirilip; kalan bakiye doğrudan bu konuda uzmanlığa sahip Halkbank'a devredilebilir. Yine bu durumda da banka özüne dönmüş olur ve ülkemiz tarımına odaklanmış olur.

Pandemi süreciyle tüm dünya ülkelerinde ve Türkiye'de şu durum ortaya çıkmıştır. İnsan sağlığı önemlidir ve insan sağlığı tüketmiş olduğu besinlerle doğrudan ilişkilidir. Ülkeler sağlıklı bireylere sahip olmak istiyorlarsa, vatandaşlarına sağlıklı besinler tedarik etmek zorundadır. Bu minvalde durum incelendiğinde tarım ve hayvancılık her ülkenin önem verdiği meselelerden olmak zorundadır. Ülkemiz de bu sektörün ayakta kalması için gerekli tüm çabaları göstermek zorundadır.

Bu bilimsel çalışmada ülkemizin kuruluşundan bugüne kadar tarım politikalarında meydana gelen gelişme süreci özet olarak anlatılmıştır. Bu süreç içerisinde tarımın ülkemiz açısından ne kadar önemli olduğu dile getirilmiş, Anayasada tarım ile ilgili bölümler anlatılmış, tarım kanununun maddelerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Çorum il genelinde tarımsal işletmelere yüz yüze anket çalışması yapılmış ve işletmelerin dertleri göz önüne konulmuştur.

Tarımsal işletmelere finansman sorunsalı bağlamında bu çalışma özelinde anket soruları hazırlanmış ve anket sonuçları analiz edilmiştir. Bu çalışma neticesinde ülkemiz için tarım sektörü hem doğrudan yapmış olduğu ihracat hem imalat sanayisi içerisine sağlamış olduğu katkı hem işgücü piyasasına yapmış olduğu katkı hem de ülke vatandaşlarının sağlıklı besinler tüketmesinin temini nedeniyle çok önemlidir. Ülkemiz ekonomisi geçmişte çiftçilerin emeği üzerine bina edilmiş; bugün ise hala yaptığı katma değerler ile ülkemiz ekonomisinin lokomotif konumundadır. Bu bağlamda tarım ve hayvancılık sektörü ülkemiz için vazgeçilmez bir sektördür ve bu sektörün ayakta kalabilmesi için kamunun tüm emeğini bu sektöre harcaması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay C., Olhan E., Uysal Y., Yavuz F., Türkekul B., Türkiye’de Tarım Politikalarında Degisim, VI. Teknik Kongre, 3–7 Ocak 2005, TMMOB Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 2005, s.2
- Abay C., Olhan E., Uysal Y., Yavuz F., Türkekul B., 2005:3. Türkiye’de Tarım Politikalarında Degisim, VI. Teknik Kongre, 3–7 Ocak 2005, TMMOB Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 2005
- Akdoğan N., Tenker N., 2007, S.281, Finansal Tablolar Ve Mali Tablolar Analizi, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara
- Akdoğan N., Tenker N., Finansal Tablolar Ve Mali Analiz Teknikleri, 2007, s.79, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akgüç Ö., 1998, Finansal Yönetim, Avcıol Basım-Yayın, 991s, Yayın No: 65. Muhasebe Enstitüsü Eğitim Ve Araştırma Vakfı; Yayın No: 17 İstanbul
- Aksoy A, Tanrıöven C., 2007, s.58, Sermaye Piyasası Yatırım Araçları Ve Analizi Kitabı, Gazi Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Aksoy A, Tanrıöven C., 2007, s.62-71, Sermaye Piyasası Yatırım Araçları Ve Analizi Kitabı, Gazi Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Aksu L., 1998, Dünya’da Ve Türkiye’de Nüfus Analizleri, s.219 Sayı:25
- Aksu L., 1998, Dünya’da Ve Türkiye’de Nüfus Analizleri, s.254-265 Sayı:25
- Altan Ö.Z., Sosyal Politika Kitabı, 2004, Anadolu Üniversitesi, s.3
- Arıcı S., İnan H., 2007, s.10, Türkiye’de Tarımın Finansmanında T.C. Ziraat Bankası’nın Rolü. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ
- Arzova S.B., Şahin B.Ş., 2019, s.35, Tarımın Finansmanında Selem Yöntemi Ve Muhasebe Kayıtları, Bankacılık Ve Sermaye Piyasaları Araştırma Dergisi, Cilt 3, Sayı 7.
- Aslan G., 2020, Vergi Mevzuatımızda Zirai Kazanç,
- Ata H.A., ve AĞ Y., (2010), Firma Karakteristiğinin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisinin Analizi. Istanbul University Econometrics and İstatistikler e-Journal, 11(1), 45-60.
- Aybakan B., 2009, Selem Tdv İslam Ansiklopedisi (Cilt: 36, 402-405). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

- Awokuse, T.O. (2008), "Trade Openness and Economic Growth: Is Growth ExportLed or Import-Led?", *Applied Economics*, 40: 161–173
- Baloğlu G.H., 2009, Türkiye’deki Tarımsal Desteklemelerin Finansman Kaynakları ve Antalya’daki Süsü Bitkileri Üreticilerinin Finansman Tercihleri. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya
- Bayar C., Başvekilim Adnan Menderes, Der: İsmail Bozdağ, 1. Basım, Baha Matbaası, 1969, s.137
- Ceylan A., Finansal Teknikler, Ekin Kitabevi, Bursa: 2003, s.111.
- Ceylan A., Korkmaz T., “İşletmelerde Finansal Yönetim”, Etkin Kitabevi, Bursa: 2006, s. 411.
- Ceylan A.K., “İşletmelerde Finansal Yönetim”, Ekin Kitabevi, Bursa: 2003, Sf.174–175
- Chandio A.A, Magsi H, Rehman A., Sahito J.G.M, 2017, J. Appl. Environ. Biol. Sci., 7(3)144-149, 2017, Types, Sources and Importance of Agricultural Credits in Pakistan, ISSN: 2090-4274, Journal of Applied Environmental and Biological Sciences
- Çağlar R.U., Kılıç O., Başer U., 2015, s.37, Türkiye’de Tarım Sektöründe Finansal Kiralama.
- Çağlar R.U., Kılıç O., Başer U., 2015, s.31, Türkiye’de Tarım Sektöründe Finansal Kiralama.
- Çeçen A., 1996, s.337, Kültür Ve Politika Kitabı, Gündoğan Yayınevi
- Çetin B., (2008). Tarımsal Finansman, Nobel Yayın Dağıtım, 208s, Ankara
- Çelik M.O., 2019, Faaliyet Döngüsü, <https://medium.com/muhasebe-finans/faaliyet-döngüsü-nedir>
- Demirdöğen A., Olhan E., 2017, s.7 Tarım Ekonomisi Dergisi Cilt:23 Sayı:1 Sayfa:1-12
- Dernek Z., (2006). Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze tarımsal gelişmeler. S. D. Ü. Ziraat Fak. Dergisi. 1(1):1-12.
- Dernek Z., 2006, Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No: 56, 450 s, Isparta.
- Doğan C., Güngör F., 2015, Midilli Memleket Sandıkları: Osmanlı Devleti Hâkimiyetindeki Midilli Adası’nda Zirai Kredi Teşkilatı Kurma Konusunda İlk Teşebbüs, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (53), s.298-309.
- Doğan Z., Arslan S., Berkman N.A., Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve

- Sorunları: Tarihsel Bir Bakış, 2015, Cilt: 8, Sayfa; 29-41.
- Duranlar S., Erdaş H., Türkiye’ de tarım ve devlet tarafından finansman, Mevzuat Dergisi, Sayı 86, Şubat 2005. ISSN1306-0767.
- Ege, H. (2011), Tarım Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi, Ankara, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Yayınları, s.1.
- Ehsan A., Salam M.A., A Proposed Model For Shari’ah Compliant Agriculture Financing. Business & Economic Review, 7(1), 67-80.
- Ercan M.K., Ban Ü., Finansal Yönetim Kitabı, Finansın Temel İlkeleri, s. 8-11, 2005
- Ercan M.K., Ban Ü., Finansal Yönetim Kitabı, Finansın Temel İlkeleri, s.3, 2005
- Ercan M.K., Ban Ü., Finansal Yönetim Kitabı, Finansın Temel İlkeleri, s.11, 2005
- Ercan M.K., Ban Ü., Finansal Yönetim Kitabı, Finansın Temel İlkeleri, s.275, 2005
- Ercan M.K., Ban Ü., Finansal Yönetim Kitabı, Finansın Temel İlkeleri, s.279-281, 2005
- Erdaş H., Oraman Y., 2012, Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği, Doktora Tezi, s.32
- Erdaş H., Oraman Y., 2008, s.24 Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği.
- Ersoy M.E., Baray İ., 2006, s.44, Tarım Sektörünün Finansmanında Finansal Kiralama Uygulamaları Ve Faaliyet Kiralamasının Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme
- Eştürk Ö., Ören N.M., Türkiye’de Tarım Politikaları ve Gıda Güvencesi, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, s.193-200
- Goodhart C.E., Schoenmaker D., “Should the Functions of Monetary Policy And Banking Supervision Be Separated?”, Oxford Economic Papers, Sayı:47, 1995, s.541
- Gücenme Ü., “Türkiye’de Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler”, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No;181, Ankara: 1994, s.7
- Gülbuçuk B., Karabıyık E., 2002: s.472, Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’nin Kırsal Kalkınma Politikası ve Yükümlülükleri, Türkiye V. Tarım Ekonomisi Kongresi 18-20 Eylül 2002 Erzurum
- Günel M., “Para Banka ve Finansal Sistem”, Yeni Dönem Yayıncılık, Ankara: 2006, s.22.
- Günel M., “Para Banka ve Finansal Sistem”, Yeni Dönem Yayıncılık, Ankara: 2006, s.26-
- 28
- Güngör F., 2017, Türkiye’de Milli Bankacılığın Doğuşunda Memleket Sandıklarının Yeri

- ve Önemi. Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9 (36), 645-654.
- Gürler A.Z., 2008, Tarım Ekonomisi, Ankara, Nobel Yayın ve Dağıtım, s.1
- Hatipoğlu Z., Aysan M., Türkiye Ekonomisinde 1994 Bunalımı, Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul: 1994, s.18.
- Hatipoğlu Z., 1993, Türkiye İktisadının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği. Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 140s.
- Işıklı E., Abay C., 1992, s.216, Destekleme Uygulamalarının Tarımsal Yapıya Etkisi, Tarım Haftası 93 Sempozyumu, Tarımsal Destekleme Politikaları, Sorunlar, Çözümler, TMMOB Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Yayınları, Yayın No:20, Ankara, 1992
- Iqbal M, Ahmad M., Abass K. The Impact of Institutional Credit on Agricultural production in Pakistan. PakistanDevelopment Review.2003; 42 (4), 469-485
- Chisasa J., Makina D., Mart 2015, Uygulamalı İşletme Araştırmaları Dergisi,31, 489-500, Güney Afrika'da Banka Kredisi ve Tarımsal Çıktı: Eşbütünleşme, Kısa Dönem Dinamikleri ve Nedensellik.
- İnan H., 2006, Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, Avcı Ofset Yayınları, s.372, Tekirdağ
- İnan H., Gaytancıoğlu O., 2003: s.11, Gelismiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:2003-53, ISBN: 975-512-791-7, İstanbul,2003
- İnan H., Gaytancıoğlu O., Erbay R., Yılmaz F., Karakayalı H., Karluk R., 2003: 10, Gelismis Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:2003-53, ISBN: 975-512-791-7, İstanbul,2003
- Karacan A.İ., SPK Yayınları,1996, s.10, Kolb Robert W, Rodriguez Ricard J; Finansal Yönetim, Çeviri Ali İhsan Karacan.
- Karakayalı H., 2003: 248, Türkiye Ekonomisinin Yapısal Degisimi, Güleç Matbaacılık Ltd.Şti. Yayınları, 2. Baskı, İzmir, 2003
- Karakayalı H., 2003: 249, Türkiye Ekonomisinin Yapısal Degisimi, Güleç Matbaacılık Ltd.Şti. Yayınları, 2. Baskı, İzmir, 2003
- Kazgan, G., 1999. "1980'lerde Türk Tarımında Yapısal Değişme." In O. Baydar Ed. 75 Yılda Köylerden Şehirlere.
- Keyder Ç., Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar, 13. Baskı, İstanbul: İletişim, 2008, s.162
- Keyder Ç., Türkiye'de Türk Tarımında Küçük Köylü Mülkiyetinin Tarihsele Oluşumu Ve

- Bugünkü Yapısı, İçinde Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:5
İstanbul: İletişim Yayınları, 1984, s.1260
- Korkmaz S., Aydın A., Aralık 2015, s.47-76, Türkiye’de Dış Ticaret - Ekonomik Büyüme
İlişkisi: Nedensellik Analizi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi
- Kıral T., ve Akder H., (2000), “Makro Ekonomik Göstergelerle Tarım Sektörü”, Türkiye
Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak, Milli Kütüphane, Ankara,
s.1.
- Kışlalı A.T., (2000), s.3, Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma, İmge Kitabevi,
Ankara
- Kıymaz T., 2000, s.58, Avrupa Birliği’nde Ve Türkiye’de Temel Ürünlerde (Hububat,
Seker ve Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları Ve Bunların Ham
Madde Temini Açısından Gıda Sanayiine Etkileri, Devlet Planlama Teskilatı
İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi Uzmanlık
Tezi, Devlet Planlama Teskilatı Yayını, Yayın No, DPT: 2504, Ankara, 2000
- Kocaman Ç.B., “Finansal Piyasalar”, Siyasal Kitabevi, Ankara: 2004, s.13
- Kumar A., Mishra A.K., Sonkar V.K., and Saroj S., 2020, s.145-160, Access to Credit
and Economic Well-Being of Rural Households: Evidence from Eastern India
Journal of Agricultural and Resource Economics 45(1):145–160
- Mam K., Akm A.A., Ahma R., Impact of agricultural credit on MV Boro rice cultivation
in Bangladesh.” Agric rural dev.2006; 4(1&2), Pp161-168
- Manisalı E., 2002, s.153, İktisada Giriş, İstanbul: Der Yayınları
- Mishkin F.S., Ekains S.G., “Financial Markets and Institutions”, An Imprint of Addison
Wesley Longman, U.S.A: 1998, s.14
- Mucuk İ., (2008), Modern İşletmecilik, Türkmen Kitabevi, 412s, İstanbul.
- Olalı H., Duymaz İ., 1987, Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye
Katkısı, İzmir, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, Yayın No: 28.
- Oktar S., Varlı A., (2010), s.5. Türkiye’de 1950-1954 döneminde Demokrat Parti’nin
tarım politikaları. Marmara Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi. 28(1):1-22.
- Oktar S., Varlı A., (2010), s.6-7-8. Türkiye’de 1950-1954 döneminde Demokrat Parti’nin
tarım politikaları. Marmara Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi. 28(1):1-22.
- Oral N., Sarıbal O., Şengül H., 2013. "Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Tarım
Politikaları." In N. Oral Ed. Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013.

- TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi Ve Notabene Yayınları.
- Özkaya T., Oyan O., Ferruh I., Uzmay A., Şahinöz A., Özaltan A., Gökdoğan I., Teoman Ö., 2001, s.5, Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları Dünü – Bugünü – Geleceği, Türkiye Ziraat Odalar Birliği TÜSES Yayını, Ankara, 2001
- Parasız İ., 2010, s.138, İktisada Giriş-Prensip ve Politika Kitabı, 10.b., Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Peterson F., (2003), Financial Management and Analysis, John Wiley & Sons, Inc. Second Edition, 1007s, Canada
- Robinson R.I., Diane Wrightsman, “Financial Markets: The Accumulation and Allocation of Wealth”, McGraw-Hill Inc.-2. Baskı, Singapur: 1985, s.176
- Sağlam N., Kobiler İçin Bir Finansman İmkânı “Leasing”, Eskişehir 2001, s.1.
- Sarıaslan H., Erol C., (2008) "Finansal Yönetim." Siyasal Kitabevi, 97s, Ankara.
- Seyidoğlu H., 2013, s. 27-34, 54, 82-135, Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama, Gel. 19.Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları
- Susam N., Bakkal U., 2008. "Türkiye’de Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri." Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi.
- Şahin B.Ş., ve Arzova S.B., 2019, s.34, Tarımın Finansmanında Selem Yöntemi ve Muhasebe Kayıtları
- Şıklar İ., 2009, s.265, İktisada Giriş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şimşek M.Ş., 2003, s.385, İşletme Bilimlerine Giriş, Yelken Basım Yayım, Genişletilmiş 14. Baskı, Konya
- Taşkıran R., Özüdoğru H., Türkiye’de Tarımsal Kredi Uygulamaları, 2010, S.152, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl: 2010 Sayı: 1, s. 150-163
- Tekin B., Çankırı Üniversitesi, 2016, sayı: 15, sayfa 171, Firmaların Finansman Kararları: Davranışsal Perspektif- Şekil 1- Bilgehan Tekin ise şu kaynaklardan yararlandığını bildirmiştir. Dayananda, D., Irons, R., Harrison, S., Herbohn, J. ve Rowland, P. (2002). Capital Budgeting. Cambridge Books.
- Terin M., Güler İ.O., Aksoy A., 2014, s.68-72, Türkiye’de Tarımsal Üretim ile Tarımsal Kredi Kullanımı Arasındaki Nedensellik İlişkisi, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi.
- Toprak Z., “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler, (1900 -1950)” Türkiye’de Tarımsal

- Yapılar (1923–2000), Yurt Yayınları, Ankara: 1988. s.22.
- Topuz H. (2007, s.381). Cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarımsal yapının incelenmesi (1923-1950). S. D. Ü. İkt. İdari Bil. Dergisi, 3(2):377–390
- Tuna O. ve Yalçıntaş N., 1981, s.21 Sosyal Siyaset, İstanbul: Güryay Matbaası.
- Türkecul B., 2006: s.91, Türkiye’de Makroekonomik Degiskenlerin Tarım Sektörüne Kısa ve Uzun Dönem Etkileri Üzerine bir Arastırma, Ege Üniversitesi FenBilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2006, İzmir.
- Uludağ İ., Arıcan E., 1999, S. 372-373 “Finansal Hizmetler Ekonomisi”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul: 1999, s.372–373
- Uludağ İ., Arıcan E., “Finansal Hizmetler Ekonomisi”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul: 1999, s.121–148
- Ulusoy S., (2003). AB’ne adaylık sürecinde AB ve Türkiye tarım politikaları: öncelikler-farklılıklar-çelişkiler. AB genişleme sürecinde Türkiye Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu, TMMOB, Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara.
- Ülgen G., 2007, s.215, İktisat Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları.
- Yalçınkaya N., Yalçınkaya M.H., Çılbant C., Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları Ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi, 2006, cilt:13, s.97-118
- Yavuz Ü., Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1. Baskı, Ankara, 1999, s.89.
- Yücer A., (2005). Dünya Ticaret Örgütü ileri tarım müzakereleri ve Türkiye, Avrupa Birliği tarım müzakerelerine hazırlık konferansları. Konferans XV 25 Mayıs 2005.

İNTERNET VE DİĞER KAYNAKLAR

- <https://sozluk.gov.tr/>
- (<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi>)
- https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113>
- <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr>
- <https://www.imf.org/en/Countries/TUR>

<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler>
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5363.pdf>
<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/finans>
http://www.tarim.gov.tr/Files/ABTarim/abhazirlik_konferanslar/konferansanasayfa.htm.
www.mevzuat.gov.tr
<https://medium.com/muhasebe-finans/faaliyet-döngüsü-nedir>
<https://www.nedir.com/işletme>
<https://www.finansalgoz.com/2017/07/firmalar-fona-neden-ihityac-duyar.html>
<https://www.finansalgoz.com/2017/07/firmalar-fona-neden-ihityac-duyar.html>
<https://www.tarimkredi.org.tr/kurumsal/faaliyet-raporlari/>
<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/yillik-faaliyet-raporlari>
<https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>
<https://tkbb.org.tr/veri/istatistikler>
<https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77>
<http://www.tkv-dft.org.tr/TR,13/tarihce.html>
<http://yayin.gap.gov.tr/2019-gap-son-durum-yayin-0645c0cbcc.html>
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-2.htm>
<https://web.tarsim.gov.tr/havuz/>
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarimsal--Isletme-Yapi-Arastirmasi-2016-24869>
<https://tr.wikipedia.org/wiki/Tarım>
<https://www.hukukihaber.net/vergi-mevzuatimizda-zirai-kazanc-makale>
www.verginet.net/dtt/1/6102sayiliturkticaretkanunu.aspx
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf>
http://www.akademiktisat.net/calisma/isletmeler/kobi_finans.htm
 Akademiktisat (30.06.2007) Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ)’lerin
 Finansal Sorunları; İşletme İçinden ve Dışından Kaynaklanan Sorunlar
 BK, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde :48, 2005
<https://www.hukukihaber.net/vergi-mevzuatimizda-zirai-kazanc-makale>, Aslan G., Zirai
 Kazanç, Makale,2020
 GAP, Son Durum Raporları, 61, 2020

Gelir Vergisi Kanunu, Madde 193, Zirai Kazanç

İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No: 158, 21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası, İstanbul, Eylül 1999

Tarım Sigortaları Kanunu, 2005, 5363 Sayılı Kanun, 3. Bölüm

Tarım Kanunu, 2020, 9725, 11

Resmi Gazete:2006:26148

Türkiye Kalkınma Vakfı, 2020, Tarihçe,2021

EKLER

Sayın Katılımcı,

Bu anket formu Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans programında yürütülmekte olan tez çalışması kapsamında “tarımsal kredi kullanan çiftçilerin finansman sorunlarının tespit edilmesi” amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilecek bilgiler **tamamen bilimsel amaçlı kullanılacak olup, isim belirtme gerekliliği bulunmamaktadır, ankete katılmanız gönüllülük esasına dayalıdır.** Ankette yer alan ifadelerle içtenlikle ve hiçbir soruyu atlamadan yanıt vermeniz, araştırmanın bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Zaman ayırarak çalışmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Araştırmacı
Uğur BATUR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜL

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın kredi imkânlarından memnunuz.					
2. Kredileri tahsis eden bankalar ve diğer kredi kuruluşlarının ürünlerinden memnunuz.					
3. Kredilerin vadeleri ödeme gücüme uygundur.					
4. İşletme kredileri ihtiyaçlarımı karşılıyor.					
5. Kredi alırken hiçbir sorunla karşılaşmıyorum.					
6. Kredi veren kurumlarda çalışan personeller krediler hakkında açıkça bilgi veriyor.					
7. Tarımsal kredilerde prosedürler çok fazla, kredi alırken çok uzun beklediğim olmuştur.					
8. Bakanlığın tarımsal kredilerin şartları konusunda esnek olduğunu düşünüyorum.					
9. Devlet desteklerini, ödemelerini zamanında alıyorum.					
10. Doğrudan veya dolaylı yapılan destekleme ödemeleri tarım yapmama katkı sağlıyor.					
11. Borçların ertelenmesi ya da yapılandırma olanaklarından memnunuz.					
12. Banka ve finans kuruluşlarının tahsis ettikleri kredi miktarı talebimle uyumaktadır.					
13. Daha çok kredi ihtiyacım işletmemin finansını sağlamak içindir.					
14. Finans kuruluşlarından teminat yetersizliği sebebiyle kredi alamadığım olmuştur.					
15. Banka ve finans kuruluşlarından kredi alamadığımda tefeciden borç alırım.					
16. Daha önceki yıllarda tarımsal kredi kullanıp ödeyemediğim dönemler olmuştur.					

17. Tarımsal kredi kullanırken faiz oranına ve vade yapısına dikkat ederim.					
18. Tarımsal gelirimden önemli bir kısmını karma (bitkisel+hayvancılık) faaliyetten elde etmekteyim.					
19. Her yıl tarımsal kredi kullanırım.					
20. Tarım gelirlerimden tasarruf yaptığım tutarları yine tarım ve hayvancılığa yatırım yaparak değerlendiririm.					
21. Tarımsal kredilerden başka alternatif finansman araçlarını kullanmadım.					
22. Tarımsal kredileri çoğunlukla T.C. Ziraat Bankası'ndan kullanırım.					
23. Tarımsal krediler olmadığı zaman yakınlarımdan borç alırım.					
24. İşletmemdeki en büyük maliyeti yakıt ve gübre giderleri oluşturmaktadır.					
25. Tarım sigortalarından memnunum.					
26. Hayvancılık faaliyetlerimi geliştirmek için ortak bir işletme kurarım.					

B) Bundan sonraki sorular seçenekli sorular olup, birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz

1. Kullanmış olduğunuz tarımsal krediler hangileridir? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Tarımsal İşletme
- ☐ Mekanizasyon, Ekipman Kredileri
- ☐ Hayvan Alım Kredileri
- ☐ Taksitli Krediler
- ☐ Sulama Sistemleri Kredileri
- ☐ Tarımsal Kredi Kartları
- ☐ Diğer.....

2. Tarımsal kredi kullanma sıklığınız nedir?

- ☐ Yılda bir
- ☐ İki yılda bir
- ☐ Üç yılda bir
- ☐ Dört yılda bir
- ☐ Beş yıl ve üzeri

3. Tarımsal kredileri hangi kurumlardan kullanırsınız? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- ☐ T.C. Ziraat Bankası
- ☐ Tarım Kredi Kooperatifleri
- ☐ Denizbank
- ☐ Şekerbank
- ☐ Diğer.....

4. Tarımsal kredi kullanırken nelere dikkat edersiniz? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Faiz oranı ve maliyetime
- ☐ Vade yapısına
- ☐ Teminat Durumuna
- ☐ Kredi tahsis zamanına
- ☐ Yakınlarımdan tavsiyelerine

5. Tarımın finansmanında Alternatif finansman araçlarından hangisi/hangilerini kullandınız? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Finansal Kiralama/ Faaliyet Kiralaması (Leasing)
- ☐ Faktoring
- ☐ Vadeli Satış
- ☐ Selemler
- ☐ Girişim Sermayesi
- ☐ Hiçbiri

6. Tarımsal kredilerde en çok karşılaştığınız sorun hangisidir? (Birden çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- ☐ Prosedürlerin çok olması
- ☐ Evrak taleplerinin fazla olması
- ☐ Faiz oranlarının yüksek olması

- ☐ Devlet desteklerinin az olması
- ☐ Dosya masraflarının fazla olması
- ☐ Kefaletlerin fazla talep edilmesi
- ☐ Gayrimenkul teminatlarının fazla talep edilmesi
- ☐ Komisyon, çizim masrafı, proje masraflarının fazla olması
- ☐ Kredi vadelerinin uyumsuz olması
- ☐ Alternatif ürünlerin az olması
- ☐ Standart uygulamaların yerine keyfiliklerin yer alması
- ☐ Sigorta masraflarının fazla olması

7. Tarımsal destekleme kuruluşlarından hangilerine üyesiniz.

- ☐ Tarım Kredi Kooperatifi
- ☐ Diğer (Belirtiniz)...

C. Demografik Bilgiler

1. Cinsiyetiniz?

- ☐ Erkek ☐ Kadın

2. Yaşınız?

- ☐ 18-25 ☐ 26-35 ☐ 36-45 ☐ 46-55 ☐ 56 ve üzeri

3. Sosyal güvenceniz var mı?

- ☐ Evet ☐ Hayır

4. Öğrenim durumunuz nedir?

- ☐ Okuryazar ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Ön lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora

5. Kaç yıldır tarımla uğraşıyorsunuz?

- ☐ 1-5Yıl ☐ 6-10Yıl ☐ 11-15yıl ☐ 16 –20 Yıl ☐ 21 Yıl üzeri

6. Tarımsal geliriniz hangi faaliyetlerden oluşur?

- ☐ Bitkisel Üretim ☐ Hayvansal Üretim ☐ Karma Faaliyet

7. Arazi büyüklüğünüzü belirtiniz (dekar)

- ☐ 1-20 ☐ 21-40 ☐ 41-60 ☐ 61-80 ☐ 81-100 ☐ 101 ve üzeri

8. İşletmenizdeki hayvan sayısını belirtiniz (adet)

- ☐ 1-10 ☐ 11-20 ☐ 21-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51 ve üzeri

9. İşletmenizin ortalama yıllık geliri ne kadardır belirtiniz

- ☐ 20.000 TL'den az ☐ 20.000-40.000 TL ☐ 40.001-60.000 TL
- ☐ 60.001 – 80.000 TL ☐ 80.001-100.000 TL ☐ 100.001 üzeri

10. İşletmenizin ortalama yıllık giderleri ne kadar belirtiniz.

- ☐ 20.000 TL'den az ☐ 20.000-40.000 TL ☐ 40.001-60.000 TL
- ☐ 60.001 – 80.000 TL ☐ 80.001-100.000 TL ☐ 100.001 üzeri

Katılımınız için teşekkür ederiz.